

T. C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**KATOLİK KARŞI REFORMU OLARAK TRENTÉ
KONSİLİ VE KATOLİK GELENEĞE ETKİSİ**

Mustafa Şahin

2501110939

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Mahmut Salihoğlu

İstanbul 2014

Y Ü K S E K L İ S A N S
T E Z O N A Y I

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : Mustafa ŞAHİN

Numarası : 2501110939

Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri

Tez Savunma Tarihi : 09/07/2014

Danışman Öğretim Üyesi : Yrd.Doç.Dr.Mahmut SALİHOĞLU

Tez Savunma Saati : 14:00

Tez Başlığı : Katolik Karşı Reformu Olarak Trente Konsili ve Katolik Geleneğe Etkisi.

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-Doç.Dr. Hakan OLGUN		Kabul
2-Doç.Dr. Nurettin GEMİCİ		Kabul
3-Yrd.Doç.Dr. Mahmut SALİHOĞLU		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-Doç.Dr. Ahmet Hamdi FURAT		
2-Doç.Dr. Recep ALPYAĞIL		

ÖZ

KATOLİK KARŞI REFORMU OLARAK TRENT KONSİLİ VE KATOLİK GELENEĞE ETKİSİ

Birçok dinde olduğu gibi Hristiyanlıkta da kilise ile ilişkili görülen problemleri çözmek ve tartışmak üzere Hristiyan din adamları belli dönemlerde konsil adı verilen meclislerde bir araya gelmişlerdir. Başta dini olmak üzere sosyal hayatla da ilgili önemli kararların alındığı bu konsillerden biri de XVI. yüzyılda gerçekleşen (1545-1563) Trent Konsilidir. Hristiyanlığın geçirdiği en önemli dönüm noktalarından biri hiç kuşkusuz Luther'in manifestosuyla doruğa ulaşan Protestan reformudur. Batı Hristiyanlığı bünyesinde ciddi bir kırılma yaratan bu ayrılık, tarafların birbirini küfürle itham etmesine, hatta sonrasında savaflara kadar gitmiştir. Kuşku yok ki bu çıkışın gerek siyasi gerekse teolojik bir takım nedenleri mevcuttur. Ancak şurası bir gerçek ki, dinde otorite olarak sadece kutsal kitabı kabul eden ve tevbe konusunda kilise ve din adamlarının aracı rolünü reddeden Protestan reformu gün geçtikçe Hristiyanlar arasında yayılmış ve taraftar bulmuştur.

Bu yeni durum ise Katolik Kilisesini endişelendirmiş, siyasi anlamda kendi hegemonyasını koruma ve teolojik açıdan da İznik Kredosunda belirlendiği şekliyle Hristiyan amentüsünü ve diğer doktrinel ve kilise disiplini ile ilgili hususları tekrar vurgulama ihtiyacına sevk etmiştir. İşte bu yeni hareket, “Karşı Reform” olarak tanımlanmaktadır.

Çalışmamızdaki temel amacımız, Katolik Kilisesini Protestan reformuna karşı çıkışa iten gerek dini gerekse siyasi sebepleri tespit edebilmek ve bunun pratikteki yansımalarını doğru bir şekilde inceleyebilmektir. Trent Konsili, sonraki dönemlerde gerçekleşen I. ve II. Vatikan konsilleriyle daha da belirginleşen Karşı Reform hareketinin ilk örneği sayılabilir.

Katolikler ve Protestanlar arasındaki temel ayrılıklar daha çok asli günah, aklanma, tövbe ve sakramentler gibi teolojik konular üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu bakımdan ayırışmayı tetikleyen doktrinel konular, çalışmamızın konsil kararlarının

inceleneceği 2. bölümde irdelenecektir. Bununla birlikte konsilde, İznik Kredosu'nun, havarisel geleneğin ve yedi sakrementin Hristiyanlıktaki öneminin tekrar vurgulanması ve Luther, Kalvin ekolleri gibi Protestan reformunun öncüsü olan bazı mezheplerin reddedilmesi bağlamında konuyla ilişkili karşıt Protestan görüşlere de yer vermeyi amaç ediniyoruz. Öte yandan bu konsilin iki mezhep arasındaki ilişkileri ne ölçüde etkilediği ve Avrupa genelinde hangi dini ve siyasi neticelere yol açtığı da 3. bölümde ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Trent Konsili, Luther, Reform, Karşı Reform, Katolik Kilisesi, Protestanlık

ABSTRACT

THE COUNCIL OF TRENT AS THE CATHOLIC COUNTER- REFORMATION AND ITS EFFECT ON THE CATHOLIC TRADITION

As it is happened in so many religions, in christianity the religious people gathered at certain times in the meetings called "councils" to solve and to discuss the problems seemingly related to the christianity as well. One of these councils in which the crucial decisions had been taken about the social life in addition to the religious affairs mainly was the council of Trent gathered in XVI. centuriy (1545-1563). With certainty one of the most crucial points the christianity faced was the Protestant reform which reached its peak with the manifest of Luther. This division which created a serious broken in the structure of 'west christianity' caused for the sides to accuse each other with disbelieving and the wars in the end. Without doubt there were the reasons either political or theological for this separation. But the Protestant reform which accepts the Bible as the only authority and rejects the mediatory role of clergy and the church in repentance, day by day had been spread out among the christians and got many followers.

This new situation concerned the Catholic Church and therefore, they reemphasized the Christian Credo as determined in the Nicene Creed along with other religious doctrines and other topics related to church disciplines. This was needed as to protect their political hegemony as well. This new movement is called "Counter Reformation".

Our aim in this study is to examine and define religious and political reasons that made the Catholic Church against the Protestant Reform and how this reaction is seen in practice. The Council of Trent can be seen as the first example of Counter Reformation movement that were seen more clearly after I. and II. Vatican Councils.

The main differences between the Protestants and the Catholics are focused on theological issues mostly such as the original sin, justification, repentance, and sacraments. Hence, the topics related to doctrines that trigger this split will be in the second part of this study as we will also analyze the decisions of those councils. In addition to this, we are planning to feature some opposite Protestant thoughts as in the council the importance of the Nicene Creed, disciples' tradition and seven sacraments were emphasized. In relation to the fact that Lutheran and Calvinist leading Protestant pioneers were also rejected in the council. There will also be a study on the council in terms of how much it affected the relation ship between two sects which have important places in Christian traditions and what kind of political and religious consequences it caused in Europe will also be examined in the third section.

Key Words: Council of Trent, Luther, Reformation, Counter-Reformation, Catholic Church, Protestantism

ÖNSÖZ

Katolik Kilisesi'nin Protestan reformuna karşı bir refleks olarak gerçekleştirdiği ve Karşı Reform'un somut bir tezahürü olan Trent Konsili, esasında kurumsal olarak Katolik Kilisesi içindeki bir ıslah hareketi olarak da görülebilir. Ayrıca Yahudilerce apokrif kabul edilen bazı Eski Ahit kitaplarının da bu konsilde Latince Eski Ahit bölümüne eklenmesi, havarisel geleneğin tekrar kutsanması ve asli günah ile aklanma gibi Protestanlarla çatışan bazı temel doktrinel hususların tartışılması, Trent Konsili'nin önemini artırmaktadır.

Trent Konsili ile ilgili ülkemizde bir yüksek lisans tezi dışında müstakil ve kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır. Bu konsile, Hristiyan Konsiller Tarihi ile ilgili genel bilgi veren bazı eserler ve Genel Avrupa Tarihi'ni konu edinen eserlerde kısmen ve yüzeysel olarak değinilmiştir. Ubeydullah Gördebil tarafından 2001 yılında "Trent Konsili (1545-1563), Hristiyan teolojisindeki yeri ve önemi" adıyla hazırlanmış söz konusu tez çalışmasında ise, konsilin hemen öncesi Avrupa'nın siyasi durumuna değinilmiş, konsil'de tartışılan temel konular ve kararlar üzerinde durulmuş ve son olarak konsilin Avrupa'ya etkileri aktarılmıştır.

Bu çalışmada, genel çerçeve itibariyle söz konusu teze yakın bir yol takip edilmekle beraber, farklı olarak Hristiyan konsil geleneği hakkında genel bir bilgi verilmiş, Orta Çağ boyunca Katolik Kilisesi'nin geçirdiği buhranlar ve Katolik-Protestan ayrışması ve bunun sebepleri daha erken bir dönemden itibaren ele alınmıştır. Ayrıca tezin esasını teşkil eden ve 2. bölümde ele alınan konsil'in tartışılan konuları söz konusu olduğunda, her bir konuyla ilgili geleneksel Katolik görüş verilmiş, ardından Protestanların konuya yaklaşımı sunularak bir karşılaştırma imkanı sağlanmaya çalışılmış ve ilgili karar maddelerinden bir kısmı sunulmuştur.

Bu tezin hazırlanmasında kıymetli vakitlerini ayırarak değerli bilgi ve önerileriyle kendisinden istifade ettiğim danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Mahmut Salihoğlu'na ve gerek tez öncesi dönemde gerekse tezimin belirlenme aşamasında

tavsiyeleriyle bize yardımcı olan değerli hocam Doç. Dr. Hakan Olgun'a en içten saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Mustafa ŞAHİN

İstanbul 2014

İÇİNDEKİLER

ÖZ	II
ABSTRACT	IV
ÖNSÖZ	VI
KISALTMALAR	XI
GİRİŞ	XII
1. BÖLÜM	
KONSİL GELENEĞİ VE ORTA ÇAĞ KATOLİKLİĞİ	1
1.1. Konsil Geleneği.....	1
1.1.1. Özel Konsiller.....	7
1.1.2. Genel Konsiller.....	8
1.2. Trent Konsiline Yol Açan Nedenler	17
1.2.1. Orta Çağ'da Roma Kilisesi	17
1.2.2. Papa-Kral Mücadeleleri ve Büyük Bölünme.....	25
1.2.3. Öncü Reformistler	30
1.2.4. Luther'in Manifestosu.....	33
1.2.5. Karşı Reform'a Doğru	41
2. BÖLÜM	
TRENT KONSİLİ TESİSİ VE KARALARI (1545-1563)	44
2.1. Konsil'e Hazırlık ve Açılışı	44
2.2. Tartışılan Konular	53
2.3. Doktrinel Konular	53
2.3.1. İznik Kredosunun Tekrar Vurgulanması	53
2.3.2. Dinin Temel Referansları: Kutsal Kitap ve Kilise Geleneği	55

2.3.3. Kutsal Kitap Kanonizasyonu: Vulgate	58
2.3.4. Aslî Günah Problemi	62
2.3.5. Aklanma (Justification) Problemi	67
2.3.6. Sakramentler	71
2.3.6.1. Vaftiz ve Konfirmasyon	71
2.3.6.2. Evharistiya (Komünyon)	76
2.3.6.2.1. Evharistiyanın Kurbanlık Olma Özelliği	84
2.3.6.3. Günah İtirafı ve Hasta Yağlama	87
2.3.6.4. Rahip Takdisi	93
2.3.6.5. Nikah	96
2.4. Kilise Disiplini İle İlgili Konular	99
2.4.1. Piskoposların İkamet Mecburiyeti ve Bazı Görevleri	99
2.4.2. Vaaz Vermek İçin Müsaade	103
2.4.3. Papaz Okullarının Tesisi	104
2.4.4. Diğer Bazı Konular	105
3. BÖLÜM	
KONSİL'İN SONUÇLARI VE ETKİLERİ	109
3.1. Konsil Kararlarının Onaylanması ve Avrupa'nın Durumu	109
3.2. Avrupa'nın Durumu	115
3.3. Cizvitlerin Karşı Reform Faaliyetleri	120
3.4. Fransız Okulları	124
3.5. Engizisyon Mahkemeleri	126
3.6. Bilim ve Kutsal Kitap Geleneğinin Karşılaştırılması	127
3.7. Konsil Sonrası Derin Ayrılık: OtuzYıl Savaşları (1618-1648)	130
3.8. Vestfalya Barışı (1648)	135

SONUÇ	140
KAYNAKÇA	148

KISALTMALAR

a. g. e.	: Adı Geçen Eser
AÜİF	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.
Bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
ed.	: Editör
fr.	: Fransızca
haz.	: Hazırlayan
lat.	: Latince
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
NCE	: New Catholic Encyclopedia
St.	: Saint
SÜİF	: Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
sy.	: Sayı
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
UÜİF	: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
yun.	: Yunanca
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

Batı Hristiyanlığı bünyesinde ciddi bir kırılma yaratan XVI. yüzyıl Protestan reformuyla, dinde otorite olarak sadece kutsal kitabı kabul eden ve tevbe konusunda din adamlarının aracı rolünü reddeden bu reformist eğilim, gün geçtikçe Avrupa Hristiyanları arasında yayılmış ve taraftar bulmuştur. Bu durum ise Katolik Kilisesini endişelendirmiş, siyasi anlamda kendi hegemonyasını koruma ve teolojik açıdan da İznik Kredosunda belirlendiği şekliyle Hristiyan amentüsünü ve diğer bazı hususları tekrar vurgulama ihtiyacına sevk etmiştir.

Bu açıdan Katolik Kilisesi'nin Protestan reformuna karşı bir refleks olarak gerçekleştirdiği ve reform konsillerinden sayılan on dokuzuncu Ekümenik Trent Konsili (1545-1563) ve kararları, araştırmamızın temel konusu olmuştur. Üç bölümden oluşan çalışmamızın ilk bölümünde Hristiyanlıktaki konsil geleneği hakkında bazı temel bilgiler verildikten sonra, ana hatlarıyla ilk dönemden reform sürecine kadar Katolik Kilisesi'nin kısa tarihi, XVI. yüzyıla doğru içinde bulunduğu kurumsal bozulmuşluk ve çalkantılı dönem, Luther'in eleştirileri ve nihayetinde bu Karşı Reform hareketinin gerçekleştirilmesine neden olan dolaylı veya doğrudan, dini veya siyasi nedenler üzerinde durulmuştur. Burada Katolik Kilisesi, Protestan nüfuzun gittikçe artması endişesinin yanında, kurumsal olarak kendi içindeki bozulmuşluğun da nihayet farkına varmış ve bir ıslah hareketi başlatmıştır. Bir başka deyişle, bir yandan reformculara karşı Katolik öğretiler savunulurken, diğer taraftan kilise içindeki çeşitli suistimaller ve düzensizlikler de önlenmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızın temel konusu Trent Konsili ve alınan kararlar olmakla birlikte, konsil öncesi Katolik-Protestan ayrılığı, bu konsili diğer konsillerden ayıran yönler ve özellikle de Protestanlığa tepkisi bağlamında Hristiyan Avrupa'ya etkisi incelenmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde, fasılalarla 18 yıl süren ve toplam 25 oturumda gerçekleşen konsil süreci ve kararlar ele alınmıştır. Konsil, sık sık fasılalarla sekteye uğramış, bazı oturumlar farklı şehirlerde gerçekleşmiştir.

Konsil’de ele alınan hususlara baktığımızda, Katolik öğretilerin tekrar vurgulanması açısından, belirtildiği gibi fazlaca bir yenilikten söz edilemez. Konsil’de tartışılacak konulara yönelik izlenen yöntem ile ilgili olarak ise, Katolik doktrini ilgilendiren teolojik konular ile kilise disiplini ve işleyişiyle ilgili reform konuları, oturumların iki temel ayağını oluşturmaktadır. Bir başka deyişle her oturumda önce doktrinel sonra disiplin konuları olmak üzere tartışma konuları peş peşe birlikte ele alınmıştır.

Doktrinel konular ile ilgili olarak, dini otorite açısından Kutsal Kitap ve Gelenek birlikteliği vurgulanmış, sakramentlerin sayısı yedi olarak tekrar belirtilmiş ve her biri ayrı ayrı ele alınarak Katolik öğretiyile bağdaşmayan reformcu yaklaşımlar mahkûm edilmiştir. Ayrıca Kutsal Kitap kanonizasyonu ile ilgili düzenlemeler yapılmış, Kutsal Kitabın Latince versiyonu Vulgate tek otantik nüsha olarak kabul edilmiştir. Kararlarla ilişkili Katolik görüşler verilirken Protestanların konuya yaklaşımları da verilmeye çalışılmış, böylece elden geldiğince karşılaştırmalı bir yol takip edilmiştir. Diğer taraftan kilise disiplinini ilgilendiren hususlara baktığımızda, din adamlarının görev, yetki ve sorumlulukları tekrar bir düzenlemeye tabi tutulmuş, Katolik eğitim veren okulların çoğaltılması istenmiş, vaizlerin sorumlulukları tekrar hatırlatılmış ve piskoposların yetki ve yargı alanlarıyla ilgili olarak uygulayacakları kurallar yeniden gözden geçirilmiştir. Böylece reformun esas tetikleyicisi olan kilise içi suistimaller giderilmeye çalışılmıştır.

Üçüncü ve son bölümde, konsil’in Avrupa’daki yansımaları ele alınmıştır. Konsil kararlarının onaylanma süreci, Avrupa devletlerinin buna karşı tavırları, Katolik misyoner tarikatı Cizvitlerin faaliyetleri ve gittikçe belirginleşen mezhep ayrılığı neticesinde yaşanan Katolik-Protestan savaşları gibi konular bu bölümün temel konularını oluşturmaktadır. Burada görülecektir ki, Trent Konsili ve sonrasında iki tarafın da taviz vermez tutumu neticesinde yaşanan Katolik-Protestan mücadeleleri iki mezhebin birbirinden daha fazla ayrışmasına sebep olmuş, uzlaşma ihtimalini neredeyse ortadan kaldırmıştır.

1. BÖLÜM

KONSİL GELENEĞİ VE ORTA ÇAĞ KATOLİKLİĞİ

1.1. Konsil Geleneği

Çeşitli dinsel geleneklerde, özellikle de Hristiyanlık ve Budizm'de inanç esasları, ibadetler veya kilise yönetimi ve disiplini ile ilgili konulardaki sorunları görüşmek ve bir takım kararlar almak gayesiyle üst düzey din adamlarının bir araya gelerek yaptığı toplantılar, "konsil" kelimesiyle ifade edilmektedir. Hristiyanlık söz konusu olduğunda, sadece belirli bölgelerle sınırlı ve tüm Hristiyan camiaı bağlamayan yerel veya bölgesel konsiller var olduğu gibi bütün Hristiyan grupların veya mezheplerin temsilcilerinin katıldığı evrensel nitelikli konsiller de mevcuttur. Bu tür konsillere "genel konsiller" ya da "ekümenik konsiller" adı verilir.¹ Piskoposlar, üst düzey din adamları ve kilise idarecilerinin yönetiminde gerçekleşen ve Hristiyanlık'ta belirleyici bir rolü bulunan bu konsillerin; inanç esasları ve ibadetler ile ilgili konuları görüşmek, inancı güçlendirmek ve ahlakı korumak² gibi temel fonksiyonları bulunmaktadır.

Latince “concilium” dan gelen "konsil" kelimesi, sözlükte "kurul", "meclis" anlamına gelmektedir. Terim olarak ise, özellikle Katolik Hristiyanlık'ta inanç, ahlâk ve disiplin konularındaki problemleri tartışarak karara bağlamak üzere toplanan Katolik Kilisesi piskoposlar kurulunun adıdır. Latince “synodus” tan gelen ve işlevi bakımından konsillere benzeyen "sinod" kelimesi ise, Batı Kiliselerinde önceleri konsil kelimesiyle eş anlamlı olarak kullanılırken, günümüzde daha çok belirli bir piskoposluk bölgesi'nin problemlerini çözmek üzere piskopos veya başpiskoposlarca toplanan ve din adamlarından oluşmuş yerel toplantıları ifade

¹ Şinasi Gündüz, "Konsil", **Din ve İnanç Sözlüğü**, Ankara, Vadi Yayınları, 1998, s. 222.

² F.J. Murphy, "Councils", **New Catholic Encyclopedia**, ed. Bernard L. Marthaler, Washington, c. IV, 1967, s. 372.

etmektedir. Bizzat piskoposların oluşturduğu daha geniş kapsamlı toplantılara ise konsil denilmektedir. Hristiyan gelenekte bu iki terim zaman zaman birbirlerinin yerine de kullanılmıştır. Mesela Doğu Kiliselerin'de konsil yerine sinod kullanılmakta ve konsiller'de genel olarak doktrin ve disiplin konuları ele alınırken, sinodlarda daha çok piskoposluk bölgelerini ilgilendiren yerel problemler ele alınmaktadır.³

Konsil kavramı daha çok Hristiyanlıkla ilişkili olmakla beraber diğer bazı dinî geleneklerde de önemli konuların görüşülüp karara bağlandığı çeşitli isimlerle anılan bu tür kurullar bulunmaktadır. Yahudi geleneğinde din adamlarının toplantılarına Orta Çağ'da "asifah" adı verilmiştir. Bu toplantıları, Hristiyanlık'taki konsillerden ayıran en önemli iki özellikten birincisi, Hristiyan konsilleri'nin daha çok dogmatik meseleleri ele almasına karşılık, Yahudi sinodlarında uygulamaya, yani pratiğe yönelik konuların tartışılması; ikincisi ise, buna bağlı olarak Hristiyanlık'taki konsillerin neticeleri geneli kapsarken, Yahudi sinodları'nın özellikle Orta Çağ'da mahallî cemaatlere veya bölgelere hitap etmesidir.⁴ Bu durum, esasında Yahudi geleneği'nin inanç ve pratiğe bakış açısıyla da örtüşmektedir. Zira bilindiği gibi Yahudilik'te dinin teoloji boyutundan ziyade pratik boyutu daha çok önem arz etmektedir. Bir başka deyişle Yahudilik, bu dinin teolojik boyutuna karşılık gelen "agada" dan çok, pratik boyutunu ifade eden "halaha" üzerine kurulu bir sistemdir.⁵ Dolayısıyla yahudi sinodlarında daha çok pratik konular üzerinde durulması bu sebebe bağlanabilir. Bu yüzden Yahudi geleneğinde konsillerde, inanç esaslarından veya dinin esasının teşkil eden doktrinel hususlardan ziyade güncel ve pratiğe yönelik dinî sorunlara çözüm bulmak, dinî yaşayıştaki sapmaları önlemek, Yahudi cemaatinin gerek özel gerekse sosyal hayatını düzenlemek gibi amaçlarla Yahudi din bilginleri bir araya gelmiş ve tartışmışlardır.⁶

³ Ömer Faruk Harman, "Konsil", **DİA**, İstanbul, TDV Yayınları, c. XXVI, 2002, s. 175-176; Gündüz, "Sinod", **Din ve İnanç Sözlüğü**, s. 342.

⁴ Harman, "Konsil", **a. g. e.**, s. 176.

⁵ Salime Leyla Gürkan, **Yahudilik**, İstanbul, İsam Yayınları, 2010, s. 13.

⁶ Harman, "Konsil", **a. g. e.**, s. 176.

Hz. İsa'nın hayatta olduğu dönemde ona inananlar sınırlı sayıda iken, "Çarmih Hadisesi" nden sonra Havarilerin de gayretleriyle birlikte inananların sayısı artmış, Hz. İsa'dan bir müddet sonra ise, Antakya cemaatinin önderliğinde "Hristiyan" terimiyle nitelenen İsa taraftarları, Hristiyanlığı değişik bölgelere yaymak için uğraş vermişlerdir. Ancak Pavlus'un Hristiyanlığa girmesiyle, cemaat içerisinde fikri ayrılıklar da baş göstermiştir.⁷

Bu ayrılıkların çözümü için toplanan ve "Havariler Konsili" adıyla anılan toplantı, konsil geleneği açısından önem arz eder. Çünkü bu birleşme, her ne kadar otantikliği hususunda çeşitli şüpheler varsa da, Hristiyan geleneğinde konsillerin menşei olarak kabul edilmektedir. Dinin yayılma sürecinde Kudüs merkezli cemaat ile diğer milletlerden Hristiyan olanlar arasında bazı sorunlar gündeme gelmişti. Yahudiye'den gelen bir grup İsa taraftarı'nın, kurtuluş için Tanrısal hukuka bağlı olma gerekliliği ve özellikle sünnet konusunda Antakya'daki Hristiyan cemaat ile tartışması ilk kıvılcım olmuştur. Sonraki dönemlerde, tanrısal hukukun (Musa hukuku) gerekliliğini savunan Kudüsteki Yakub cemaati ile Pavlus ve yanlıları arasında ciddi boyutlarda tartışmalar yaşanacaktır.⁸ Genel kabule göre, anlaşılmaya varılamaması üzerine, konuyu Havarilerle görüşüp çözmek üzere Pavlus ve Barnaba Kudüs'e gitmişler ve bu ilk tartışmaları bir karara bağlamak için, M.S 49-50'de Kudüs'te yapılan bu toplantıda, Petrus, Barnaba ve Pavlus görüşlerini bildirmişlerdir. Toplantı sonunda, kurtuluş için artık Musa hukukuna bağlı olmanın gerekli olmadığına, dolayısıyla sünnet olmanın da şart olmadığına karar verilmiş ve diğer uluslardan dine yeni girenlere zorluk çıkartılmaması konusunda anlaşmaya varılmıştır.⁹

Diğer taraftan söz konusu konsil'in yalnızca Luka tarafından rivayet edilmesi ve Pavlus'un mektuplarında, Kudüs ziyaretinden söz etmekle birlikte orada tanrısal

⁷ Günay Tümer, Abdurrahman Küçük, **Dinler Tarihi**, Ankara, Ocak Yayınları, 2002, s. 267-268.

⁸ Şinasi Gündüz, **Pavlus: Hristiyanlığın Mimarı**, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2004, s. 59-60.

⁹ Alparslan Yıldız, "Konsillerin Hristiyanlık Tarihindeki Yeri ve İznik Konsili", **UÜİF Dergisi**, c. XII, sy. 2, 2003, s. 260.

hukuk konusunda özel bir toplantıdan bahsetmemesi¹⁰, belirttiğimiz gibi bazı araştırmacıları, bu toplantıya şüpheyile bakmaya sevk etmiştir. Ancak bununla birlikte Hristiyan teologların çoğunluğu, bu toplantının gerçekliğini kabul etmekte ve konsillerin aslının bu toplantıya dayandığını düşünmektedirler.

Toplantıda, “Çünkü Ruhülküduse ve bize iyi göründü ki, icap eden şu şeylerden fazla üzerinize yük koymayalım”¹¹ denilerek, Yahudi olmayan mühtedilerin, tanrısal hukuka, yani Musa şeriatına tamamen uymasının gerekli olmadığına karar verilmiştir.¹²

Hristiyanlık tarihinde dini liderlerin doktrin ve disiplinle ilgili problemleri görüşüp çözmek üzere ilk defa bir araya gelişleri, havarilerin ve diğer ileri gelen dini şahsiyetlerin M.S 49-50 yılında Kudüs'te yaptıkları, Yeni Ahid'de de nakledilen bu toplantı olup, Hristiyanlığın konsiller tarihinde ilk konsil olarak yer almaktadır. Bu konsilde, yahudilerin dışındaki milletlerin Hristiyanlığa girişinde onlardan yahudi şeriatının tamamından değil, sadece putlara kesilenlerle ölü hayvan eti, kan ve zinadan uzak durmaları istenmekte, diğer emir ve yasaklarından muaf sayılmaktadırlar.¹³ Görüldüğü gibi bu ilk konsil mahiyetindeki toplantıda, Hristiyanların Yahudi şeriatının öngördüğü kurallara riayet konusu tartışılmış ve neticede alınan kararlar Yahudi-Hristiyan çizgi ile günümüz Hristiyanlığının dayandığı Pavlusçu Hristiyan çizginin ayrılması sonucunu doğurmuştur.¹⁴

Konsiller'in aslının bu toplantıya dayandığını düşünen Hristiyan ilahiyatçılara göre katılımcılar bu kararı, Mesih'in kendilerine verdiği özel yetkiyle almışlar ve dolayısıyla konsil otoritesinin tanrısal bir mahiyete sahip olduğunu belirtmek istemişlerdir. Ayrıca Kudüs'te yapılan bu toplantıda alınan kararların “Kutsal Ruh ve bizler uygun gördük” ifadesiyle ilan edilişini delil göstererek, İsa-Mesih'in kilisenin yaptığı tüm toplantılara bizzat iştirak ettiğini ve yönettiğini ifade etmişlerdir. Daha sonra da "Nerede iki ya da üç kişi benim adımla toplanırsa, ben de onların

¹⁰ Gündüz, a. g. e, s. 61.

¹¹ Elçilerin İşleri 15:29, Bkz. **Kitabı Mukaddes**, İstanbul, Kitabı Mukaddes Şirketi, 2010.

¹² Brian E. Daley, "Councils", **The Encyclopedia of Religion**, ed. Mircea Eliade, New York, c. IV, 1986, s. 125.

¹³ Harman, "Konsil", a. g. e, s. 177.

¹⁴ Francis Dvornik, **Histoire Des Conciles**, çev. Jean Marie, Paris, 1962, s.11.

arasındayım."¹⁵ gibi Kutsal Kitap ifadeleri esas alınarak, "Havariler Toplantısı" ve ondan sonraki tüm konsil ve sinodların, Kutsal Ruh'un ve Mesih'in idaresi altında gerçekleştiği inancı resmiyet kazanmıştır.¹⁶

Öte yandan ilk düzenli toplantılar "Montanizm" akımına karşı gerçekleştirilmiştir. Bu akım, II. yüzyılda Anadolu'da yaşamış olan papaz Montanus'un apokaliptik vaazlarıyla daha da gelişmiş ve 170 yılına kadar devam etmiştir. Hristiyanlığın ilk dönemlerinde kilise, kendi görüş ve anlayışına ters düşen eğilimleri mahallî özellikteki sinodlarla halletmeye çalışmış, nitekim bu akım sebebiyle 160-180 yılları arasında Anadolu topraklarında 26 piskoposun katıldığı bir toplantı gerçekleşmiştir. Sonraları Katolikliğe geçen Montanizm taraftarlarının tekrar vaftiz edilip edilmemesi gibi konuların görüşüldüğü bu toplantı dışında yine 230 yılına doğru Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde de mahallî düzeyde toplantılar yapılmıştır.¹⁷

Bu yerel mahiyetteki toplantılar sonrasında III. yüzyıl'da ortaya çıkan Arianizm hareketi, İznik'te Roma Kilisesi tarafından birinci ekümenik konsil olarak kabul edilen İznik Konsili'nin (M.S 325) toplanmasına yol açmıştı. Ana gövde Hristiyanlığa karşı, Aryus'un özellikle kristoloji konusunda sergilediği yaklaşımlar bir kaos ortamı yaratmış ve bu ihtilafı ortadan kaldırmak için imparator Konstantin'in emriyle 325'de iki yüzden fazla piskopos İznik'te bir araya gelmişti. Konsile bütün kilise piskoposları davet edildiğinden dolayı bu konsil ilk genel konsil olarak kabul edilmektedir. Diğer taraftan konsil, bizzat imparator tarafından çağrılmış ve düzenlenmiştir.¹⁸ Konsil neticesinde ise, Aryus ve görüşleri mahkûm edilmiştir.

Konsiller, kilisenin olmazsa olmaz aslî yapısının bir parçası olmamakla birlikte, bunların mevcut şartlar gereği dönem dönem kiliseyle ilişkisi bulunmakta

¹⁵ Matta 18:20.

¹⁶ Yakuz, "Konsillerin Hristiyanlık Tarihindeki Yeri ve İznik Konsili", **a. g. e.**, s. 261.

¹⁷ Roland Minnerath, **Histoire Des Conciles**, Paris, 1996, s. 8.

¹⁸ Mehmet Aydın, **Hristiyan Genel Konsileri ve II. Vatikan Konsili**, Konya, SÜİF Yayınları, 1991, s. 2.

ve yukarıda da bahsettiğimiz gibi konsillerin kökeni esasen "Havariler Konsili" denilen toplantıya dayanmaktadır. Bu konsiller'in, yanlış ve sapkın inançların düzeltilmesi, inancın ve ahlâkın korunması ve ortak sosyal ihtiyaç ve problemlerin çözümü gibi gayeleri vardır.¹⁹

IV. yüzyıl'dan XVIII. yüzyıl'a konsil tarihi boyunca konsiller, kilise topluluğu ile halk arasındaki ilişkileri de belirlemiştir. Doğu'da, büyük konsiller Bizans İmparatorunun çağrısıyla toplanmışken ve çoğu zaman imparatorun görüşlerine hizmet ederken, Orta Çağ Batı dünyasında ise, konsiller bizzat Papa veya temsilcileri tarafından organize edilmiştir.²⁰ Bununla birlikte Katoliklik bünyesindeki bazı konsillerde Papa'nın etkisinin yok denecek kadar az olduğu da görülmüştür. Özellikle "Büyük Bölünme" sonrası dönemde, aynı anda 3 Papa'nın varlığına dayalı olarak yaşanan otorite boşluğu ve karmaşıklığa son vermek üzere gerçekleştirilen Constance Konsili'nde mevcut Papaların üstünde bir otoriteye ihtiyaç duyulmuş ve genel konsil'in Papaya karşı üstünlüğünü savunan "Konsiliarizm" düşüncesi doğmuştur. Ancak tek Papalı döneme geçilmesiyle zamanla bu düşüncenin de zayıfladığı kabul edilmiştir.²¹

"Kilise Hukuku'nun uygulanmasında birlik sağladığı gibi bu kurallara daha da kuvvet kazandıran konsiller, ilk dönemlerden itibaren kilise hayatının fevkalâde yetkili kıldığı bir ifade tarzı ve özel bir davranış türüdür... Konsilleri, tarihi ve teolojik noktadan sınıflandırmak mümkündür. Tarihî bakımdan başlıca konsiller arasında, II. yüzyılın ortalarında piskoposlar meclisi niteliğinde ortaya çıkan ve giderek kilisenin normal yönetim organlarından biri haline gelen eyalet konsillerini, imparatorun davetiyle toplanan piskoposların oluşturduğu ekümenik konsilleri, büyük işgaller sonrası Orta Çağ'ında prenslerin iştirakiyle yapılan millî sinodları, Roma'nın yanında Fransa ve Almanya'da toplanan ve birçoğu ekümenik kabul edilen Papalık sinodlarını, Orta Çağ'da yapılan Hristiyanlığın değişik gruplarından ve çeşitli ülkelerden temsilcilerin katıldığı reform konsillerini ve Trent, Vatikan gibi modern dönemin büyük konsillerini zikretmek mümkündür. Teolojik açıdan konsiller, ilgili kilise mensuplarının sayısı, konsili toplayan yetkili merci ve aldığı kararların değeri yönünden incelenebilir."²²

¹⁹ Murphy, "Councils", a. g. e, s. 372.

²⁰ Minnerath, a. g. e, s. 5.

²¹ Bekir Zakir Çoban, **Geçmişten Günümüze Papalık**, İstanbul, İnsan Yayınları, 2009, s. 128-129.

²² Harman, "Konsil", a. g. e, s. 176.

Diğer taraftan yaygın şekliyle Özel ve Genel Konsiller olmak üzere iki çeşit konsilden söz edilebilir:

1.1.1. Özel Konsiller

Bu konsilleri, mahallî veya bölge, eyalet ve millî konsiller olmak üzere dörde ayırmak mümkündür. Mahallî veya bölge konsilleri, bir ülkenin belirli bir bölgesinin problemini çözmek için ülkedeki bölge piskoposlarının kendi bölgelerindeki din adamlarıyla yaptığı toplantılardır. Bu konsiller, belirli bir piskoposluk bölgesinden sorumlu piskoposun veya yardımcısının başkanlık ettiği ve bölge din adamlarının temsilci olarak katıldığı konsillerdir. Bölge konsilini sık sık toplamak mümkün değildir. On yılda veya yirmi yılda bir başpiskoposluğun davetiyle konsil toplanabilmektedir. Papanın tasdikinden de geçmesi gereken özel konsillerin aldığı kararlar, sadece o ülkeye veya bölgeye hitap etmektedir.²³

Hristiyanlığın yayılmaya başlamasıyla birlikte merkez piskoposlarının (metropolit) başkanlığında eyalet merkezlerinde (metropol) çeşitli toplantılar yapılmıştır. II. yüzyılda Montanizm'e karşı (170) ve Paskalya kutlamalarına ilişkin (190), III. yüzyılda Kartaca'da (220), Antakya'da (264, 269), IV. yüzyılda Kartaca ve Elvira'da (300-306 arası), Arles ve Ankyra'da (Ankara) (314, 358, 375), İskenderiye'de (320) ve başka yerlerde mahalli konsiller toplanmıştır.²⁴ Bu bölgelerde oturan piskoposlara konsilleri toplama ve tartışmaları yönetme hakkı da verilince, buralardaki piskoposlar diğerlerine nazaran daha ayrıcalıklı ve üstün bir konuma yükselmiş ve başşehirlerde (metropolis) oturdukları için de, metropolit olarak adlandırılmışlardır. İşte bu durum, ilk genel konsil kabul edilen M. 325'deki İznik Konsili ile daha da kuvvetlendirilmiştir.²⁵

Eyalet konsilleri ise, kiliseye bağlı bir eyaletin başpiskoposunun yardımcılıyla ve eyaletin diğer piskoposlarıyla birlikte tüm eyaleti kapsayan ve eyaletin genel ihtiyaçları hakkında görüşmek üzere toplandığı konsillerdir. Konsili

²³ Aydın, a. g. e, s. 2-3.

²⁴ Harman, "Konsil", a. g. e, s. 177.

²⁵ Dvornik, a. g. e, s.12.

toplama yetkisi, eyaletin en üst seviyedeki din adamına (metropolit) aittir. Eyalet konsilleri en az yirmi yılda bir toplanır. Diğer yandan tek bir devletin ya da ulusun piskoposları tarafından gerçekleştirilen²⁶ millî konsiller ise, en yüksek rütbeli din adamı başkanlığında bir ülkedeki veya krallıktaki tüm eyalet başpiskoposları, piskopos ve diğer kilise temsilcilerinin yalnızca o ülkenin dinî-disiplinel problemlerini çözmek üzere bir araya geldiği toplantılardır. Bu toplantılardaki kararlar ancak o ülkeyi ilgilendirmekte ve yine Papa'nın izniyle yapılabilmektedir.²⁷

1.1.2. Genel Konsiller

Ekümenik konsiller de denilen genel konsiller, piskoposlar ve diğer kilise temsilcilerinin geniş katılımıyla gerçekleştirilen evrensel konsillerdir.²⁸ Papa veya temsilcisi başkanlığında, kiliseleri ilgilendiren meseleleri ele almak için, Papa'nın davetiyle bütün kiliselerin en üst düzeydeki din adamlarının katıldığı toplantılar olarak da görülen bu konsillerde, ele alınacak konuları Papa belirlediği gibi aynı zamanda konsili erteleme veya feshetme hakkına da o sahiptir.²⁹

Evrensel kilisenin bedenini temsil eden genel konsiller, Katolik şemsiyesi altındaki tüm grupların katıldığı konsillerdir. Bununla birlikte bir konsil'in ekümenik olabilmesi için üç temel şarttan bahsedilmektedir. Birincisi; konsile tüm piskoposların davet edilmiş olması gerekmektedir. İkincisi; kilisenin farklı gruplarından gelen din adamlarının, toplantının sağlıklı yürütülebilmesi açısından makul ve yeterli bir sayıya ulaşmış olması, üçüncü olarak ise; onların tam bir özgürlüğe sahip olmaları gerekmektedir.³⁰

Dünya genelindeki bütün Hristiyan temsilcilerinin katıldığı genel konsiller, Papa tarafından davet edilerek toplanmakta ve bizzat Papa veya temsilcileri tarafından yönetilmektedir. Bu konsiller, iman ve disiplin konularında kilise birliğini korumayı hedeflemişlerdir. Ancak her zaman böyle olmamıştır. Konsiller tarihinde,

²⁶ Nicolas Bergier, "Concile", **Dictionnaire de Theologie**, Toulouse, c. II, 1823, s. 226.

²⁷ Jules Jacquin, "Concile", **Dictionnaire de Theologie**, Paris, 1858, s. 104.

²⁸ Gündüz, "Ökümenik Konsiller", **Din ve İnanç Sözlüğü**, s. 297.

²⁹ Murphy, "Councils", **a. g. e.**, s. 373.

³⁰ Jacquin, "Concile", **a. g. e.**, s. 105.

İznik Konsili (M.S 325) ve Kadıköy Konsili (M.S 451) 'nin siyasi çatışma ortamında gerçekleştiği görülmektedir.³¹ Ekümenik konsil kararlarının geçerli olabilmesi için, kararların Papa tarafından onaylanması gerekmektedir. Ayrıca genel konsillerin, yüksek rütbeli din adamlarını ve kardinalleri denetleme ve gerektiğinde görevden alma gibi yetkileri de vardır.³²

Genel konsillerin seremoni uygulamasına baktığımızda ise, bu konsillere has bazı belirli seremoniler mevcuttur. Öncelikle konsile davet, mektuplarla veya temsilciler aracılığıyla Papa tarafından gerçekleştirilir. Konsil açılışının hemen öncesinde genel bir oruç duyurusu yapılır ve halka dua etmeleri tavsiye edilir. Açılış günü Papa, sunak önünde bir konuşma gerçekleştirir, ardından konsil davetinin sebepleri hakkında bilgi verir ve çeşitli dualar okur. Sonrasında kilise babaları belirli bir sıraya göre düzene girerler, hemen arkasından okunan davet metninin ardından ise ilahiler söylenir ve konsil başlamış olur. Konsilde oy verme hakkına sahip olanların sıra düzeni ise şöyledir: Konsil salonundaki tahtta Papa ve onun yanında iki diyakoz, kardinaller kurulu, patrikler, başpiskoposlar, piskoposlar, başpapazlar ve dini tarikat liderleri.³³ Konsil'in bitiminde ise, "Te Deum Laudamus", yani "Tanrı, Biz seni överiz" adlı ilahi söylenir ve Papa elçisi, herkes için Tanrı'nın nimetini ve lutfunu diledikten sonra topluluk dağılırdı.³⁴

Evrensel konsiller, ilk bin yıl süresince Hristiyan dünyada bir birlik ifade ederken, ikinci bin yılda ekümenik konsiller daha çok Katolik Kilisesi'ne has bir faaliyet olarak gözükmektedir ve dolayısıyla onun önderliğinde gerçekleştirilmiştir. Katolik Kilisesi, ekümenik konsillerin tüm kural ve tanımlamalarını doktrinel ve disiplin açısından normatif olarak görür ve tüm kiliseler tarafından kabul edilmiş apostolik geleneğin bir ifadesi olarak kabul eder. Diğer taraftan ilkçağdan modern

³¹ Aydın, a. g. e, s. 9.

³² Jacques Paul Migne, "Concile", **Dictionnaire Les Religions Du Monde**, Paris, c. I, 1848, s. 1040.

³³ Jacquin, "Concile", a. g. e, s. 106.

³⁴ Gril, a. g. e, s. 29-30, 33.

dönemlere kadar birçok eyalet konsili ya da millî konsil de, aynı şekilde kilise doktrinini ve kiliseyle ilgili kuruluşları belirlemeye katkıda bulunmuştur.³⁵

Ekümenik konsil ifadesi ilk kez, M.S 382 yılında İstanbul'da bir araya gelen piskoposların, Roma'da toplanan piskoposlara yazdıkları mektupta görülmektedir. Bu mektuba göre Doğu piskoposları, bir yıl önce İstanbul'da toplanan konsile ekümenik konsil adını vermişlerdir. Konsil dökümanları incelendiğinde, "Evrensel Konsil" veya "Genel Konsil" ifadelerinin XI. yüzyıldan itibaren kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca, diğer bölümlerde üzerinde duracağımız XVI. yüzyılda toplanan Trent Konsili (1545-1563), Sinod-Ekümenik ve Genel olmak üzere çift isimle adlandırılmıştır. Günümüzde ekümenik konsil toplama yetkisi, sadece Roma Katolik Kilisesi'ne ait olarak görülmektedir. Dolayısıyla ekümenik konsil, sadece Katolik Kilisesi mensuplarını ilgilendirir ve sadece Papa'nın otoritesini tanıyan piskoposları bir araya getirir.³⁶

Konsiller tarihinde hangi konsilin ekümenik olup hangisinin olmadığını belirleyen temel kriterler ise net değildir. Hristiyanlık tarihinde yapılan ilk yedi konsil, Ayrılmış Doğu Kiliseleri dışındaki Hristiyanlarca, ekümenik konsiller olarak görülmektedir. Ekümenik kabul edilen bu konsillerin başlıca görevleri; imanı belirlemek, kilise hayatı içindeki organizasyon konusunda kararlar vermek ve kilisenin itikadi konularını tartışıp geliştirmek olarak açıklanmıştır.³⁷

1917 yılında yürürlüğe giren kilise hukukunda ise ekümenik konsil'in tanımı şu şekilde yapılmaktadır:

"Papa tarafından davet edilmiş ve onun tarafından başkanlık edilmiş bir toplantıdır. Böyle bir toplantı, Evrensel Katolik Kilisesi'nin yüksek düzeydeki temsilcilerini ve piskoposları bir araya getirir. Sadece bu şartları yerine getiren bir toplantı, ekümenik konsil tanımıyla uyum düşer."³⁸

³⁵ Minnerath, **a. g. e.**, s. 6.

³⁶ Aydın, **a. g. e.**, s. 3-5.

³⁷ Yakuz, "Konsillerin Hristiyanlık Tarihindeki Yeri ve İznik Konsili", **a. g. e.**, s. 263; Annemarie Schimmel, **Dinler Tarihine Giriş**, Ankara, AÜİF Yayınları, 1955, s.133.

³⁸ Aydın, **a. g. e.**, s. 4.

Bu tarifle birlikte yukarıda sözünü ettiğimiz ekümenik konsil şartlarını birlikte değerlendirdiğimizde, üç özellik göze çarpmaktadır. Bunlar; konsil davetinin bizzat Papa tarafından yapılması, tüm piskoposların davet edilmesi ve katılımcıların belirli bir sayıya ulaşması. Ancak, öne sürülen ekümenik konsil tariflerindeki maddeler, geçmişte yapılan konsillere uygulandığında pek çok meşhur konsil, bu tariflerin dışında kalacaktır. Zira bazı konsiller, İznik Konsili'nde olduğu gibi Papa tarafından değil, imparator tarafından davet edilmiştir. Konsillere katılan piskoposların sayısı esas alındığında da; bazı küçük çaplı özel konsillerin, ekümenik olarak kabul edilenlerden daha çok katılımcıyı bir araya getirdiği ortaya çıkmaktadır.³⁹

Genel konsil'de toplanan piskoposlar, Papa'nın yönetimi ve idaresi altında papa ile bir takım problemleri müzakere ederler ve kararlar alırlar. Katolik doktrine göre bunlar, iman konusunda yanılmaz oldukları için konsilde iman'a ilişkin kararlar alabilirler. Bu yanılmazlık ise, İsa Mesih'in, kilisesini asla yüz üstü bırakmayacağı yönündeki vaadine dayanmaktadır.⁴⁰

I. Vatikan Konsili'nin (1869-1870), "De Fide Catholica" yasasında, konsillerle ilgili olarak şu ifadeler yer almaktadır:

"İşte, dinin kutsal dogmalarının derinlikle, genişçe belirlendiği; Kilise disiplininin yenilediği ve daha sağlam bir şekilde tesis edildiği, başka uzuvlar arasındaki bağların sıkıştığı, İsa'nın tüm bedeninin arttığı yer konsillerdir."⁴¹

Evrensel konsillerin tespitindeki belirsizlik dışında bir başka tartışma konusu da otorite meselesidir. Özel ve yerel konsillerin aksine evrensel konsillerin, kutsal kilise geleneği içerisinde yanılmaz ve üstün bir otoriteye sahip oldukları kabul edilir.

³⁹ Aydın, a. g. e, s. 4.

⁴⁰ Abbe Bertrand, **Dictionnaire de Toutes Les Religions du Monde**, Paris, 1848, s. 1040.

⁴¹ Aydın, a. g. e, s. 6.

Ekümenik konsiller'in bu yanılmazlığı, İsa Mesih'in vaadine göre bu konsillerin, yine yanılmaz olan yeryüzündeki tüm kiliseleri temsil ediyor olmalarından dolayıdır.⁴² Peki evrensel konsillerin bu otoritesinin bir sınırı yok mudur? ya da konsillerin otoritesi Papa'nın otoritesini aşmakta mıdır? Bu açıdan konsillerde karar verme üstünlüğünün ya da yegane otoritenin Papa'da mı yoksa Konsil'de mi olduğu tartışılan bir konudur. Papa'ya alternatif olarak görülen bu eğilim, bir sonraki bölümde görüleceği üzere özellikle Büyük Bölünme döneminde gündeme gelmiştir.

XV. yy'ın ilk yarısındaki ekümenik konsiller özel bir karaktere sahiptir. Daha evvelki Orta Çağ konsillerinden farklı olarak bu dönemdeki genel konsiller, kilisenin başına meşrû ve gerçekten Katolik geleneğe yakışır bir Papa getirmek ve Papalık çekişmesinin neden olduğu "Büyük Bölünme" ye son vermek için gerçekleştirilmişti. Bu kez söz konusu olan, doktrinel bir fikir ayrılığının sebep olduğu bir bölünme değildi. Bölünmenin asıl sebebi siyasi idi. Papalığın bu bölünmüşlüğü, aynı zamanda Hristiyan prenslerin lideri olma vasfını da zayıflatıyordu. Neticede bu dönemde üç Papa birden aynı anda bulunmuş, dolayısıyla yaşanan bölünmüşlikle birlikte otoritenin kimde olduğu sorunu ortaya çıkmıştı. Avignon dönemi sonrası Roma'da toplanan conclave⁴³, tek bir Papa seçmek için bir araya gelmişlerdi. Neticede tek bir Papa seçildi.⁴⁴ Böylece tekrar tek Papalı döneme geri dönmüş oldu.

Yukarıda ifade ettiğimiz konsiliarizm problemine karar vermek için öncelikle Papa'nın yetkisi ile genel konsil'in yetkilerini ayırmak gerekir. Roma başpiskoposu, yani Papa konsillerde tek kanun koyucudur. Çünkü piskoposluğun bütün rahipleri, görevlerini ondan almaktadırlar. Genel konsil'in otoritesi ise, piskoposluğun başı olarak Papa ile ortak toplanma esasına dayanmaktadır.⁴⁵ Çünkü o yetkinin onlara Kutsal Ruh tarafından verildiği Yeni Ahit'in şu ifadesine dayandırılır: "Kendinize ve

⁴² Jacquin, "Concile", **a. g. e.**, s. 104.

⁴³ Papayı seçen kardinallerin bir binaya kapatılarak oluşturduğu meclis. Bkz. Migne, "Conclave", **Dictionnaire Les Religions Du Monde**, s. 1045-1049.

⁴⁴ Minnerath, **a. g. e.**, s. 67-68.

⁴⁵ Yakuz, "Konsillerin Hristiyanlık Tarihindeki Yeri ve İznik Konsili", **a. g. e.**, s. 264.

Kutsal Ruh'un sizi gözetici atadığı tüm sürüyü gütmeye dikkat edin; o kilise topluluğu ki, o bunu kendi kanıyla sağlamıştır."⁴⁶

Konsil hareketi, özellikle Büyük Bölünme sonrasında kendini gösterdiyse de çok daha önceleri bu eğilimin bazı düşünürler tarafından gündeme getirildiği savunulmuştur. Kimi araştırmacı ise, Constance ve Basel'de alınan kararların temelinde bu fikirlerin etkili olduğunu ileri sürmüştür. Örneğin Papalığın güç ve itibarını kaybetmeye başladığı VIII. Boniface döneminde Paris'li John gibi bazı düşünürler, Papanın kilise içerisindeki otoritesini sınırlamak için bazı girişimlerde bulunmuşlardı. O'na göre ruhanî iktidar sadece Papa'yı değil, tüm kiliseyi kapsadığı için dolayısıyla konsiller tek başına Papanın üzerindeydi. Hatta Papa'yı seçme yetkisine sahip kardinaller grubu, aynı zamanda gerektiğinde onu görevden de alabilirdi.⁴⁷

Esasında Papa ile evrensel konsiller arasında bir çelişki veya karşıtlığın söz konusu olmadığı söylenebilir. Aksine bu iki mercî, özü ve amaçları itibarıyla birbirini tamamlayan ve aynı hedef için çalışan iki yetkili organ olarak gözükmektedir. Zira aslında ikisinin de ortak hedefi, Katolik Kilisesi'nin ihyası ve tüm kurumlarıyla en doğru ve otantik şekilde varlığını ve işleyişini sağlam bir biçimde devam ettirebilmesidir. Ancak bölünme döneminde kiliseyi temsil eden üç Papa'nın varlığına dayalı kriz, Katolik Kilisesi'ne oldukça zarar vermişti. Bunu engelleyebilecek merkezi bir otoritenin olmayışı, hem bir genel konsili hem de bu konsilin en üst otorite olma iddiasını beraberinde getirmiş, bu amaçla da Constance Konsili gerçekleştirilmişti. Dolayısıyla genel konsillerin Papa'dan üstünlüğü iddiasını, Papalık kurumunun dinî ve siyasî bakımdan varlığına yönelik bir tepki ya da başkaldırı olarak değil de, yönetim ve idari açıdan bir bunalımdan geçen Katolik Kilisesinin içinde bulunduğu otorite boşluğunda sarsılmadan ayakta durmasını sağlayacak bir çözüm arayışı olarak algılamamızın daha doğru olacağı

⁴⁶ Resullerin İşleri 20: 28.

⁴⁷ Levent Gönenç, "Orta Çağ Avrupası'nda Anayasacılığın Düşünsel ve Kurumsal Temelleri", **Anayasa Hukuku**, ed. Serap Yazıcı, Kemal Gözler, Ece Göztepe, Ankara, Yetkin Yayınları, c. II, 2008, s. 282.

kanaatindeyiz. Nitekim konsil sonrası tek Papa seçildikten sonraki süreçte konsiliarizm düşüncesi de yavaş yavaş önemini yitirmiştir.

Katolik Kilisesi'nin ekümenik konsil tanımı şu şekildedir: Tüm kilise'yi temsil eden piskoposların katıldığı ve tüm Katolik Hristiyanlığı ilgilendiren meseleleri görüşmek üzere, bizzat Papa'nın çağrısıyla gerçekleştirilen toplantılardır. Bu toplantılarda Papa'nın yetkileri arasında konsil çağrısında bulunmak, ona başkanlık etmek veya elçilerini konsile göndermek, konsili bir başka yere nakletmek veya iptal etmek ve konsilde alınan kararları onaylamak gibi hususlar bulunmaktadır. Aynı zamanda konsil'deki tartışma konularını belirlemek de Papa'nın görevleri arasındadır. Konsil devam ederken Papalık makamı boşalırsa, yeni Papa seçilip herhangi bir karar verinceye kadar konsil faaliyetlerine ara verir.⁴⁸

“Ekümenik konsil kararları, konsile katılan temsilcilerle birlikte Papa tarafından da onaylanıp ilan edilmesiyle geçerlilik ve bağlayıcılık kazanır. Ekümenik konsil'in bütün kilise mensupları üzerinde mutlak otoritesi vardır, konsil inançla ilgili yanılmaz tanımlar ortaya koyabilir. Papalık kararlarına karşı konsil toplamaya kalkışmak, konsil'in Papalıktan daha üstün olduğu anlamına geldiğinden kilise hukuku ve Papalık tarafından yasaklanmıştır.”⁴⁹

Doğu Kiliseleri sadece ilk yedi konsili kabul ederken⁵⁰, Katolik Kilisesi tarihinde yirmi bir genel konsil gerçekleştirilmiştir. Bu konsilleri beş ana bölüm altında sıralayabiliriz:

I. Ekümenik Konsiller:

1- I. İznik Konsili (M. 325)

2- I. İstanbul Konsili (M. 381)

⁴⁸ Harman, "Konsil", **a. g. e.**, s. 177.

⁴⁹ Harman, "Konsil", **a. g. e.**, s. 177.

⁵⁰ E. Roystan Pike, "Concile", **Dictionnaire Des Religions**, Paris, 1954, s. 88.

- 3- Efes Konsili (M. 431)
- 4- Kadıköy Konsili (M. 451)
- 5- II. İstanbul Konsili (M. 553)
- 6- III. İstanbul Konsili (M. 680-681)
- 7- II. İznik Konsili (M. 787)
- 8- IV. İstanbul Konsili (M. 869-870)

II. Orta Çağ Konsilleri

- 1- I. Lateran Konsili (M. 1123)
- 2- II. Lateran Konsili (M. 1139)
- 3- III. Lateran Konsili (M. 1179)
- 4- IV. Lateran Konsili (M. 1215)
- 5- I. Lyon Konsili (M. 1245)
- 6- II. Lyon Konsili (M. 1274)
- 7- Viyana konsili (M. 1311-1312)

III. XV. Yüzyıl Konsilleri

- 1- Constance Konsili (M. 1414-1418)
- 2- Bale- Ferrare- Florence Konsilleri (M. 1431-1442)

IV. Reform Dönemi Konsilleri

- 1- V. Lateran Konsili (M. 1512-1517)
- 2- Trent Konsili (M. 1545-1563)

V. XIX. ve XX. Yüzyıl Konsilleri

1- I. Vatikan Konsili (M. 1869-1870)

2- II. Vatikan Konsili (M. 1962-1965)

Katolik Kilisesince ilk ekümenik konsil kabul edilen ve Arianizm'e karşı İsa Mesih'in tanrısallığı'nın ilan edildiği İznik Konsili sonrasında toplanan ikinci ekümenik konsil, M. 381'de toplanan İstanbul Konsili'dir. Bu konsil'de İznik'te alınan kararlar onaylanmış ve Ariusculara karşı İsa'nın tam ve kamil bir tanrı olduğunu savunan Hristiyan ilahiyatçı Apollinarius (M. 310-390) 'un takipçileri olan Apollinaristler⁵¹ mahkum edilmiştir. Ayrıca Kutsal Ruh'un tanrılığı ve Baba ve Oğul'dan neşet ettiği de bu konsil'de karara bağlanmıştır. M. 431 Efes Konsili ve M. 451 Kadıköy Konsili'nde ise, Nestorius'un görüşlerine karşı Meryem'in bir insan anası olmasının yanında aynı zamanda "teotokos", yani tanrı anası da olduğu görüşü tekrar vurgulanmıştır.⁵²

Orta Çağ'da gerçekleşen konsillere baktığımızda, örneğin I. Lateran (1123), II. Lateran (1139) ve III. Lateran (1179) konsillerinde, iman konusundaki kararların, yerini daha çok kilise disiplini ile ilgili kararlara ve kurallara bıraktığını görüyoruz. IV. Lateran (1215) Konsili'nde, Albigenlere⁵³ karşı geleneksel Katolik doktrin tekrar vurgulanmış, Constance Konsili (1414) ise, Katolik Kilisesi içerisinde Büyük Bölünmeye son vermek için toplanmıştır. Çalışmamızın da esas konusunu teşkil eden reform konsillerinden Trent Konsili (1545-1563) ise, Roma Kilisesince sapkın sayılan Luther ve Kalvin'in düşüncelerine, Protestan başkaldırısına karşı Katolik Kilisesinin yeniden ihyasını hedef alan bir genel konsildir.⁵⁴

Hristiyan konsilleri hakkında verilen bu genel bilgilerden sonra şimdi asıl konumuzu teşkil eden Trent Konsili ve kararları öncesinde Katolik Kilisesi'nin

⁵¹ Gündüz, "Apollinarius", **Din ve İnanç Sözlüğü**, s. 38.

⁵² Bergier, "Concile", **a. g. e.**, s. 230.

⁵³ 12. ve 13. yüzyıllar'da Güney Fransa'da yaygın olan ve Maniheizmin bazı özelliklerini çağrıştıran gnostik yapısıyla dikkat çeken bir Hristiyan heretik ekol. Bkz. L'Abbe Bertrand, **Dictionnaire Les Religions du Monde**, Paris, 1848.

⁵⁴ Bergier, "Concile", **a. g. e.**, s. 231.

içinde bulunduğu durum, reform girişimleri ve konsili hazırlayan öncü sebepler üzerinde durmamız yerinde olacaktır.

1.2. Trent Konsili'ne Yol Açan Nedenler

Şüphesiz Trent Konsili'nin toplanmasına sebep olan birçok neden mevcuttur. Buna doğrudan etki eden dinî ve siyasî gelişmelerden söz edilebileceğı gibi, bu konsile gelinceye dek Orta Çağ'dan itibaren merkezinde Roma Kilisesi'nin yer aldığı ve özünü daha çok inanç konularının oluşturduğu birçok dolaylı ve öncü sebepten de söz edilebilir. Bu bakımdan Trent Konsili'nin gerçekleştirildiğı XVI. yüzyıla gelene kadar Katolik Kilisesi'nin geçirdiğı farklı evreler önem arz etmektedir. Zira bu "Karşı Reform" konsili'nin anlaşılabilmesi için Orta Çağ boyunca Katolik Kilisesi'nin içinde bulunduğu dinî yapı, siyasî iktidarlara ve Hristiyan halkla ilişkileri, kilise içinde zaman zaman dile getirilen reform söylemleri gibi hususların bilinmesi gerekmektedir. Bu yüzden Orta Çağ'dan söz konusu konsile Katolik Kilisesi'nin tarihi seyrine bir göz atmakta fayda vardır.

1.2.1. Orta Çağ'da Roma Kilisesi

Orta Çağ boyunca Avrupa topraklarında güçlü merkezî bir otoritenin olmayışını kendi lehine değerlendiren Roma Kilisesi, özellikle XI. ve XV. yüzyıllar arasında adeta altın çağını yaşamış, XV. yüzyıla doğru ise Batı'da feodalitenin zayıflamasına paralel olarak siyasî gücünü yavaş yavaş kaybetmeye başlamıştır. Bununla birlikte Papalık, hem dinî hem de siyasî anlamda devletler üzerindeki hakimiyetini korumaya çalışmıştır. Nitekim bu süreçte Kilise, ülkelerin iç ve dış siyasetine müdahale etmeye devam etmiştir. İngiltere ve Fransa, Papalığın bu iddialarına ve müdahalelerine zaman zaman direnmiş olsa da, örneğin parçalanmış vaziyette olan Almanya ve İtalya, Papalık karşısında daha az direnç gösterebilmiştir. Bununla birlikte Roma Katolik Kilisesi, ahlakî çöküntü, dinî konulardaki istismarlar,

eş, dost, akraba kayırcılığı ve yolsuzluklar sebebiyle halkın gözünde de bir hayli değer kaybetmişti.⁵⁵

Şüphesiz kilisenin bu iktidar gayreti ve bu yöndeki atılımları, ciddi bir ekonomik alt yapıyı da gerektirmekteydi. Burada, kilisenin en önemli gelir kaynağı olarak halktan aldığı vergiler ve endüljans uygulaması dikkat çekmektedir. Örneğin Papa'nın, Hristiyan ülkelerdeki kiliselerin gelirlerinden % 2.5 oranında bir vergi aldığı ve bu bağlamda reform öncesi Almanya'da, halktan toplanan vergilerin % 4'ünün devlete, % 6.5 oranının ise kiliseye bırakılarak kiliseye çok büyük bir gelir temin edildiği görülmektedir. Bu şekilde güçlü bir ekonomik gelir elde etmekle beraber dinî bir kurum olarak halkın üzerindeki otoritesini gittikçe kaybeden kilise ve papaların din konusundaki cehalet ve suistimalleri, dönemin sıradan insanlarınca da tepkiyle karşılanmaktaydı. Bu tepkiler, henüz 14. yüzyıl başlarında toplanan konsillerde de dile getirilmiştir. Tepkilerde dikkat çeken önemli hususlar, kilise ünvanlarının istismar edilmesi, adam kayırmacılık, din adamlarının liyakatsizlikleri ve içinde bulundukları çeşitli yolsuzluklardır.⁵⁶

Orta Çağ Katolik Kilisesi yaşamında mevcut olan suistimalden belki de en önemlisi "para karşılığı günah bağışlama" yı ifade eden "endüljans" uygulamasıydı. Hristiyan inancına göre bir kişi tövbe etse dahi işlediği günahın ya bu dünyada ya da Arafta, yani Tanrı'nın rahmetine ulaşmış, fakat henüz affolunmamış kişilerin ulaşacakları yerde bir cezası olmalıdır. Dolayısıyla kilise, bu yöntemle kişinin günahlarının affedilmesinde yetkilidir. Hristiyanlık tarihinde adeta kilisenin ve rahiplerin mal mülk edinme kaynağı olarak kabul edilen endüljans uygulaması, 12. yüzyıl sonrası yaygınlaşmış ve örneğin Haçlı seferlerine katılanlara genel endüljans bile sunulmuştur. Buna karşılık o dönemde halkın çoğunlukla hristiyan öğretilerine yeterince vakıf olmadığını ve din konusunda sesini yeterince duyuramadığını

⁵⁵ Server Tanilli, **Yüzyılların Gerçeği ve Mirası: İnsanlık Tarihine Giriş**, İstanbul, Say Yayınları, c. III, 1991, s. 100.

⁵⁶ Hakan Olgun, **Luther ve Reformu: Katolisizmi Protesto**, Ankara, Fecr Yayınları, 2001, s. 12-13.

görmekteyiz.⁵⁷ Şüphesiz bunda etkili olan en önemli sebep, eğitim-öğretim faaliyetlerinin Katolik Kilisesi'nin tekelinde olması ve halkın okuma-yazma hakkının dahi olmamasıdır. Bu da doğal olarak kilisenin tekelinde bulunan dini metinlerden uzak olan sıradan halkın, kiliseyi eleştirebilecek veya karşı çıkabilecek malzemeden ve yetkinlikten yoksun olması durumunu doğuruyordu. Ancak reform süreciyle birlikte, sıradan insanlarda kiliseden yavaş yavaş uzaklaşma eğilimi söz konusu olmuş, en azından kilisenin eleştiriye ve ıslaha muhtaç olabileceği düşüncesi gündeme gelmiştir.

Katolik Kilisesi'nin içinde bulunduğu bu kaotik ortam, kilise'de çok sayıda reform hareketinin önünü açmıştır. Bazıları Papa'nın otoritesine saygı göstermekle beraber, kilise'de gelişen suistimalleri ve bozulmaları önleme ve düzeltme yollarını ararken, bazıları da Katolik Kilisesi'ni ve öğretilerini inkâr ederek, ilk dönemlerdeki hakiki Hristiyanlığa dönmeyi hedeflemişlerdir. Bu girişimlerin birçoğunda kilisenin geleneksel inancı ile bağdaşmayan unsurlar sapkınlık suçlamalarının hedefi olmuş ve Kilise-Devlet işbirliği ile bu gibi hareketler çoğunlukla şiddetle bastırılmıştır.⁵⁸ Katolik Kilisesi tarafından heretik sayılan bu gibi akımları ve her türlü kilise dışı düşünce ve davranışı yargılayıp cezalandırmak üzere kurulan Engizisyon Mahkemeleri, Orta Çağ boyunca oldukça etkili olmuştur. Öyle ki, bu süreçte sapkın sayılan binlerce kişi, pişman olup tevbe etmedikleri için ölüme mahkûm edilmişlerdir.

Reform öncesine baktığımızda, Katolik Kilisesi en kudretli devrini 12. ve 14. yüzyıllarda yaşamıştı.

⁵⁷ Gündüz, "Endüljans", **Din ve İnanç Sözlüğü**, s. 115; Thomas Michel, **Hristiyan Tanrı Bilimine Giriş**, İstanbul, Ohan Yayınları, 1992, s. 106.

⁵⁸ Michel, **a. g. e.**, s. 106.

"Papa III. Innocent'e göre, St. Petrus ve halefleri, göklerin melekutunun anahtarlarına sahiptiler. Papa, krallar da dahil olmak üzere inananların vicdanlarını yönetir. Maddi ve manevi hükümler, Kilise'ye aittir. Krallar otoritelerini papadan alırlar."⁵⁹

Bu anlayış, genel itibariyle tüm Orta Çağ Papaları'nın ortak düşüncesi idi. Orta Çağ'daki skolastik düşünceye dayalı bu kilise egemenliği, kiliseye aykırı gelen her türlü düşünce ve girişimi güç kullanarak sindirmekten, bastırmaktan ve mahkum etmekten geri durmamıştır. Bu amaçla kurulan Engizisyon Mahkemeleri bunun en güzel örnekleridir. Ancak kilisenin bu katı ve taviz vermez tutumu Batı toplumunu gittikçe rahatsız etmeye başlamıştır. Bu süreçte Batı'da bir takım yeni düşünce akımları ile birlikte bir zihniyet değişikliği kaçınılmaz olmuştur. Albert M. Besnard'ın da vurguladığı gibi, ilk hümanist eğilimlerin ortaya çıkmasını, rönesans hareketini, coğrafi keşifleri ve ilim alanında yaşanan gelişmeleri, bu yeni devrin tezahürleri olarak görebiliriz.⁶⁰ Katolik Kilisesi'nin kendi içindeki problemler yanında, özellikle Haçlı Seferleri'nin kilise için beklenen sonucu gerçekleştirilememesi, Papalara olan inancı sarsmış ve XVI. yüzyıla gelindiğinde bu inanç tamamen kaybolmaya başlamıştır. Buna, bu yüzyılda Papaların dinsel görevlerinin dışında bir kral, bir prens gibi lüks yaşama, fazlasıyla eğlencelerle vakit geçirmeye başlamaları da eklenince, kilisenin zamanla sıradan halkın tepkisini toplaması kaçınılmaz olmuştur.⁶¹

Kilise'nin öngördüğü skolastik düşünce, insanlara ne bu dünya, ne de öte dünya saadeti için yeterli çözüm ve reçeteler sunamıyordu. Fransa gibi bazı krallıkların güçlenmesiyle siyasal anlamda iktidarı zedelenmeye başlayan kilise, dinî anlamda Mesih'in gölgesi ve İncil'in koruyucusu olma vasfını da kaybediyordu. Katolik Hristiyanlık bünyesinde azizlerin kutsal hatırası ve endüljans uygulamaları, İncillerin temel mesajını gölgede bırakıyordu. Örneğin Papa X. Leon (1513-1521), Roma Saint-Pierre Kilisesi'nin yapımı sırasında maddî destek sağlayan bağışçıların

⁵⁹ Nedim Bahçekapılı, "Kilise Hukuku İlminin Doğuşu", **İslam Araştırmaları**, c. IV, sy. 2, 2011, s. 40.

⁶⁰ Albert M. Besnard, Oliver Clement, Roger Mehl, **Hristiyan İlahiyatı**, çev. Mehmet Aydın, Konya, Arı Basımevi, 1983, s. 18.

⁶¹ Adem Kaymaz, **Genel Tarih II-III**, İstanbul, Ağaoğlu Yayınevi, 1977, s. 325.

herbirine endüljans verilmesine karar vermişti. Bu sebeple Augsburg'un büyük bankalarından birisi bu bağışları toplamayı üstlenmiş ve keşiş Tetzl, Almanya'da büyük bir kampanyaya girişmişti.⁶² Bu bağışlar sonucunda Tetzl, bağışta bulunanların, bütün geçmiş ruhlarının bağışlandığını belirterek, "paranız Kilise'nin kutusunda tınladığı an, ölmüş sevdiklerinizin ruhları azap yerinden kurtularak cennete doğru uçmaya başlar" diyebilecek kadar uç noktaya gitmiştir.⁶³

Orta Çağ'da kilise inancına baktığımızda, yine kilisenin inanç bağlamında da halk üzerinde etkili olduğunu, kilise merkezli inançlara aykırı olan her türlü yaklaşıma sert bir şekilde karşılık verdiğini görmekteyiz. Bu bağlamda kilisenin karşı çıktığı konuların başında, şeytandan olduğu düşünülen ve dolayısıyla kötü kabul edilen büyücülük vardı. Buna karşılık kilisenin savunduğu şey tamamıyla Tanrı kaynaklı din idi. Kilise tarafından izin verilmeyen her türlü etkinlik büyü anlamına gelirdi ve kötüydü. Buna rağmen ilginçtir ki, kilise etkinlikleri, kilise tarafından belirgin bir şekilde büyü olarak nitelendirilen etkinliklere benziyordu. Bir başka deyişle, doğaüstü olan doğal olanla her zaman ilişki içerisindeydi, sözlerle ve dinsel törenlerle müdahale edilebilir ya da etkilenebilirdi. Herhalde kilise, büyü sayarak reddettiği davranış ve uygulamaları, din kisvesi altında kendi çıkarları doğrultusunda kullanmakta bir sakınca görmüyordu.⁶⁴ Dolayısıyla kilisenin kendisi, büyüü onaylayan bir tavır içindeydi ve suç saydığı uygulamaları esasında dolaylı olarak kendisi teşvik etmekteydi.

Bu süreçte esasen putperest dini ve kültürü yok edilmemiş, aksine putperestliğin belli ritüelleri kilise tarafından Hristiyan dini çerçevesinde yeni anlamlar kazanmış ve Hristiyanlık potasında eritilerek, Hristiyanlığın özünün bir parçasıymış gibi halka sunulmuştur. Bu sürecin en ilginç örneğini, Papa Gregory'nin Başrahip Mellitus'a yazdığı mektupta görmekteyiz. Mektupta Papa, Başrahip'e din değiştirenlerle barışçıl ilişkilerin devamı ve geçiş sürecinin rahat olabilmesi için

⁶² Mehmet Aydın, **Hristiyan Kaynaklarına Göre Hristiyanlık**, Ankara, TDV Yayınları, 1995, s.29.

⁶³ Ahmet Hikmet Eroğlu, "Hristiyanların Bölünme Sürecine Genel Bir Bakış", **AÜİF Dergisi**, c. XLI, 2000, s. 321.

⁶⁴ Kirsten Birkett, **Reform'un Özü**, çev. Onur Yöş, İstanbul, Anka Basımevi, 2003, s. 17-19.

putperest uygulamalarını hoş görmesini tavsiye etmektedir. Bu yaklaşım, örneğin bazı putperest bayramların Hristiyan bayramlar olarak kabul görmesine neden olmuştur. Kış gündönümü kutlaması Noel'e, bahar bereketi töreni Paskalya'ya dönüşmüştür.⁶⁵

Katolik Kilisesi söz konusu olduğunda, din ile büyücülük arasında kesin bir ayırmadan söz etmek mümkün değildi. Doğaüstü güce sahip olduğunu iddia eden kilise, bu anlayışa paralel olarak örneğin fırtına yaklaştığında kilise çanlarını çalıyor, muska takılmasını tavsiye ediyor; papazlar da, kendilerinin büyücü olduklarına inanıyor ve İsa tarafından verildiğine inanılan büyücü güçleri olduğuna dair beyanda bulunuyorlardı.⁶⁶ Diğer taraftan belirttiğimiz gibi sıradan halk söz konusu olduğunda ise, kilisenin kontrolü dışındaki her türlü büyü ve sihir içerikli uygulamalar yasaktı. Kilise merkezli bu uygulamalar, elbette daha sonra görüleceği gibi reformcular tarafından kabul edilmeyecekti.

Katolik Kilisesi, XVI. yüzyıl Protestan reformuna kadar çeşitli ayinler vasıtasıyla sosyal hayatta önemli bir yer teşkil ediyordu. Sakramentler üzerine kurulu kilise yaşamında, vaftiz, evharistiya, evlilik, ruhbanlık, günah itirafı ve hastalara yağ sürme gibi uygulamalar, kilisenin günlük işlerinin iskeletini oluşturuyordu. Kutsal kabul edilen bu uygulamalar günlük hayatla iç içeydi. Örneğin kendisine atfedilen kutsallık nedeniyle su, kilise dışı batıl uygulamalarda kullanılmaması için korunuyordu. Kilise'nin kendisine yüklediği kutsal anlam ve doğaüstü gücü ruhban sınıfı tarafından da destekleniyordu. Dolayısıyla rahipler kilisede çalışan iyi eğitilmiş sıradan insanlar olmayıp, diğer insanlardan farklı olarak onların anlayamayacağı doğaüstü güce sahip ruhanî bir sınıf olarak görülüyordu. Bu anlamda ekmeği bedene ve kanı şaraba dönüştürebilecek sözleri yalnızca rahip söyleyebilirdi.⁶⁷

⁶⁵ Birkett, a. g. e, s. 18-19.

⁶⁶ Kemal Polat, **Katolik Hristiyanlık'ta Azizlik ve Azizler**, Ankara, Salkımsöğüt Yayınları, 2008, s. 248-249.

⁶⁷ Birkett, a. g. e, s. 22, 25-26.

Özetle söylemek gerekirse Luther öncesi Orta Çağ Avrupa'sında din sosyal hayat bünyesinde büyük bir öneme sahipti. Ve bunun sosyal hayattaki görünen yüzü olan geleneksel Katoliklik, bireylerin ve toplum yaşamının temel yönlendiricisiydi.

Öte yandan XVI. yüzyıl reformu öncesi özellikle XI. ve XVI. yüzyıllar arasında Papalık bünyesinde gelişen din sömürücülüğü, yüksek rütbeli din adamlarının kilisenin temel felsefesinden uzaklaşması ve alt sınıftaki papazların en temel dini konulardaki yetersizlikleri dikkat çekiyor, ayrıca kilisenin yasal kabul ettiği tarikatlar da eleştiriden muaf tutuluyordu. Bu dönemde kilise, tam anlamıyla dünyevîleşmiş, bir çeşit Roma prensi durumuna düşen Papalar, Rönesans çağının özelliği olan dünya zevklerine dalmışlardı. Üst düzey ruhban arasında lüks yaşam, adam kayırma, rüşvet ve servet edinme eğilimleri hat safhaya ulaşmıştı.⁶⁸ Bu ise açıkça İncil'e muhalefet anlamına da geliyordu. Nitekim Yeni Ahit'te geçen bir ifade'de⁶⁹, fakirlik adeta tavsiye edilmekte, dolaylı olarak bu gibi servet düşkünü olmayan kimselerin kurtuluşa daha yakın olduğu belirtilmektedir.

Kendilerine referans aldıkları İsa ve Havarileri'nin sade bir hayat sürmesine karşılık, Papaların ve kilise din adamlarının şaşalı yaşamı, şüphesiz birçokları tarafından da eleştiriliyordu. Örneğin XIV. yüzyılda yaşamış İtalyan düşünür Dante (1265-1321), "İlahi Komedi" adlı eserinde, Roma Kilisesi'nin içinde bulunduğu durumu şu sözlerle dile getirmiştir:

Cefas (Petrus) vardı, Kutsal ruh'un büyük çanağı (Pavlus) vardı,
avurtları çökmüştü, ayakları çıplaktı,
zar zor doyuyordu karınları.
Oysa öyle göbekli ki şimdi ki çobanlar (papalar)
Ayakta durmak için destek arıyorlar...
Cübbeleri atlarını örtüyor,

⁶⁸ Ali Erbaş, **Hristiyanlık'ta Reform ve Protestanlık Tarihi**, İstanbul, İnsan Yayınları, 2007, s. 30-31.

⁶⁹ Matta 5:3 : "Ne mutlu yoksul olanlara! Çünkü göklerin hükümrânlığı onlarındır."

Aynı örtü altında iki hayvan gidiyor...⁷⁰

Hristiyan halkın geleneksel kilise kurumuna karşı güveninin sarsılmasında hümanistlerin etkisi de göz ardı edilmemelidir. Hümanistlerin, Kutsal Kitap'tan uzaklaşması nedeniyle kilise kurumuna yönelttiği saldırılar ve bilgisizlikleri, ahlâksızlıkları, dünya işlerine dalmaları ve batıl inançları nedeniyle ruhban sınıfına yaptıkları suçlamalar, halkın kiliseye karşı şüphesini daha da artırmıştır. Örneğin Hollandalı filozof Erasmus (1465-1536), 1510 yılında yazdığı eserinde, kilise uygulamalarının manevî derinlikten yoksun salt şekilsel boyutunu eleştirirken, bireylerin daha çok iman konusunda ruhlarına özen göstermeleri gerektiğini vurgulamıştır. Aynı şekilde 15. yüzyılda bir Alman hümanistin "manastır yapacak zaman değildir artık, yakında onları yıkma dönemi başlayacak" sözleri de reform öncesi Almanyası'ndaki hümanist düşüncenin boyutu hakkında bizlere fikir vermektedir.⁷¹

İleride göreceğimiz üzere Luther'in başkaldırısından yıllar önce bile insanlar kilisenin yenilenmesini istemişlerdi. Kilise'deki maddî ve manevî bozulma sebebiyle Erasmus gibi bazı insanlar seslerini duyurmaya başladı. Erasmus, 1511'de kaleme aldığı "Deliliğe Övgü" eseriyle devletin ve kilisenin zayıflıklarını eleştirmişti. Erasmus'un eleştirileri reformcuların eleştirilerine benziyordu. O, bu eserinde kilisenin 'mucizevi' olarak nitelendirdiği düşünce ve uygulamaları benimseyen halkı akılsızlar olarak görüyordu. Aynı zamanda, azizlerin ve eşyalarının kutsal olduğunu, şifa verme ve koruma gücüne sahip olduğuna inanan insanları da bu sınıfa dahil ediyordu. Bu batıl inançlar yoluyla parasal gelir sağlayan rahipler bu malî desteği sürdürebilmek için halkı bu inançlara bağlılık konusunda teşvik ediyorlardı. Yine o, papazların halkın cehaletinden faydalanarak onları dinî ve malî anlamda sömürmesinden de şikayet ediyor, manastır kurallarının katılığına

⁷⁰ Dante, **İlahi Komedya, Cennet**, çev . Rekin Teksoy, İstanbul, Oğlak Yayınları, c. III, 1998, s. 840-841.

⁷¹ Olgun, **a. g. e.**, s. 16-17.

saçma buluyor ve papazların Tanrı Mesih'in emirlerine uymaktansa kendi belirledikleri ayinleri yerine getirmeyi tercih ettiklerini iddia ediyordu.⁷² XVI. yüzyılda Hümanizm hareketinin doruğa çıktığı bu ortamda Roma Katolik Kilisesi'nin yanlış uygulamaları haliyle daha da tepki topluyor ve akli imanın karşısına çıkmış bir düşman olarak gören skolastik düşünce, yeni süreçle birlikte itibarını kaybetmeye başlamıştı.

1.2.2. Papa-Kral Mücadeleleri ve Büyük Bölünme

Reform dönemi öncesi Katolik Kilisesi açısından oldukça önem arz eden bir diğer husus, XI. yüzyıldan itibaren başlayan ve sonraki yüzyıllarda da devam eden Papa ve Krallar arasındaki mücadelelerdir. VIII. yüzyıla kadar kilise-devlet ilişkisinde devletin kiliseden daha etkin olduğu gözükmemektedir. Özellikle piskopos atamalarının krallar tarafından yapılıyor olması ve imparatorların kiliselere müdahaleci tavrı, kilisenin henüz otorite olma konumuna gelmediğini göstermektedir. Ancak kilisenin zamanla güçlenip en yüksek otorite olduğunu savunmasından sonraki dönemde krallıkların da ticaret gibi etkenler sayesinde güçlenmesiyle otorite konusunda kilise ile devletler arasında mücadele ortamı doğmuştur.

XI. yüzyılda Papa VII. Gregory (1073-1085), piskoposları atama ve görevden alma, ayrıca imparatorları da azletme yetkisinin sadece Papa'da olduğunu iddia etmiş, bu anlamda devletin kutsal niteliğini kaldırmış ve Papalığı en üstün otorite ilan etmişti. Dolayısıyla o, Tanrı tarafından verildiği için, ruhanî iktidarın dünyevî iktidarın üstünde olduğunu ve ruhanî iktidarın sahibi olan Papa'nın, dünyevî iktidarı elinde bulunduran imparatoru yargılayıp azledebileceğini savunmuş ve dönemin Alman Kralı (Kutsal Roma İmparatoru) IV. Henry'i görevinden azletmiştir. Roma Kilisesi'nin bu anlayışı, sonraki Papalar tarafından da devam

⁷² Birkett, a. g. e, s. 74-75.

ettirilmiş⁷³, ancak XV. yy'daki "Büyük Bölünme" olarak adlandırılan süreçte ise Kilise'nin güç ve itibarı gittikçe daha da sarsılmıştır.

Bu dönemde Papalığa yönelik itirazlar genellikle piskoposların atanması konusundaki yetki problemi etrafında gelişmiştir. İmparatorluk içerisinde belli topraklara sahip olan ve bir çeşit yerel yöneticiler konumunda bulunan piskoposları atama hakkının söz konusu devlete değil de Papa'ya ait olması, bir anlamda devletlerin iç işlerine müdahale anlamı taşımaktaydı.⁷⁴ Bu yüzden Papalığın bu tavrı imparatorları rahatsız etmiştir. Sonraki dönemlerde de Papalığın bu iddiasını sürdürmesine karşılık sessiz kalmak istemeyen bazı prens ve krallar, Papalığın kendi ülkelerindeki kiliselere müdahalelerini reddederken, bir yandan da kendi alanlarına giren kilise meselelerinde kendilerinin yegâne söz sahibi olduklarını belirtmişlerdir. Dolayısıyla papa ve krallar arasındaki sürtüşmeler bu çerçevede cereyan etmiş ve gelecek yüzyıl boyunca devam etmiştir.

Papalığın III. Innocent döneminde (1198-1216) doruğuna ulaşan gücü, Papa VIII. Bonfica (1294-1303) zamanına kadar sürmüştü, sonrasında Papalık zayıflama sürecine girmiştir. VIII. Bonfica, kendinden önceki Papalara paralel olarak tüm kralların ve yöneticilerin Papaya şartsız boyun eğmesi gerektiğini savunmuştur. Fakat o dönemin siyasî ortamı çok değişmiştir. Zira ulus bilincinin gelişmesiyle artık Fransa, Almanya, İngiltere kendilerini müstâkil, kendi dillerine, kültürlerine sahip bağımsız birer ülke olarak görmeye başlamışlardır. Avrupa yeniden şekillenip 'ulus bilinci' güçlenirken, Bonfica kiliseye tehdit oluşturabilecek bu tehlikeyi belki de fark edememiştir. O, 1296'da "Clericis Laicos" adlı bir ferman (bulla) ile, tüm yerel kiliselerin idarî ve malî açıdan kendine bağlı olduğunu sert ve kesin bir dille hatırlatmış, tüm yöneticilerin kiliseye ve ruhbanlara düşman olduğunu söylemiştir. Bu açıdan Papa, krallarla mücadele etme kararlılığındadır ve o dönemdeki öncelikli düşmanı ise, adı geçen fermanda talep edilen maddî yükümlülükleri kabul etmeyen

⁷³ Mehmet Katar, "Hristiyanlıkta Temel Akımlar", **Yaşayan Dünya Dinleri**, ed. Şinasi Gündüz, İstanbul, DİB Yayınları, 2007, s. 106.

⁷⁴ Mehmet Ali Ağaoğulları-, Levent Köker, **İmparatorluk'tan Tanrı Devleti'ne**, Ankara, İmge Kitabevi, 1996, s. 167.

dönemin Fransa Kralı IV. Philip'dir.⁷⁵ Fransa Kralı'nın bu tavrı takınmasında, belirttiğimiz gibi ulusal monarşilerin güçlenmesine paralel olarak Fransa'nın da kiliseye bağımlılığının azalması ve zamanla kendisini kilise karşısında ciddi bir güç olarak konumlandırması'nın etkili olduğu söylenebilir.

Öte yandan kilisenin sivil idarelerle ilişkileri bağlamında düşünecek olursak; kendisini İsa Mesih'e ve Pavlus'a atfeden kilisenin, buna aykırı bir şekilde Pavlus'un sivil otoriteyle ilişkilere yönelik Yeni Ahit'te geçen ifadelerini pek dikkate almadığı görülmektedir. Pavlus, Romalılara Mektup'unda (13: 1-2) şöyle demektedir:

“Herkes altında bulunduğu yönetime bağlı olsun. Çünkü Tanrı'dan olmayan yönetim yoktur. Var olanlar Tanrı tarafından kurulmuştur. Bu nedenle yönetime karşı direnen, Tanrı'nın düzenlediğine karşı gelmiş olur.”

Bu ifadelerin aksine kilise, Orta Çağ'ın büyük bölümünde sivil idarelere hakim olmaktan veya onlara çeşitli şekillerde müdahale etmekten geri durmamıştır. Orta Çağ Papalarının hemen hepsinin savunduğu gibi kiliseye göre, ruhanî ve dünyevî olmak üzere Tanrı tarafından verilen iki otorite alanı vardır. Tanrı her iki yetki alanını da kiliseye vermiş; Papa da bu yetkilerden dünyevi olanını imparatorlara emanet etmiştir. Dolayısıyla yetki açısından sivil idarelerin üzerinde bulunan Papa, imparatorları denetleyebilmekte, gerektiğinde ellerindeki kılıcı, yani yetkiyi alıp başka birine verebilmektedir.⁷⁶ İşte reformcuların eleştirecekleri noktalardan birisi de bu olacaktır. Kilise'nin, Pavlus'un yaklaşımına ters düşen bu siyasî iktidar peşinde koşma gayreti, özellikle Luther'in eleştirisine hedef olmuş ve Luther, Papalığın yüzyıllarca süren bu tutumunu, aslî Hristiyan öğretisinden bir sapma olarak değerlendirmiştir.

⁷⁵ Çoban, a. g. e, s. 118-119.

⁷⁶ Celal Büyük, "Orta Çağ Batı Düşüncesinde Hristiyanlık-Siyaset İlişkisine Genel Bir Bakış", **Dini Araştırmalar**, c. VII, sy. 19, 2004, s. 135; Ayrıca Bkz. Olgun, **Luther ve Reformu: Katolisizmi Protesto**, s. 161-174.

Kilise ile devlet yöneticileri arasında yaşanan mücadeleler, Fransa Kralı IV. Philip ve Papa VIII. Bonfika (1294-1303) arasında, Fransa'daki kilise mülklerinin vergilendirilmesi meselesinden dolayı bir kez daha tekrarlanmış ve bu defa çekişme, kilisenin aleyhine sonuçlanmıştır. İngiltere ile savaş halinde olan ve savaş giderlerini karşılamak için din adamlarını vergilendirmeye karar veren⁷⁷ Fransa Kralı, Papalığı ekonomik yönden baskı altına alarak isteklerini kabul etmek zorunda bırakmıştır. Bu süreçte Fransa Kralı, 1309 yılında, baskıyla Papalığı güney Fransa'daki Avignon'a aldırarak sonraki Papaların seçiminde Fransız Krallığının etkili olmasını sağlamıştır. Papalığın Avignon'daki bu zorunlu ikâmeti yaklaşık yetmiş yıl sürmüş, bu dönem yahudilerin "Babil Sürgünü" ne benzetilmiştir. 1378 yılına gelindiğinde ise, kilisenin kendi bünyesindeki iç çekişmelerinin etkisiyle biri Avignon'da, diğeri ise Roma'da olmak üzere iki ayrı Papa'nın görevde olduğu bir dönem yaşanmıştır. 1409 yılında bir grup kardinalin, Pisa kentinde yeni bir Papa seçmesiyle birlikte Papaların sayısı üçe çıkmıştır.⁷⁸

Tarihte "Büyük Bölünme" olarak adlandırılan bu olaylar, Avrupa milletleri arasında Papaya karşı tutumun bir hayli değiştiğini göstermektedir. Papaların gücü ve halka karşı gösterdikleri kibir, Avrupa'da manevî yozlaşmanın temel sebeplerindendi. Aynı zamanda Avrupa ülkelerinde artan milliyetçilik bilinci sayesinde de Papaların, bütün devletlerin hükümdarlarının kendisine boyun eğmeleri gerektiği yönündeki iddialarına şiddetle karşı çıkılacak yeni bir dönem başlamış oldu.⁷⁹

Kilise'nin kendi içindeki yıpranmaların yanında çevre devletlerin güçlenmesiyle bir kat daha artan ve kilisenin geleceğini ve itibarını yakından ilgilendiren bu gibi problemlerin çözülmesi için teklif öne süren akademisyen ve din adamları, bütün kiliseyi temsil eden genel bir konsilin toplanmasını, gerektiğinde Papayı yargılayıp görevinden almaya ve reform yapmaya yetkili olmasını

⁷⁷ Gönenç, "Orta Çağ Avrupası'nda Anayasacılığın Düşünsel ve Kurumsal Temelleri", **a. g. e.**, s. 279.

⁷⁸ Katar, "Hristiyanlıkta Temel Akımlar", **a. g. e.**, s. 107; Büyük Bölünme ve Avignon Papalığı ile ilgili geniş bilgi için bkz. Jean Favier, **Les Papes d'Avignon**, Fayard, 2006.

⁷⁹ G. Barker, **O'nun İzinde: Hristiyanlık ve Laiklik Tarihi**, İstanbul, Zafer Matbaası, 1985, s. 93.

istiyorlardı.⁸⁰ Görüldüğü gibi, ruhanî iktidarın dünyevî iktidardan üstün olduğunu, dolayısıyla dünyevî iktidarın kendisine tabi olması gerektiğini savunan Papa ile dünyevî alanda kendisinden başka bir güç kabul etmeyen krallar arasındaki bu mücadeleler neticesinde, genel bir konsil'in, yetersiz kabul edilen bir Papayı gerektiğinde yargılayıp görevden alabileceği, yani genel bir konsilin Papadan ve kiliseden üstün olabileceği fikri de doğmuş oldu.

Batı Hristiyan dünyasındaki bu bölünmüşlük bir süre daha devam ettikten sonra dönemin etkin devletlerinin devreye girmesiyle, hem kiliseye itibarını tekrar kazandırmak hem de kilise için tehdit oluşturan görüş ve düşüncelerin reddedilmesi amacıyla Constance Konsili (1414-1418) düzenlenmiş ve uzun tartışmalar sonucunda 1418 yılında yeni bir Papa seçilmiştir. Böylece Batı'da tek Papa dönemine yeniden dönülmüş, ancak yaşanan bu uzun kargaşa dönemi hiç şüphesiz Roma Kilisesi'nin güç ve itibarını derinden sarsmıştır.⁸¹ Esasında Katolik Kilisesi'nin yeniden ıslahı için Luther'den önce de bazı reform girişimlerinde bulunulmuştu. Ancak, Luther'in fikirlerinin benzerlerini savunan ve kilisenin dışlayıcı tavrıyla mahkûm edilen bu tür kişileri ve girişimleri, yukarıda bahsettiğimiz kilise içinde cereyan eden bozulmalar ve bunalımlar bir yana, Lutherle doruk noktasına ulaşan ve Katolik Kilisesi'nden fiili ayrılıkla sonuçlanan reform girişiminin ve ardından Katolik Kilisesi'nden gelen Karşı Reform hareketinin ön tetikleyicileri olarak görebiliriz.

Katolik Kilisesi'ndeki büyük nifakı ortadan kaldırmak için gerçekleştirilen Constance Konsili'nde yaşanan anlaşmazlık neticesinde katılımcılar dört millete ayrılmıştı. Orta Avrupa ve İskandinav ülkelerden gelen Alman din adamları, Fransızlar, İrlanda ve İskoçya'dan gelen din adamları ve İtalyanlar. İtalyanlar, XXIII. Jean'ın tek Papa olarak kabul edilmesini isterken, İngiliz, Fransız ve Almanlar, çözüm olarak mevcut papaların görevlerine son verilmesini ve kilisede bir reform

⁸⁰ Barker, **a. g. e.**, s. 105.

⁸¹ Katar, "Hristiyanlıkta Temel Akımlar", **a. g. e.**, s. 107.

gerçekleştirilmesini önermişlerdi. Neticede 1418'de Papalık makamına V. Martin getirilerek tek Papa dönemine tekrar dönülmüş oldu.⁸²

1.2.3. Öncü Reformistler

Sonrasında İspanya'nın da katıldığı Constance Konsili, özellikle İngiliz reformist ve teolog Wycliff'in (1330-1384) ve onun müntesibi olan Çek teolog Jean Hus'un (1372-1415) doktrinlerini reddetmesi bakımından önem arz etmektedir.⁸³ Wycliff, eleştirilerinin temeline, kilisenin manevî değerleri göz ardı ederek aşırı dünyevîleşmesini ve dinî pratiklerin bir takım çıkarlar sebebiyle istismar edilmesini koymuştu. Bunların yanı sıra o, azizlere hürmet, sadece dinlemeye dayanan şekilsel günah itirafı, araf düşüncesi, endüljans uygulaması gibi konuların yanında, genel olarak Papa'nın otoritesini, yozlaşan kilise hiyerarşisini, buna dayalı eşitsizliği ve Kutsal Kitab'ın pratikte uygulanmamasını ciddi anlamda eleştirmiştir. Wycliffe'in düşüncellerinden büyük oranda etkilenen Hus da, aynı şekilde din adamlarının ayrıcalıkları ve servetlerinin yanında, kilise hiyerarşisi ve Papa'nın konumuna yönelik eleştirilerde bulunmuş, kilisenin gerçek sahibinin Papa değil, İsa olması gerektiğini ileri sürmüştür.⁸⁴

Wycliff, kilisenin zenginlik peşinde koşmasına karşılık mutlak fakirliği öngörüyor, kilisenin elde ettiği servetin devlet tarafından toplanmasını istiyordu. Papalık kurumunu, deccal tarafından ihdas edildiği düşüncesiyle reddeden Wycliff, bu yüzden yolsuzluklara yol açan tüm dinî pratikleri reddediyor ve imanın yegâne aracısı olarak Kitab-ı Mukaddes'i kabul ediyordu. İşte bu doktrinler 4 Mayıs 1415'te mahkûm edilmiş, dindar bir kişilik olan Hus ise, düşünceleri nedeniyle Constance'da tutuklanmış ve 6 Temmuz 1415'de yakılarak öldürülmüştür.⁸⁵ Daha önce XIII. yüzyılda da Dominikenler ve Fransiskanlar gibi tarikatlar, servet sahibi olmaya karşı

⁸² Minnerath, **a. g. e.**, s. 70.

⁸³ Bergier, "Constance", **Dictionnaire de Theologie**, s. 301.

⁸⁴ Olgun, **a. g. e.**, s. 23, 25, 27-28.

⁸⁵ Dvornik, **a. g. e.**, s. 53.

çıkarak İncil'de bahsedilen yoksulluğu kendilerine örnek almışlar ve Papalığın zenginliğini eleştirmişlerdi.⁸⁶

Constance Konsili neticesinde, Katolik dünyadaki bölünmeyi tamamen ortadan kaldırmak üzere mevcut Papalar görevlerinden alınarak, 8 Kasım 1417 tarihinde⁸⁷ Papalık makamına V. Martin (1417-1431) getirilmiştir.⁸⁸ Ayrıca konsil, almış olduğu "sacrosancta" kararıyla genel konsillerin papadan ve tüm kiliselerden üstün olduğunu onaylamış, kilisenin daha iyi yönetilebilmesi için konsillerin daha sıklıkla toplanması gerektiği görüşü benimsenmiştir.⁸⁹

Bale Konsili ise, öncelikli hedef olarak Jean Hus'un Bohemya'daki takipçileri olan Hussiler'in ayaklanmalarını durdurmak ve Roma Kilisesi'nde genel bir reform ve yenilenme sağlamak için 1431'de Basel şehrinde toplanmıştı.⁹⁰ Papa'nın, Hussilere karşı yapılan savaşlarda görevlendirdiği kardinal Cesarini, savaşlar neticesinde büyük yenilgiler almış, kardinal, Bale'ye çok geç döndüğü ve konsile katılması gereken piskopos ve delegeler de yeterli sayıya ulaşmadığı için konsil, Papa V. Martin tarafından feshedildi.⁹¹ Ancak Papa her ne kadar konsili dağıtmaya çalıştıysa da, delegeler buna karşı çıkarak genel konsilin Papa'dan üstün olduğunu ileri sürdüler. Fakat konsil beklenen etkiyi yapamadı ve zamanla değerini de bir hayli yitirerek 1449 yılında imparator III. Frederik tarafından dağıtıldı.⁹² Son yüzyıllarda kiliseye yönelik gerçekleştirilen diğer ıslah girişimlerinde olduğu gibi Bale konsilinde de aslında esas hedef, Katolik Kilisesi'nin tam anlamıyla saf ve otantik haline döndürülmesi ve heretiklere karşı eski gücüne kavuşturulmasına yönelik adımların atılmasıydı. Ancak konsil beklenen başarıyı sağlayamadı.

İlk olarak Bale'de toplanan konsil, 1431- 1445 yılları arasında sırasıyla Ferrare (1438), Florence (1439) ve Roma (1443) 'ya taşınmıştı. 1433'deki 11.

⁸⁶ Kaan H. Ökten, **Hristiyanlıkta İnancın Yenilenmesi**, İstanbul, Mavi Ada Yayıncılık, 2000, s. 45.

⁸⁷ Jean Favier, **Les Papes d'Avignon**, Fayard, 2006, s. 726.

⁸⁸ Jean Hermant, **Histoire des Conciles**, Rouen, 1695, s. 344.

⁸⁹ Minnerath, **a. g. e.**, s. 70.

⁹⁰ Baker, **a. g. e.**, s. 106.

⁹¹ Dvornik, **a. g. e.**, s. 55.

⁹² Baker, **a. g. e.**, s. 106.

oturumunda konsil, Papa'ya karşı konsilin üstünlüğünü tekrar vurguladı ve V. Martin'den sonra Papalık makamına geçen IV. Eugene'yi (1431-1447), görevinden almakla tehdit etti. Bu arada Papa, konsili bir İtalyan şehrine taşımayı istiyordu. Neticede yer olarak Ferrare'yi belirledi ve Hussilerle tartışmak için konsil bu bölgeye taşındı. Konsil'in çoğunluğu ise, belirlenen yer hususunda Papa'ya muhalefetini gittikçe arttırıyordu. Papa taraftarları Bale'den ayrılmışlardı. Ancak, geride kalan az sayıda piskopos 24 Haziran 1439'da IV. Eugene'yi Papalık'tan indirdiler ve yerine Savoie dükü VIII. Amedee'yi, V. Felix adıyla Papa olarak seçtiler. Ancak o da 1449'da istifa etmiştir.⁹³ Genel konsil'in Papa'ya karşı üstünlüğün kabul edildiği bu süreç sonrasında Papalık, otoritesini tekrar kazanmış gibi görünse de, Rönesans'ın da etkisiyle kiliseye karşı eleştiriler ve reform girişimleri devam etmiş ve Katolik Kilisesi, Luther ve taraftarlarının protestolarıyla bir sarsıntı daha yaşamıştır.

Genel konsiller'in Papa'dan üstün olduğunu savunan anlayış, "Büyük Bölünme" sorunu çözüme kavuşturulup yeniden tek Papalı döneme geçildikten sonra, etkisini kaybetmeye başlamıştır. Bu teorinin tamamıyla sürdürülememesinde, Papaların gereken önlemleri almış olmaları etkili olmuştur. Özellikle Papa II. Pius (1458-1464) 'un "Execrabilis" adlı fermanı Konsiliarizm'e büyük darbe vurmuştur. Ancak sonraki Papalar, bu eğilimin tekrar doğmasından çekindikleri için veya çıkarlarını korumak niyetiyle bir süre reforma yönelik bir konsil de toplayamamışlardır.⁹⁴

Luther'in reformu öncesinde kilisenin ıslahına yönelik belki de en etkili girişim V. Lateran Konsili (1512-1517) dir. Zira konsilde bazı teologlarca çeşitli reform projeleri sunulmuştur. Bunlar genel itibariyle din adamlarının eğitime tabi tutularak cehaletten kurtulmaları, Papalığın kilise dışındaki siyasî meselelerle ilgilenmemesi, kilisenin idarî yapısının değiştirilmesi gibi hususlarla ilgilidir. Ancak dönemin Papası X. Leon, bu önerileri dikkate almamış ve bazı yüzeysel önlemlerle

⁹³ Minnerath, **a g. e.**, s. 72-73.

⁹⁴ Çoban, **a. g. e.**, s. 129, 139.

sorunların üstünü örtmüştür.⁹⁵ Dolayısıyla bütün bu süreçte tüm kiliseyi kuşatacak etkili bir reform hareketi gerçekleştirilemediğinden, Russel'in deyimiyle "Papalık XVI. yüzyıla gelindiğinde, XI. XII. ve XIII. yüzyıllardaki ahlakî onurunu artık yitirmiştir."⁹⁶

1.2.4. Luther'in Manifestosu

Reform girişimlerine tekrar dönersek, öncü reformistler Wycliffe ve Hus'dan sonra reform dönemine damgasını vuran isim kuşkusuz Martin Luther'dir (1483-1546). Luther'in, Katolikliğe yönelik geliştirdiği iman, tövbe, Kutsal Kitap, endüljans, ve Papa'nın yanılmazlığı gibi konulardaki yaklaşımları, Roma Kilisesi'nin yüzyıllardır sürdürdüğü otoritesini derinden sarsmış ve Katoliklikten kopup ayrı bir mezhep olarak ortaya çıkan Protestanlığın doğmasına yol açmıştır.

Luther, iman ve tövbe konusunda Papalık ve kilise kurumunun aracı rolünü reddetmektedir. İman ve tövbe'nin kişi ile Tanrı arasında, başka hiç bir aracıya ihtiyaç duyulmayan konular olduğunu vurgulayan Luther, günahların kilise tarafından bağışlanması geleneğine karşı çıkarak tövbenin ancak Tanrı tarafından kabul edilebileceğini savunmaktadır. Bu bağlamda karşı çıktığı konular arasında özellikle endüljans uygulaması önemli bir yer tutmaktadır. Açıkça sahtekârlık olarak gördüğü endüljans, ona göre kilisenin halkı sömürme araçlarından en büyüğüdür.⁹⁷ Ayrıca herkesin Kutsal Kitab'ı okuyup anlayabilmesi gerektiğine dikkat çekmekte ve dinde temel otoritenin Papalık ya da kilise kurumu değil, kutsal metin olduğunu belirtmektedir.

Dolayısıyla hemen hemen tüm reformcular, otantik Hristiyan inancını yalnızca Kutsal Kitap'ta keşfettiklerinde, Orta Çağ'ın mirası olan kilise merkezli salt şekilsel ayinleri ve kurumları adeta altüst eden yeni bir bakış açısı ortaya çıkmıştı.

⁹⁵ Çoban, a. g. e, s. 138.

⁹⁶ Bertrand Russel, **Batı Felsefesi Tarihi**, çev. Muammer Sencer, İstanbul, Say Yayınları, c. II, 2000, s. 14.

⁹⁷ Şinasi Gündüz, **Hristiyanlık**, İstanbul, İsam Yayınları, 2006, s. 116-117.

Tek otorite olarak kutsal kitab'ın kabul edilmesi, aynı zamanda farklı geleneklerden oluşmuş Roma Kilisesi'nin varlığını ve gücünü de tehdit etmişti.⁹⁸

Reform, öncelikle Almanya'da başlamakla beraber, esasında XVI. yüzyıl'da Almanya bölgesi, Kutsal Roma İmparatorluğu'nun Almanca konuşulan bölgelerini ifade ediyordu. Avrupa'da Roma İmparatorluğu'nun merkezî bir hükümeti, devlet memuriyeti ya da ordusu yoktu. Bununla beraber yalnızca teorik olarak imparator'un yetkisi altında bulunan ve bu sebeple belirli bir özgürlüğe de sahip olan Alman şehirleri ve prensleri, kendi güçlerini azaltacak güçlü bir imparatorun varlığını, kendileri için bir tehdit olarak algılıyorlardı. Nitekim XV. yüzyıl boyunca, Almanya'nın Roma'nın gücünden kurtulma ve bağımsız bir Alman kilisesi kurma düşüncesi oldukça yaygın bir yaklaşımdı.⁹⁹ Tüm bunlarla birlikte Almanya'daki toplumsal şartlar da reform'a zemin hazırlamıştı. XVI. yüzyıl başlarında, Alman devletleri, toplum huzuru ve düzeni ile ilgili büyük sorunlarla karşılaştılar. Soyluların çoğu kendilerini yasaların üzerinde görürken tartışmaları bitirecek ve alınan kararları uygulatacak bir otorite yoktu. Ayrıca kilise içindeki ve dışındaki yasadışı uygulamalar, cezalandırma korkusu olmaksızın devam ediyordu. Reform'a etki eden bir diğer önemli kültürel olay ise, matbaanın bulunmasıydı. Bu sayede Luther'in fikirleri yazılı basın aracılığıyla daha rahat yayılma imkânı buluyor ve daha geniş kitlelere ulaşıyordu.¹⁰⁰

Luther'in manifestosunda öne çıkan temel hususlar şunlardı:

- a. Kurtuluşa ancak imanla erişilir.
- b. Hristiyan inancında tek otorite Kutsal Kitaptır.
- c. Evharistiya sakramentinin kurbanlık niteliği söz konusu değildir.
- d. Dinî tarikatlar ve keşişlik kurumu reddedilecektir.
- e. İbadette ve yönetimde laiklere daha geniş imkanlar tanınacaktır.

⁹⁸ Victor Baroni, **La Bible Dans La Vie Catholique: depuis la reforme**, Lausanne, 1955, s. 12.

⁹⁹ Birkett, **a. g. e.**, s. 34-36.

¹⁰⁰ Birkett, **a. g. e.**, s. 36-37.

f. Yerel kiliselerin Roma'ya bağılılığına son verilecektir.

g. Kutsal yer ziyaretleri, perhiz, günah itirafı gibi çeşitli katolik etkinlikleri kaldırılacaktır.

h. Endüljans ticareti gibi suistimallere karşı çıkılacaktır.¹⁰¹

Luther'in bir başka eleştirisi de kilise ve sivil idareler ilişkisi bağlamında kilisenin yüzyıllarca takındığı tutumdur. O, "iki kılıç doktrini" bağlamında, imparator ve prenslerin ellerindeki yetkilerin Tanrı tarafından kendilerine verildiğini söyleyerek bu iktidarlara kutsamakta ve bunlara her ne gerekçeyle olursa olsun karşı çıkmayı dine aykırı saymaktadır. Dolayısıyla Pavlus'un yaklaşımına paralel olarak siyasi yöneticilere itaat etmenin şart olduğunu savunmaktadır. O'na göre kilisenin dünyevi alanda hiç bir tasarrufu ya da faaliyeti olamaz. Bu bağlamda, Papa'nın ve kilise'nin vergi toplama, insanları yargılama veya bir topluma savaş açma gibi faaliyetlere girişmesi kendi sınırlarını aşmak anlamına gelmektedir. Papalık, dünyevi işleri sivil idarelere bırakmalı, kendi alanını ilgilendiren dini-ruhani meselelerle meşgul olmalıdır.¹⁰² Çünkü kilisenin hakiki misyonu budur.

Kutsal Kitap üzerine yoğun çalışmalar yapan Luther, sonunda kişiyi kurtuluşa götüren yolun Kutsal Kitap'tan geçtiğini görmüştü. İnsan kesinlikle günahlıydı ve bu nedenle ölüme mahkûm olmaktan başka bir şeyi hak etmiyordu. Ona öğretilenin aksine, kişinin bağışlanması sağlayan unsur kilise din adamları değil, yalnızca Mesih'in inayeti ve ona kayıtsız bir teslimiyet idi. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Luther'i, kiliseye karşı harekete geçiren en önemli kilise faaliyeti, özellikle kilise'nin yetkisinin haksız ve adaletsiz bir şekilde kötüye kullanılması, yani endüljans uygulaması idi. Luther'e göre, endüljans satmak, yalnızca gücün kötüye kullanılması değildi, bu aynı zamanda Kutsal Kitap teolojisini temelinden reddetmek anlamına geliyordu.¹⁰³ Luther, sonunda 30 Ekim 1517 günü, meşhur tezlerini Wittenberg Kale Kilisesi kapısına çiviledi. Haziran 1520'de de resmi olarak

¹⁰¹ Michel, **a. g. e.**, s. 107.

¹⁰² Gündüz, **Hıristiyanlık**, s. 97, 118.

¹⁰³ Birkett, **a. g. e.**, s. 38-39.

aforoz edilen Luther'e, Ocak 1521'de fikirlerinden vazgeçmesi ve Katolik Kilisesi'nin resmî öğretilerine karşı olduğunu reddetmesi için son bir şans daha verildi. Ancak o, öğretilerinin doğruluğu konusunda şüphe duymuyordu ve tüm geri dönüş çağrılarını reddetti. Sonrasında dostları tarafından Almanya'nın dışındaki bir bölgeye getirilen Luther, burada kargaşadan uzak bir şekilde kutsal kitab'ı Almanca'ya çevirme fırsatı buldu. Kendi doktrinel reformlarını açıklamaya devam eden Luther'in, bu fikirlerini bir sisteme bağlaması 1525'den 1530'a kadar sürdü. 1546'da Luther öldüğünde ise artık Roma'dan bağımsız bir Protestan Kilisesi vardı.¹⁰⁴

Süreç bu şekilde işlemekle beraber, Luther'in, dolayısıyla Protestanlığın temel inançlarına da kısaca değinmek gerekmektedir. Bunlara baktığımızda ise, ön plana çıkan ilk konu kutsal kitab'a yapılan vurgudur. Luther ve taraftarlarına göre, Kutsal Kitap'ta sunulan Tanrı sözü'nün herkes tarafından okunabilmesi ve yorumlanabilmesi gerekiyordu. Dolayısıyla bu düşünce, otoritenin din adamlarından alınıp bireylerin kendisine aktarılması anlamına geliyordu. Öte yandan reformcu din anlayışı, insanlığın mutlak günahkârlığını savunuyor ve bundan kurtulmak içinse yegâne yol olarak sonsuz kudret sahibi Baba Tanrı ile o'nun biricik oğlu İsa Mesih'e kayıtsız şartsız bir teslimiyetin gerekliliğini vurguluyordu. Aynı zamanda bu anlayış, Orta Çağ Hristiyanlığında fazlasıyla gördüğümüz, Tanrı ile insanlar arasında mesafeyi azaltan ve Tanrı'nın rızasını kazanmada etkili olan Meryem ve azizler gibi bütün aracı varlıkları ortadan kaldırıyordu.¹⁰⁵ Ayrıca reformistler temel referans olarak önceliği kutsal kitab'a vermişler ve kutsal kitab'ın kilise'ye tamamen sahip olduğunu iddia etmişlerdir. Böylece Kutsal Kitap kilise'ye hükmetmektedir. Bu anlamda kilise kutsal kitaba boyun eğmeli ve onun eleştirilerini kabul etmelidir. Aslı günah sebebiyle kişinin içinde bulunduğu kötü durumu, sadece Tanrı inayeti ve rahmeti iyileştirebilir. Dolayısıyla insanın kurtuluşu, ancak ilahi inayetle mümkündür.¹⁰⁶

¹⁰⁴ Birkett, a. g. e, s. 43.

¹⁰⁵ Linda Woodhead, **Hristiyanlık**, çev. Sevdâ Çalışkan, Ankara, Dost Yayınları, 2006, s. 88.

¹⁰⁶ Erbaş, a. g. e, s. 129.

Halkı, Katolik Kilisesi'nin dogmalarından ve özü itibariyle kutsal kitab'a dayanmayan salt şekilsel ritüellerinden arındırmak ve Thomas Michel'in deyimiyle bir "evanjelik reform" gerçekleştirmek isteyen Luther, Alman prenslerini de Katolik Kilisesi'ne karşı kendi reformunu destekleme konusunda ikna etmişti. Aslında bu, Alman prenslerinin de zaten arzu ettiği bir şeydi. Zira güçsüz ve yıpranmış bir Roma Kilisesi, onların hareket alanının genişlemesi anlamına geliyordu. Ancak zamanla bu yeni oluşum içerisinde de inanca dayalı bazı hususlarda yaşanan fikir ayrılıkları, aynı çatı altında olmakla beraber bir takım farklılıkları barındıran birden çok kilisenin ortaya çıkmasına neden olmuştur.¹⁰⁷

Luther'in iman konusundaki görüşüne gelince o, daha çok inancın şahsîliğini ön plana çıkarmıştır. Luther için kişinin özgürlüğe kavuşup kurtuluşa ulaşması herhangi bir kiliseye bağlılık, iyi ameller ve iyi niyetler ile değil, sadece Tanrı aşkı ve sevgisi ile gerçekleşir.¹⁰⁸ Luther'e göre, insanın kurtuluşunu sağlayan şey yalnızca Tanrı'nın vaadlerine mutlak bir imandır. Bir başka deyişle kilisenin, insanın kurtuluşa ulaşması için aracı olarak gördüğü ayin, kutsama törenleri, endüljans gibi faydalı görünen işler ve takdis vasıtaları Luther'e anlamsız görünmektedir. O'nun, aslî suçla tamamen bozulmuş ve özgür iradeye sahip olmayan insan tabiatı doktrini, insanın sadece imanla kurtuluşa erebileceğini öngörüyordu.¹⁰⁹ O'na göre özgür iradeden yoksun olan ve adeta Tanrı tarafından terk edilmiş insanın, Tanrı'nın emirlerine haklı ve akla uygun oldukları için değil, sadece Tanrı'nın emirleri oldukları için itaat etmesi gerekmektedir. Tanrı'nın esas muradı günahkârları cezalandırmak değil, kendisine iman edenleri kurtarmaktır. Dolayısıyla kişinin kurtuluşu, sadece samimi "iman" dan geçmektedir.¹¹⁰ O'nun sözleriyle:

¹⁰⁷ Michel, **a. g. e.**, s. 107.

¹⁰⁸ Erbaş, **a. g. e.**, s. 124.

¹⁰⁹ Dvornik, **a. g. e.**, s. 130-131.

¹¹⁰ Mehmet Ali Ağaoğulları, Levent Köker, **Tanrı Devleti'nden Kral Devlet'e**, Ankara, İmge Kitabevi, 2004, s. 114, 116.

“İlahiyatın asıl konusu günahkar ve lanetlenmiş insan ile günahkar insanın kurtarıcısı olan Tanrı'dır. İlahiyatta bu konunun dışında yapılan her türlü tartışma yanlış ve zehirleyicidir.”¹¹¹

Kişinin imana ve kurtuluşa ulaşmasında Katolik Kilisesi ve Papalığın aracı rolünü reddeden bu anlayış, doğal olarak Papalık fermanlarını, Katolik bünyesinde gerçekleştirilen konsilleri ve alınan kararları da geçersiz saymaktadır. Nitekim Protestan gelenek, Hıristiyan dini geleneğinde yapılmış olan ilk konsilleri kabul etmekle birlikte Katolik Kilisesi'nin kendi iman anlayışını ve teolojisini desteklemek amacıyla gerçekleştirdiği konsilleri reddetmektedir. Ayrıca, Katolik inancına dayanan bütün yorum ve öğretileri, bir başka deyişle "geleneği" reddederek Kutsal Kitap temelli bir inancı savunmuştur.¹¹²

Reform dönemine baktığımızda, özellikle aziz kültürünün de büyük oranda değer kaybettiği görülmektedir. Böylece reforma tabi olan kiliselerdeki aziz heykelleri ve bizzat kendileri gibi kutsal kabul edilen azizlere ait eşyalar kaldırılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla Luther, tıpkı kilise ve din adamlarına yönelttiği eleştiriler gibi azizlik müessesesinin insanla Tanrı arasında bir aracı olması inancını da reddetmiş olmaktadır. Dahası aziz kültürü, halkı küfre ve puta tapıcılığa sevk eden bir durum olarak kabul eden Protestan anlayış, sonuçta bu uygulamayı Protestan Kiliselerden tamamen kaldırmıştır. Dolayısıyla bu gibi gerekçelerle aziz kültüne Protestanlık'ta hiç yer verilmemektedir. Diğer Hıristiyanlar ise, bu tazimlere halen devam etmektedir.¹¹³ Reformun getirdiği bu yeni anlayış, kuşkusuz yüzyıllardır en önemli inançlarından biri azizlere tazim olan Roma Kilisesi'ni oldukça rahatsız etmişti. Zira Katolik gelenek, azizlere dua ve tazimde bulunmanın ne onları Tanrı yerine koymak olduğunu, ne de bunun Kutsal Yazılar'a aykırı bir eylem olduğunu iddia ediyordu.

¹¹¹ Woodhead, **a. g. e.**, s. 86.

¹¹² Hakan Olgun, "Protestanlık", **Yaşayan Dünya Dinleri**, ed. Şinasi Gündüz, İstanbul, DİB Yayınları, 2007, s. 129.

¹¹³ Polat, **a. g. e.**, s. 250-251.

Protestanlığın sakrement anlayışı ise, Katolik gelenekten büyük ölçüde farklılık arz etmektedir. Protestanlık'ta, Katolik Kilisesi'nin kabul ettiği yedi sakramentin sadece ikisi, vaftiz ve evharistiya kutsal kitaba dayanan ve İsa'nın bizzat müdahil olduğu gerçek sakrementler olarak kabul edilmektedir.

Protestan doktrine göre vaftiz en önemli sakrementtir. Kişinin vaftiz olması, Mesih'in bedeniyle ödediği asli günahın bedeline, yani çarmıh hadisesine sembol olarak katılmak anlamına gelmektedir. Nitekim Luther'e göre vaftiz olma esnasında suya dalıp çıkma eylemi, teolojik anlamda kendi iradesine yenik düşerek günaha düşen Adem'in öldürülmesini ve yeniden bağışlanmış olarak hayat bulmasını ifade etmektedir. Bir başka deyişle suya dalmak ölümü, sudan çıkmak yaşamı ifade etmektedir.¹¹⁴

Evharistiya sakramenti konusunda da Protestanlar Katoliklerden farklı düşünürler. Onlara göre, Katolik Kilisesi bu ayinde cevher-öz ayırımına yer vererek ayinin hakiki niteliğini göz ardı etmektedir. Protestanlar ise bunu "İsa'nın son yemeği" anısına kutlarlar. Katolik Kilisesi, ekmek ve şarabın kendi fiziki tabiatlarını muhafaza ederek, bir cevher değişikliği ile Mesih'in bedeni ve kanına dönüştüklerini belirtmektedir. İkinci bölümde de görüleceği gibi Trent Konsili bu değişimi "transsubstantiation" terimiyle ifade etmiştir. Buna karşılık Protestanlar, cevher-öz ayırımını reddederek, ekmek ve şarabın sadece mana olarak İsa'nın eti ve kanına dönüştüğü inancına olumsuz bakarlar. Ayrıca bu ayinde bir papazın bulunmasının mutlaka gerekli olmadığını düşünürler. Protestanların bir kısmı evharistiya'nın hatıra olma özelliğini ön plana çıkarırken, bazıları da bunu İsa'nın eti ve kanı olarak kabul ederler.¹¹⁵

Protestanlığın, yedi temel sakramentin yanında iyi, faydalı ve sevap getirecek ameller gibi dine ilişkin bir takım faaliyet ve ritüellerden ziyade daha çok saf ve samimi bir şekilde duyulan imana yaptığı vurgu, Katolik Kilisesi'nin temel

¹¹⁴ Ali Erbaş, "Protestan Reformu ve Martin Luther", **Dinler Tarihi Araştırmaları III: 2000. yılında Hristiyanlık (Dünü, Bugünü ve Geleceği)**, Ankara, Dinler Tarihi Derneği Yayınları, 2002, s. 234.

¹¹⁵ Erbaş, "Protestan Reformu ve Martin Luther", **a. g. e.**, s. 235.

inançlarıyla pek bağdaşmıyordu. Çünkü Katolik Kilisesi, İsa Mesih'e imanın yanı sıra, belki de daha çok gerekli olarak kişinin bir takım dini faaliyetler sonucunda kazandığı sevaplarla Tanrı katında aklanacağını savunuyordu. Oysa İncil'de geçen bir ifadede: "insanın şeriat işlerinden değil, ancak Mesih İsa imanı ile salih sayılacağını bildiğimizden, biz de Mesih İsa'ya iman ettik; ta ki, şeriat işlerinden değil, Mesih imanından salih sayılalım; çünkü hiç bir adam şeriat işlerinden sayılmayacaktır."¹¹⁶ denmektedir. Bu da reformcuların söylediği gibi Katolik Kilisesi'nin İncil'den ne kadar uzaklaştığını göstermektedir.

Reform sürecine dönecek olursak; neticede Luther'in iman, tevbe ve aklanma gibi doktrinel konulardaki görüşleri ile kilise hiyerarşisi, din adamlarının içinde bulunduğu yozlaşma ve kilisenin endüljans uygulamaları gibi hususlardaki yaklaşım ve eleştirileri gün geçtikçe daha fazla taraftar bulmaya devam ediyor, bu yüzden de her taraftan yeni bir konsil çağrısı yapılıyordu. Bizzat Luther, kendisine verilen aforozu protesto ederek 1518'de ve 1520'de Papa'ya başvurmuş ve daha kapsamlı bilgi sahibi olmayı ve bir genel konsil toplamayı arzu ettiğini bildirmişti.¹¹⁷

Burada Papa X. Leon 'un, 15 Haziran 1520'de Luther'i ve düşüncelerini kınayan fermanında geçen bazı ifadeleri şöyle idi:

"...Söz konusu hatalar, bütün iman sahiplerinin anası ve imanın öğreticisi olan Kutsal Roma Kilisesi'nin hayrına ve saygınlığına tamamiyle aykırıdır. Bu hatalar kilise disiplini, yani itaatın kuvvetini yıkıcı şeylerdir...

...Bu salgın ve kanserli hastalığın yayılmasını kesmek, Rabbimizin başına zarar veren dikenlerin çoğalmasını engellemek niyetindeyiz. Bu sebeple biz, Kutsal Roma kilisesinin saygın kardinalleri olan kardeşlerimizle ve ayrıca tarikat liderleri ve yöneticileriyle bereber ciddi ve titiz bir araştırma, inceleme, tartışma, kesin bir tahkikat ve olgun bir mütalaada bulunduk. Neticede bu hataların ya da tezlerin, iddia edildiği gibi katholikos olmadığına ve öğretilmemesine karar verdik. Bunlar Katolik Kilisesi'nin hem akaidine hem de geleneğine ve Kilise tarafından kabul edilen Kutsal Yazı'ların hakiki tefsirine aykırıdır...

...Bunun da ötesinde söz konusu hatalar ve bunların yanındaki pek çok diğer hata Martin Luther'in kitaplarında ve yazılarında da bulunduğundan, Martin'in adı geçen hataların hepsini veya herhangi birini içeren Latin dilindeki veya herhangi başka bir dildeki bütün

¹¹⁶ Galatyalılar 2:16.

¹¹⁷ Dvornik, a. g.e, s. 131.

kitap, yazı ve vaazlarını tamamıyla kınıyor, tensip ve reddediyoruz. Kadın ve erkek bütün iman sahiplerinin kutsal itaat erdemi içinde ve cezalar tehdidi altında bunları okumasını, öne sürmesini, vaazetmesini, övmesini, basmasını, yayımlamasını veya savunmasını yasaklıyoruz...

...Bu fermanın yayımlanmasından hemen sonra söz konusu eserler nerede olursa olsun dünyevi görevliler veya başkaları tarafından titiz biçimde toplanmalı ve yukarıdaki cezaların tehdidi altında hepsi, herkesin, yani kilise görevlilerinin ve halkın gözü önünde dini bir törenle yakılmalıdır...

...Martin'in kendisine gelince, ey iyi Tanrım, neyi gözden kaçırdık veya yapmadık?... Eğer o, çağrımıza uysaydı, kalbini değiştirebilirdik, o da hatalarının farkına varırdı... Davetimizden haberdar olunca kötülüğe kötülük ekleyerek daha da kötü bir şey yaptı ve apar topar bir Konsil çağrısında bulundu. Şüphesiz ki bu, seleflerimiz II. Pius ile II. Julius'un, söz konusu biçimde Konsil çağrısı yapanların sapkınlara uygulanan cezalarla cezalandırılmasını emreden fermanlarına aykırıydı. O, boş yere konsil'in yardımını aramaktadır, çünkü konsillere inanmadığını açıkça itiraf etmektedir...

...Bu sebeple herhangi başka bir davete ya da gecikmeye yer vermeden onu kınayabilmekte ve aforoz edebilmekteyiz. Çünkü onun imanı açıkça bozuktur ve o gerçekten de bir sapkındır ve yukarıda sayılan ceza ve tensiplerin tamamını hak etmektedir...

...Ümidimiz o dur ki, bizim elimizde olduğu kadarıyla önerdiğimiz şefkat yolunu izleyerek kalbinde bir değişim tecrübe etsin, dönsün ve hatalarından uzaklaşsın. Eğer böyle yaparsa onu, Kilise'nin şefkatli kollarına geri dönen tutumsuz bir evlat gibi kabul edeceğiz..."¹¹⁸

1.2.5. Karşı Reform'a Doğru

Papa X. Leon, Luther'i fikirlerinden dolayı 15 Haziran 1520'de aforoz etmiş olmasına rağmen bu aforozun kesinlik kazanması için, genel bir konsil tarafından onanması gerekiyordu. Diğer taraftan Almanya'daki Protestan devletler, Alman topraklarında hür bir konsil gerçekleştirmek istemişlerse de, Papa VII. Clement (1523-1534), bu konsil projesine karşı çıkıyordu. Çünkü Alman prensleri, bu konsil çağrısına Papalığın kabul edemeyeceği bir takım şartlar koymuşlardı. Bu durum politik karışıklıklarla daha da komplike hale gelmişti. Diğer taraftan Papa da, Almanya'da toplanan tüm konsillere Alman imparatorunun hakim olmasından korkuyordu. Bu süreçte Luther'in reformu, Almanya'dan İskandinavya'ya ve Bohem'e kadar yayılmış, ayrıca Alman prenslikleri de, imparator ve Papaya karşı kendi çıkarlarını korumak için cephe almışlardı.¹¹⁹ Öyle görünüyor ki, Katolik

¹¹⁸ Ökten, a. g. e, s. 187-190.

¹¹⁹ Dvornik, a. g. e, s. 131-132.

Kilisesi bir yandan Luther ve taraftarlarına karşı kendi teolojisini ve geleneğini korumaya çalışırken, bir yandan da siyasi anlamda Luther'in teşvikiyle cesaretlenen Alman prensleriyle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu son gelişmeler, kilisenin güçlü bir Karşı Reform'a, bir inanç yenilenmesine ihtiyacı olduğunu daha da belirgin hale getirmiştir.

Öte yandan Katolik Kilisesi, Luther'in ve sonrasında gittikçe çoğalan Reform taraftarlarının öne sürdüğü birçok suçlamanın doğruluğu konusunda da ciddi anlamda düşünmeye başlamıştı. Reformcuların eleştirilerini kabul eden ve kilise içindeki bozulmuşluğun derhal son bulması gerektiğini düşünen Katolikler var olmakla beraber, reformcuların Hristiyan geleneğin bazı temel dinamiklerini yok saydığını düşünen Katolikler de vardı. Neticede bir çok Katolik teolog ve din adamının, kilise içinde hem teolojik hem de disiplin açısından bir revizyon gerektiği yönündeki düşünceleriyle beraber "Karşı Reform" olarak tanımlanan süreç işlemeye başladı.¹²⁰ Bu süreçte hem Katolik öğretiler açıkça bir kez daha gözden geçirilecek, hem de protestanlığın etkisi azaltılmaya çalışılacaktı.

Katolik Karşı Reformu'ndan önce yaşanan olayların, kilise'nin kaybettiği prestijini tekrar kazanmasına pek de olanak sağlamadığını söyleyebiliriz. Elbette bu bozulmuşluğun yukarıda bahsettiğimiz gibi derin sebepleri vardı. Örneğin kilisenin uyguladığı vergi sistemi ile ilgili yaşanan suistimaller, din adamları sınıfının ahlaki çöküşü gibi sorunlar artmaya başlamıştı. Ardından gelen hümanizm, geleneksel Hristiyan düşüncesini adeta alt üst ediyordu. XV. yüzyılın sonunda, bu durum Papalığın yüzeysel politikalarıyla daha da kötüleşmişti.¹²¹

Katolik Kilisesi bir yandan Luther ve doktrinlerini reddetmekle meşgul olurken, bir yandan da belirttiğimiz gibi kilise içerisinde bir çok kişi Luther'in gerek kurum olarak kiliseye yönelik gerekse teolojik suçlamalarını kabul ediyordu. Ancak bu kişilerin çoğu kilise'yi terk etmek yerine içeriden bir reform gerçekleştirmek için farklı yollar denediler. Bu çok sayıdaki katolik, artık Katolik Karşı Reformu olarak

¹²⁰ Michel, a. g. e, s. 109.

¹²¹ B. Duroselle, *Histoire Du Catholicisme*, Paris 1949, s. 75.

bilinen sürecin başlamasına katkıda bulundular. Bu hareket bir yönüyle dıştan gelen Protestan tehdidine doğrudan bir tepki olmakla birlikte, bir yönüyle de kilise içindeki yozlaşmaları düzeltme ve Katolik Kilisesi'ni olması gereken gerçek ve saf dindarlığa döndürme çabasıydı.¹²²

Esasında bu süreçte ilk konsil çağrısı, görüldüğü gibi Luther'in bizzat kendisi ve taraftarları tarafından gelmişti. Ancak Papa VII. Clement bu riski göze almaktan çekinmişti. Dönemin Papasının bu tereddüdü yaşamasının nedeni, genel bir konsilin toplanmasına imkân vermeyen bazı siyasî şartlardı. Öyle ki bir yandan imparator V. Charles ile Fransa Kralı I. François arasında savaş yaşanıyor, bir yandan da Türkler İtalya kıyılarını ciddi şekilde tehdit ediyordu. Ayrıca Papa'ya göre imparator, Hristiyan prenslerin ve özellikle de Fransa Kralı'nın izni olmadan bir toplantı yapılmaması gerektiğini düşünüyordu.¹²³ Papa VII. Clementin ölümünden sonra görevi devralan Papa III. Paul ise, Protestan hareketiyle yıpranan Katolik Kilisesi'nin tekrar güç kazanması ve kendi içinde ıslahı için imparatorlardan gelen ekümenik bir reform konsili gerçekleştirme fikrini kabul etti.

İşte XVI. asırda başlatılan "Karşı Reform" hareketini en açık şekilde Trent Konsili (1545-1563) ortaya koymaktadır. Papa III. Paul tarafından 22 Mayıs 1542'de toplantıya çağrılan Trent Konsili'nin ilk sekiz oturumu Trent'de 13 Aralık 1545 den 1547'ye kadar devam etmiştir. Konsilin diğer oturumları değişik tarihlerde ve değişik şehirlerde (Bologne 1548) gerçekleşmiştir. Aynı zamanda üç ayrı Papa'nın saltanatında icra edilen (Papa III. Jules, Papa IV. Pie) bu Karşı Reform Konsili, 1562- 1563'de sona ermiştir.¹²⁴

¹²² Robert D. Linder, "Katolik Reformu", **Hristiyanlık Tarihi**, çev. Sibel Sel, Levent Kınran, İstanbul, Yeni Yaşam Yayınları, 2004, s. 412.

¹²³ Abbé Ch. Gril, **Historique Du Concile De Trente**, Paris 1869, s. 1-2.

¹²⁴ Mehmet Aydın, "Batı ve Doğu Hristiyanlığına Tarihi Bir Bakış", **AÜİF Dergisi**, c. XXVII, 1985, s. 131

2. BÖLÜM

TRENT KONSİLİ TESİSİ VE KARARLARI (1545-1563)

2.1. Konsil'e Hazırlık ve Açılışı

Trent Konsili'ni, üç döneme ayırmak mümkündür. Birinci dönem, hazırlık ve başlangıç mahiyetinde geçen dönem; ikincisi, konsilin Bologna'ya nakli, tekrar Trent'e dönüşü ve ardından iki defa daha ertelendiği dönem; üçüncüsü ise, konsilin kesintiye uğramadan sonuna kadar devam ettiği son dönemdir.

1545'de Papa III. Paul tarafından toplanan Trent Konsili, Papa III. Jules ve IV. Paul'ün papalığı döneminde de devam etmiş, yaşanan birçok kesintiden sonra 1563'de Papa IV. Pie döneminde sonlanmıştır.¹²⁵ Trent Konsili, önceki konsillere nazaran en uzun süren, değişikliklere ve kesintilere en fazla uğrayan konsildir. Bir önceki Bale Konsili'nin 11 senede tamamlandığını, diğer konsillerin ise bir kaç ay ya da yaklaşık bir sene sürdüğünü görüyoruz. Trent Konsili ise, açılışından itibaren 18 sene devam etmiş ve 25 oturumda gerçekleşmiştir. Esasında 1542'de, yani konsilden 3 yıl önce bir konsil toplama fikri ciddi bir şekilde gündeme gelmiş, ancak çeşitli nedenlerle gerçekleşmemiştir. Bu konsil düşüncesinde dönemin Papası III. Paul'ün öncelikli hedefinin, pek tabii ki Protestanların sapkın görüşlerini mahkûm edip daha fazla yayılmalarını engellemek ve mümkünse onları tekrar Katolikliğe kazandırmak olduğu zikredilmektedir. Bunun yanında konsilin Avrupa'da siyasi anlamda barışı sağlamak, Osmanlı gücüne karşı prensleri uzlaştırmak ve yeni temeller üzerine kurulu bir kilise disiplini geliştirmek gibi gayeleri de taşıyordu..¹²⁶

III. Paul (1534-1549), Papalık makamına seçildikten sonra 1537'de Montoue (Mantova) şehrinde bir genel konsil toplamıştı. Fakat bu konsil, aynı yıl

¹²⁵ Clement Siemers, *Histoire de l'Eglise Chretienne*, 1857, Paris, s. 360.

¹²⁶ Gril, a. g. e, s. 2.

Protestanların müdahalesi ve bir takım ekonomik nedenler üzerine Vicence'a nakledilmek zorunda kalmış, sonrasında Fransa'nın, Alman devletlerinin ve imparatorun karşı çıkışları nedeniyle, 1539 yılında hiçbir çalışma yapmaksızın ertelenmişti.¹²⁷

İmparatorun esas amacı belki de Protestanlarla bir uyum sürecine girebilmektir. İşte bu süreçte bir defa daha yeni bir konsil toplama fikri gündeme gelmişti. Böylece beklenen bu konsil, yukarıda da belirttiğimiz gibi 1542 yılında karar kılınmış, konsil yeri olarak da Trent seçilmişti. Fakat yeni sorunlar konsilin başlamasını yaklaşık üç yıl kadar geciktirmişti. Yeniden Fransa ile savaş halinde olan imparator, Papa'nın protestolarına rağmen, Protestan devletlere bazı tavizler vermişti. Konsil, yeniden 1544 Kasımında, gelecek yılın Mart ayında toplanmak üzere ertelenmişti. 1545'in Mart aylarında Trent'de az sayıda kilise babası bulunuyordu.¹²⁸ Konsilin açılış günü olarak belirlenen 13 Aralık tarihinden birkaç ay önce Papa elçileri ile birlikte 15-20 kadar piskopos Trent'de sabırla konsilin başlamasını bekliyorlardı. Fransa Kralı ise Trent'e büyükelçi göndermemiş ve önceden Trent'e gitmiş olan üç yüksek rütbeli papaza da geri dönmelerini emretmişti.¹²⁹ Bütün bunlarla beraber konsil, tüm zorlukları aşarak 1545'in Aralık ayında ancak faaliyete geçebildi.

13 Aralık 1545'de Trent'deki bu buluşma her şeyden önce Papa III. Paul ve imparator V. Charles'in Alman Protestanlara karşı izlenecek politika konusunda anlaşmaya varmaları açısından önemlidir. Buna göre öncelikle onların konsile ve imparatora karşı muhalefeti gerekirse askerî güç kullanılarak kırılacak, sonra onların konsile gelmeleri sağlanacak ve gerekirse konsil kararlarını kabul etmeye zorlanacaklardı. Neticede Papa, Trent'de bulunan piskoposları da daha fazla bekletmek uygun görülmediğinden, 13 Aralık 1545'de oy kullanma hakkına sahip

¹²⁷ Minnerath, **a. g. e.**, s. 79.

¹²⁸ Dvornik, **a. g. e.**, s. 133.

¹²⁹ Louis Ellies Du Pin, **Histoire du Concile de Trente**, Bruxelles, 1721, s.1-2.

yalnızca 34 katılımcı olmasına rağmen konsilin Saint Vigulus Katedralinde başlamasını emretmiştir.¹³⁰

Papa'nın elçileri, konsil'in Noel öncesi hazırlık döneminin üçüncü pazar günü başlamasını emreden bildiriği almak için Roma'ya gelmişlerdi. Papa III. Paul, bildiriği 4 Aralıkta elçiler aracılığıyla Trent'e yolladı ve 11 Aralıkta da bildiri kabul edildi. Bunun üzerine elçiler de, ertesi gün için derhal şehirde genel bir oruç çağrısında bulundular ve bir tören yapılmasını emrettiler.¹³¹ Nihayet kilise babaları, 13 Aralık 1545 sabahından itibaren Trent Katedrali'ne gelmeye başladılar. Yol boyunca en önde düzenli birlikler, arkada piskoposluk meclis üyeleri, onların arkasında piskoposlar, sonra üç papa elçisi, en sonda da Ferdinand'ın elçileri bulunuyordu. İlk oturumun açılışında Kardinal del Monte, Baba-Oğul ve Kutsal Ruhu yüceltip öven konuşmasından sonra, orada bulunanlara kutsal kilisenin barışı, birliği ve refahı için duada bulunmalarını tavsiyede etti.¹³²

Okunan ilahilerden sonra yine del Monte, kilise babaları'na temel görevlerini hatırlattı. Ardından yaklaşan Noel sebebiyle ikinci oturum için 7 Ocak tarihini teklif etti ve bu teklif herkes tarafından kabul edildi. Neticede Trent'te gerçekleşen bu ilk buluşma, Papa elçisinin toplantıyı kutsaması ve ardından söylenen "Te Deum" "Tanrı" ilahisi ile bitirildi. Aynı zamanda konsilin ilk oturumunu da teşkil eden bu toplantıda hazır bulunan önemli kişiler şunlardı: Del Monte, Cervini ve Polus'un oluşturduğu üç kardinal grubu dışında, Trent kardinal-piskoposu, İsveç Upsal başpiskoposu, bir ispanyol, bir italyan piskopos, 20'den fazla yüksek rütbeli papaz, keşişler, Ferdinand'ın elçileri, 20 kadar teolog ve birçok komşu senyör (derebeyi).¹³³ Toplantıda, adalet ve disiplini sağlamakla görevli ve hukukî meselelerle ilgilenen bazı görevliler de vardı. Bunlar dışında, gerektiğinde heretiklere ve laik güçlere karşı konsilin haklarını korumak için hazır bulunan birçok avukat ile bu süreçte gelişen hadiseleri, teologların ve kilise babaları'nın her birinin duygu ve

¹³⁰ Jedin H, "Concil of Trent", **a. g. e.**, s. 272.

¹³¹ Du Pin, **a. g. e.**, s.2.

¹³² Gril, **a. g. e.**, s. 24-25.

¹³³ Gril, **a. g. e.**, s. 26-27.

düşüncelerini kaydetmekle görevli noterler de mevcuttu. Bazı apostolik buyrukların transkripsiyonuyla yükümlü bir de sekreter mevcuttu.¹³⁴

İmparator V. Charles, konsil'de ilk olarak dogmatik tartışmaların çok fazla yaşanmaması konusunda ısrar ediyor, hatta böyle bir durumda reformların bile oylanmayacağını söylüyordu. Diğer taraftan Papa, heretik doktrinlerin mahkûm edilmesini ve Katolik dogmalarının tanımlanmasını, konsil babalarının öncelikli işi olarak görüyordu.¹³⁵ Esasında o, akraba kayırcılığından suçlu olmasına ve ayrıca lüks yaşama da düşkün olmasına rağmen, yine de kilise içerisinde artık köklü reformların gerektiğine inanıyordu. İşte bu amaçla o, ahlâk ve entellektüel yönden yüksek din adamlarından oluşan ve ilk planda Papalık mensuplarının ıslahını hedef alan bir reform programı hazırlamakla görevli Kardinal Carafa ve Kardinal Contarini tarafından yönetilen bir reform topluluğu meydana getirmişti. Böylece imparator ile Papa arasında Protestanlara karşı ortak mücadele konusunda gereken her şeyin yapılması kararlaştırılmıştır.¹³⁶

Buna göre konsil başlangıcında, reform ve doktrinlerle ilgili kararların açıkça yürütülmesi konusunda ittifak sağlanmış, Constance ve Basel Konsili'nde konsillerin seyri konusunda ortaya konan prensipler reddedilmişti. Oy verme hakkına ise, sadece kardinaller, piskoposlar ve dinî tarikat başkanları sahiptiler. Buna göre tüm problemler, önce teologların oluşturduğu komisyonlarda incelenecek, daha sonra da onların kararları ya da ileri sürülen görüşler, oy verme hakkına sahip yüksek rütbeli papazlar tarafından genel kurullarda tartışmaya açılacaktır. Konsil oturumlarına başkanlık edenler ise, yukarıda da belirttiğimiz gibi yüksek rütbeli din adamlarından del Monte, Cervini ve Reginald Pole (Polus) dır.¹³⁷

Bu ilk oturum sonunda Papa'nın elçilerinden olan kardinal del Monte'nin, gelecek oturumun 7 Ocak 1546 tarihinde olması yönündeki teklifi, katılımcılar tarafından kabul edilmiştir. Bununla beraber yeterli hazırlık çalışması olmayışı

¹³⁴ Gril, **a. g. e.**, s. 29.

¹³⁵ Musset, **a. g. e.**, s. 36.

¹³⁶ Dvornik, **a. g. e.**, s. 134.

¹³⁷ Dvornik, **a. g. e.**, s. 134.

nedeniyle müzakere süreci yaklaşık iki ay sürmüş ve 22 Aralık 1545'de dogma ile reformun bir arada ele alınmasına ve bahsedilen tarihte ikinci oturumun yapılmasına karar verilmiştir.¹³⁸ Görüldüğü gibi hazırlık mahiyetindeki bu birinci oturumda gerek kilise karşıtı düşüncelere karşı gerekse kilisenin kendi içerisinde disiplin ve dogmalarla ilişkili olarak herhangi bağlayıcı bir karar alınmamış, daha ziyade konsilin izleyeceği seyir ve ele alınacak konularla ilgili olarak konsilin bazı esasları ve hedefleri üzerinde durulmuştur.

Konsilin ikinci oturumu, açılıшта karar kılındığı şekliyle 7 Ocak 1546'da gerçekleşmiştir. Bu ikinci oturumda, üç Papa elçisi ve iki kardinal dışında, dört başpiskopos, yirmi yedi piskopos, üç başpapaz, beş tarikat lideri, otuz beş doktor ve Portekiz Kralı ile imparatorun teologları hazır bulunmuştu. Ayin, dualar ve seremoniden sonra Papa elçileri tarafından yapılan konuşmalardan biri şöyle idi:

"Kilisenin menfaatini ilgilendiren konular hakkında hakemlik yapmak ve tartışmak üzere burada bulunanların, öncelikle böyle yüce görev ve faaliyetlere gölge düşüren bir takım girişimlere karşı bizleri koruması gerekmektedir... Hayran olduğumuz ve sevdiğimiz prenslerin menfaat ve sözlerine uymak, onların sevgi ve iyilik konusundaki sözlerini uygulamak kolaydır... Ancak biz, bir tek ve yüce olan yegâne şeye sahibiz. O da İsa Mesih'tir. İnsanlara karşı nefret sözcüklerini kullanmaktan kaçınalım... Her konuda bir barış, incelik ve merhamet ruhu arayalım. Bu, her zaman ve her yerde bizim görevimizdir... Kiliseyi yıpratın bölünmelere bir son vermek için toplanmış bulduğumuz bu konsil'de, bize yardımda bulunacak olan ise yalnızca Tanrıdır."¹³⁹

İkinci oturumda katılımcılar tarafından ele alınacak konuların hangi sıra ve tertibe göre tartışılacağı üzerinde farklı fikirler ortaya konmuştur. Bazıları öncelikle kilise disiplini ile ilgili meselelerin tartışılması gerektiğini savunurken, bazıları doktrinel konulara öncelik verilmesini arzu ediyor, bazıları da ilk olarak heretik kabul edilen kişilerin cezalandırılmasını öncelikli iş olarak görüyordu. Dinin temelini teşkil ettiğinden dolayı inanç ve dogmalarla ilgili konuları önceleyenlerin dışında, bir başka düşünce de dogma ve reformun aynı anda ele alınmasını daha

¹³⁸ Jedin H, "Concil of Trent", a. g. e, s. 272.

¹³⁹ Gril, a. g. e, s. 34-35.

uygun buluyordu. Neticede Papa ile gerçekleştirilen yazışmalar sonucunda “dogma” ile “disiplin” konularının birlikte ele alınmasına karar verildi.¹⁴⁰

İkinci oturumda ortaya konan kararnamenin metnine baktığımızda şu ifadeler ön plana çıkmıştır:

"Kilise yasalarına uygun olarak Papa elçilerinin başkanlığında ve Kutsal Ruh adına toplanmış bulunan kutsal Trent Konsili; tövbe, bağlılık ve dua hususunda şehrin bütün dindar insanlarını yüreklendirir ve halka ve din adamlarına şu konularda tavsiyelerde bulunur: Piskoposlar ve papazlar, tanrıya övgü ve onu yüceltme konusunda özen gösterecekler, en azından her pazar kutsal kurban sunacaklar, öncelikle Papa için, daha sonra imparator, krallar ve tüm insanlar için dua edecekler, fakirlere sadaka verecekler, her cuma oruç tutacaklar, ayrıca her hafta perşembe günü katedralde ve şehrin diğer kiliselerinde önceden belirlenmiş uzun dualarla Kutsal Ruh ayini okunacak. Piskoposlar, alçakgönüllü bir hayat sürecekler, tüm kilise babaları ise bu dini uygulamalara arzuyla katılacaklar."¹⁴¹

Bunlar dışında, hristiyan halkın sık sık kiliseleri ziyaret etmeleri, özellikle evharistiya sakramentine katılma konusunda hassasiyet göstermeleri ve Hristiyan prensler arasında barış ve kilisenin birliği için her gün Tanrı'ya dua etmeleri din adamlarınca tavsiye edilmiştir.¹⁴²

Diğer taraftan konsil, piskoposları kusursuz bir hayat sürme, sofralarında daima kanaatkâr olma ve Kutsal Yazı'yı öğretme konusunda uyarmış, ayrıca tüm konsil üyelerini de, her türlü bilgisizliği ve cahilliyi ortadan kaldırma yollarını ciddi bir şekilde kullanma, hata ve yanlış davranışları kınama, gerçekleri ve doğruları da her şartta dile getirme ve onaylama konusunda cesaretlendirmiştir.¹⁴³ Hristiyan yaşam tarzına ait bazı hususların belirtildiği, tevazu, dua, hayırseverlik, anlayış ve adalet gibi bazı erdemler konusunda tavsiyelerde bulunulduğu bu ikinci oturum da, ilk oturumda olduğu gibi belirlenen seremoni ile sona ermiştir.

Konsilin Bologna'ya Nakli

¹⁴⁰ Du Pin, **a. g. e.**, s.19-21.

¹⁴¹ Gril, **a. g. e.**, s. 36; L'Abbé Chanut, **Le Saint Concile de Trente**, Paris, s. 4-5.

¹⁴² Chanut, **a. g. e.**, s. 3-4.

¹⁴³ Du Pin, **a. g. e.**, s.16-17.

Trent Konsil'inin bazı oturumları, konsilin Trent'ten Bologna'ya nakli ile Bologna'da gerçekleştirilmiştir. Konsil, yedinci oturuma kadar bazı doktrinel konuları ele almıştı. Yedinci oturumdan bir gün sonra 4 Mart 1547'de ise bir kongregasyon gerçekleştirildi. Burada, bir dahaki oturum için evharistiya sakramentinin incelenmesi gerektiği görüşülmüştü. Fakat evharistiya sakramenti ancak on üçüncü oturumda ele alınabildi.¹⁴⁴ Öte yandan konsil'de İtalyan yüksek rütbeli rahiplerin sayısı 31'den 64'e yükselmiş ve gelen 7 tarikat lideriyle bu sayı daha da artmıştı. İşte bu dönemde, istememesine rağmen Papa, konsilin imparatorluk sınırları içerisindeki Trent'te toplanmasına razı olmuştu. Bu esnada 1547 yılının baharında bir tifüs salgını ortaya çıkmıştı.¹⁴⁵ Muhtemelen Alman savaşı cephesinden gelen ve Trent şehrinde birçok kişinin ölümüne neden olan¹⁴⁶ bu bulaşıcı salgın nedeniyle, konsilin imparatorluk sınırları içerisinde bulunan Trent'ten, Papalık topraklarındaki Bologna'ya nakli gündeme gelmiş ve bazı delegelerin karşı çıkmalarına rağmen neticede nakil kararı, 11 Mart 1547'deki sekizinci oturumda alınmıştır. Ancak alınan karar imparatora bağlı 15 kişilik piskopos grubu tarafından protesto edilmiş ve bu piskoposlar Bologna'ya gitmeyip Trent'te kalmışlardır.¹⁴⁷

Bu nakil teşebbüsten dolayı rahatsız olan ve bir grup rütbeli din adamına Trent'te kalmalarını emreden imparator, diğer taraftan Schmalkalden hattı ile savaş halinde olduğu ve bu mücadeleden de galip çıktığı için daha da cesaretlenmiş ve Almanya'nın hakimi olarak ısrarla konsil babalarının Trent'e dönmelerini istemişti. Çünkü Protestanların, Papalık topraklarında, yani Bologna'da bir konsile katılmaları zor görünüyordu.¹⁴⁸ Ancak tüm bunlara rağmen konsil Bologna'ya nakledildi ve dokuzuncu oturum burada gerçekleştirildi.

¹⁴⁴ Du Pin, **a. g. e.**, s. 179.

¹⁴⁵ Francis Dvornik, **Konsiller Tarihi İznik'ten II. Vatikan'a**, çev. Mehmet Aydın, İstanbul, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1990, s. 64.

¹⁴⁶ L'Abbe Andre Avallon, **Histoire des Conciles de la Chretiente**, Paris, 1855, s. 229.

¹⁴⁷ Du Pin, **a. g. e.**, s. 183.

¹⁴⁸ Dvornik, **Konsiller Tarihi İznik'ten II. Vatikan'a**, s. 64.

21 Nisan 1547'deki dokuzuncu oturum Bologna'da gerçekleşti. Konsil delegelerinin çoğunun iştirak ettiği Saint Petronio Kilisesi'ndeki bu oturum, sakramentler ve çeşitli reform konularıyla ilgili kararları bildirmek ve yayımlamak için toplanmıştı, ancak çeşitli sebeplerle bu gerçekleşmedi ve oturum ertelendi.¹⁴⁹ Uzun süre burada geçirilen dönemde sakramentler, ayin kurbanları, bağışlanma, azizlere saygı gibi konularla ilgili çalışmalar yapıldı. Fakat Papa'nın imparatorla arasındaki bağı koparmak istememesi sebebiyle, bu dogmatik konularla ilgili hükümler karara bağlanmadı ve benimsenmedi. Bununla birlikte Papa, V. Charles'in Trent'e geri dönme isteğini de reddetti. İmparatorun konsil şehrinin değiştirilmesine karşı hem Roma hem de Bologna'ya resmi bir protesto göndermesinden sonra ise, 16 Şubat 1548'de III. Paul müzakerelerin askıya alınmasına karar verdi.¹⁵⁰

On birinci ve on ikinci oturumlarda ise, konsilin tekrar Trent şehrine geri getirilmesi ve ayrıca belirli bir müddet ertelenmesi üzerinde tartışılmıştır.¹⁵¹ Belirttiğimiz gibi onuncu oturum (2 Haziran 1547) ile on üçüncü oturum (11 Ekim 1551) arasındaki dönemi kapsayan bu uzun süreçte konsil babaları imparatorun reddedeceği gerek doktrinel gerekse reforma yönelik hiç bir önemli karar almadılar. Bu süreçte Papa, imparator ve konsil babaları arasındaki üç ayaklı görüşmeler özellikle konsilin tekrar Trent'e nakli ile ilgili olmuştu. Böylece 1551'in Ekim ayındaki 13. oturum'a kadar on, on bir ve on ikinci oturumlar Bologna'da gerçekleştirilmiş oldu.

On üçüncü oturumdan bir ay kadar önce 8 Eylül 1551'de gerçekleştirilen kongregasyonda doktrinel konulara tekrar geri dönülmüş ve gelecek oturumda genişçe ele alınacak olan evharistiya sakramenti ve piskoposların yargılama alanı gibi konular üzerinde hazırlık mahiyetinde çalışmalar yapılmıştı.¹⁵²

¹⁴⁹ Sforza Pallavicini, **Histoire du Concile de Trente**, Montrouge, 1844, s. 46.

¹⁵⁰ Jedin H., "Concil of Trent", **a. g. e.**, s. 274.

¹⁵¹ Gril, **a. g. e.**, s. 72-73.

¹⁵² Avallon, **a. g. e.**, s. 235.

Trent'e Dönüş

Papa III. Paul'ün ölümünden sonra halefi Papa III. Julius (kardinal del Monte), konsilin Trent'e artık dönmemesi gerektiğini ve sonuna kadar o şehirde kalması gerektiğini söylüyordu. Ancak Papa, imparatorun ısrarına boyun eğerek bir ferman yayınlarak konsili 14 Kasım 1550'de Trent'e nakletmek zorunda kaldı. Konsile yardımcı başkan olarak Kardinal Marcello Crescenzi atandı.¹⁵³

Trent Konsili'nin 1 Mayıs 1551'den 28 Nisan 1552'ye kadar süren bu ikinci döneminde gerçekleştirilen altı oturumu önceki oturumlardan çok farklıydı. Çünkü Fransa ile imparator arasındaki savaşlar nedeniyle, hiç bir Fransız yüksek rütbeli papaz, konsile gelmemiş ve İspanyol piskoposları da tarafsızlıklarını devam ettirmişlerdi. Üç Alman piskoposu ve Mayence'li, Treves'li ve Colagne'li seçmen prensler, on piskopostan sonra konsile katılmışlar ve ayrıca imparator, protestan delegerin de konsile katılmasını talep etmişti.¹⁵⁴

Trent'e nakil konusu son olarak kardinaller meclisinde görüşülmüş ve sonuç olarak Del Monte, 19 Aralık'ta kilise babaları'nı toplantıya çağırarak şu şartlarla Trent'e dönüş yönünde karar verilebileceğini söylemişti: 1) İlk olarak konsilin itibarı ve haklarının korunması için, Trent'in yüksek rütbeli papazları Bologna'ya gelecek, 2) Protestanlar konsil aracılığıyla duydukları şeyleri ve konsile boyun eğmek istediklerini beyan edecekler ve onlar sadece bundan sonraki verilecek kararlara değil, önceki kararlara da uyacaklarına söz verecekler, 3) Kilise babaları uygun gördükleri bir zamanda konsili sona erdirebilecek.¹⁵⁵ Neticede, bu şartlar makul görüldü ve Papa III. Julius konsili Trent'e nakletti.

¹⁵³ Avallon, **a. g. e.**, s. 234.

¹⁵⁴ Dvornik, **Konsiller Tarihi İznik'ten II. Vatikan'a**, s. 64

¹⁵⁵ Gril, **a. g. e.**, s.50-53.

2.2. Tartışılan Konular

Konsil'de öncelikle İznik Kredosunun tekrar vurgulanması ve alınacak dogmatik kararlarla daha da güçlenmesi ve gelişmesi hedeflenen inanç olgusunun temelinin sağlam bir biçimde tekrar ele alınması istenmiştir. Bununla birlikte üzerinde durulan bir diğer önemli konu da, Kutsal Ruh'un ilhamıyla İsa Mesih tarafından şifahî olarak aktarılan adetler ve inançla ilgili geleneklerin kilise tarafından kesintisiz bir biçimde muhafaza edildiğinin açıklanmasıdır. Aynı zamanda konsilde, Eski ve Yeni Ahit'in sahih kitapları tespit edilmiş ve Kutsal Kitab'ın Latince versiyonu olan Vulgate tek otantik nüsha olarak kabul edilmiştir.¹⁵⁶ Ayrıca katolik doktrinde önemli yer tutan aklanma (*justification*) ve aslî günah (*péché originel*) problemi ile sakramentler konusu da reformculara karşı tekrar gözden geçirilen ve geleneksel kilise anlayışı doğrultusunda gerçekliği tekrar vurgulanan diğer iki önemli dogmatik konulardır.¹⁵⁷ Şimdi konsil'de ele alınan gerek dogmatik gerekse disiplinel konuları daha yakından incelemeye ve iki taraf arasındaki farklı yaklaşımları ortaya koymaya çalışalım.

2.3. Doktrinel Konular

2.3.1. İznik Kredosu'nun Tekrar Vurgulanması

Hazırlık süreci görünümündeki önceki oturumların ardından 4 Şubat 1546 günü gerçekleşen üçüncü oturumda her şeyden önce ele alınacak konuların, öncelikle Kutsal Yazılar, gelenek ve bunların orijinal saflığını bozmuş olabilecek suistimaller üzerine olması kararlaştırıldı. Aix (Fransa'nın bir şehri) başpiskoposu, bu suistimalleri araştırmak üzere kurulmuş olan bir komisyonun başında idi ve komisyona, İspanya, Yunanistan ve İtalya'dan da çok sayıda piskopos katılmıştı. Dogmatik konulardaki ilk tartışmalar, genel konseyde oy hakkına sahip konsil

¹⁵⁶ Siemers, **a. g. e.**, s. 361.

¹⁵⁷ P. Henri Musset, **Histoire du Christianisme : spécialement en Orient**, Jerusalem, c. II, 1948, s. 36.

hazırlayıcıları tarafından, 20 Şubat 1546'da yapılan toplantıda hazırlandı. Protestanlar tarafından dinde otorite olarak yalnızca Kutsal Kitap kabul edildiğinden bu konu konsil tarafından ilk ele alınacak konu olarak gözüküyordu.¹⁵⁸ Ancak öncesinde Katolik inancın muhtevasını açıklayan inanç kredisunun tekrar vurgulanması gerekli görülmüştür.

Üçüncü oturum, İznik Konsili (325)'nde belirlenen inanç tanımının tekrar vurgulanması ve yeniden değer kazandırılması açısından önemlidir. Konsil'de "İnanç Sembolü" (fr. Symbole de la Foi), yani inanç açıklaması olarak belirtilen bu bildiri, gerçek Hristiyan öğretisinin neye inandığını, dolayısıyla Katolik Hristiyanların neye inanması gerektiğini tekrar hatırlatmaktadır:

"Ben her şeye gücü yeten ve yerin ve göğün, tüm görünür görünmez varlıkların yaratıcısı olan Baba Tanrı'ya inanırım. Ve Tanrı'nın biricik oğlu tek Rab olan İsa Mesih'e inanırım. O, ezeli olarak Tanrı'dan sudur etmiştir. O, Tanrı'dan Tanrı, ışıktan ışık ve gerçek Tanrı'dan gerçek Tanrı'dır. O, yaratılmamış, doğrudan Tanrı'dan meydana gelmiş ve onunla aynı cevhere sahiptir. Her şey, onun sayesinde yaratılmıştır. Bizim kurtuluşumuz için gökten inmiş ve Kutsal Ruh'un inayetiyle bakire Meryem'den beden almış ve insan olmuştur. Bizim için Pontus Pilatus'un idaresi altında çarmıha gerilmiş, acı çekmiş, ölmüş ve gömülmüştür. Kutsal Yazılara göre, üçüncü günde ölümden dirilmiş, göğe yükselmiş ve Baba'nın sağına oturmuştur. Yaşayanları ve ölüleri yargılamak üzere yüceliğiyle tekrar gelecektir. O'nun krallığının sonu yoktur. Baba'dan ve Oğul'dan sudur eden ve yaşam kaynağı olan Kutsal Ruh Tanrı'ya inanırım. Baba ve Oğul ile birlikte onu da yüceltir ve tapınırsınız. O, peygamberler vasıtasıyla konuşur. Kutsal olan bir tek Katolik ve Apostolik kiliseye inanırım. Günahların affı için tek bir vaftizi kabul ederim. Ve ölümlerin dirileceğini ve ahiret yaşamının geleceğini beklerim."¹⁵⁹

Burada oturumlar arasında gerektiğinde din adamları tarafından "kongregasyon" denilen çeşitli özel mahiyette toplantıların da gerçekleştirildiğini belirtmeliyiz. Örneğin üçüncü ve dördüncü oturumlar arasında bu tarz bazı toplantılar düzenlenmiş ve bu toplantılarda örneğin geleneğin iman açısından değeri ve otoritesi, kutsal kitabın kanonizasyonu ve Latince Vulgate'nin otoritesi gibi konularda görüşler tartışılmıştır. Bu toplantıların, bir sonraki oturum için bir nevi

¹⁵⁸ Gril, a. g. e, s. 39.

¹⁵⁹ Pallavicini, a. g. e, s. 18-19.

hazırlık ve araştırma mahiyetindedir.¹⁶⁰ Zira bahsi geçen konular, bir sonraki oturumun temel konularını teşkil etmektedir.

2.3.2. Dinin Temel Referansları: Kutsal Kitap ve Kilise Geleneği

Bu süreçten sonra konsilde her şeyden önce artık Protestanlar tarafından reddedilen temel öğretiler üzerinde durulması din adamlarınca daha mantıklı görünüyordu. Ve 8 Nisan 1546'daki dördüncü oturumda öncelikle imanın kaynağı sorunu ele alınmış ve "Kutsal Kitap" ile birlikte "Gelenekler" in de değeri ve otoritesi belirtilmiştir. Zira kilise geleneği, Protestanlar için dinde referans olarak herhangi bir bağlayıcılık arz etmemekte ve ona herhangi bir kutsallık da atfedilmemektedir. Bu bakımdan Katolik dinî yaşamında nelerin belirleyici olacağı ortaya konmuştur.

61 kişinin oy kullandığı dördüncü oturumda gelenek ile ilgili olarak şu karar alınmıştır:

"Kutsal Konsil, ortodoks babaları örnek alarak, gerek Eski Ahit, gerekse Yeni Ahit'teki bütün kitapları aynı dindarlık duygusuyla ve aynı saygı ile kabul eder ve yüceltir. Çünkü Tanrı her iksinin de tek müellifidir, aynı şekilde gerek imana, gerekse adetlere ilişkin gelenekleri de Mesih'in kendi ağzından gelmiş, Kutsal Ruh tarafından dikte ettirilmiş ve devamlı bir miras yoluyla Katolik Kilisesi içerisinde muhafaza edilmiş olarak kabul eder ve yüceltir. Konsil, onları aynı saygıyla kucaklar."¹⁶¹

Katolik Kilisesi'nde geleneğe ayrı bir önem atfedilir. Gelenek, yazılı metinler dışında "yazıya geçirilmemiş Tanrı sözü" olarak kabul edilir.¹⁶² İsa Mesih tarafından havarilerine aktarılan şifahi bilgiler, Kutsal Ruh'un esinleriyle havarilerin haleflerine, onlar aracılığıyla da sonraki insanlara intikal etmiş ve günümüzde de

¹⁶⁰ Du Pin, **a. g. e.**, s. 31-38.

¹⁶¹ Chanut, **a. g. e.**, s. 13

¹⁶² Nicolas Bergier, Joseph Gousset, Jean Marie Doney, "Tradition", **Dictionnaire de Theologie**, Paris, c. VI, 1852, s. 331.

Katolik Kilisesi bu geleneğin bizzat koruyuculuğunu üstlenmektedir. Böylece Katolik gelenek kendisini İsa Mesih ve Kutsal Ruh ile meşrulaştırır. Geleneğin içerisinde yer alan her türlü inanış, davranış ve kural referansını İsa Mesih ve Kutsal Ruh'tan alır.¹⁶³ Diğer taraftan gelenek denildiğinde, ilk dönem kilise babaları'nın yazıları, Katolik Kilisesi'nce gerçekleştirilen tüm konsil kararları ve tarih boyunca kilisede yer bulan tüm adet, yorum ve anlayışlar anlaşılmaktadır.

Katolikliğe göre, dinî otorite ve kaynak açısından kutsal metinler'le birlikte kutsal bir değere sahip olan apostolik (havarisel) gelenek, tıpkı yazılı geleneği ifade eden İnciller gibi Tanrı'nın bize vahyettiği şey, yani Tanrı sözüdür. Geleneğin, öncelikle kanonik kitapları apokriflerden ayırt etmek, Kutsal Metnin gerçek anlam ve düşüncesini belirlemek ve Kutsal Kitap'ta kesin olarak açıkça bulunmayan birçok inanç dogmasının hakikatine insanları inandırabilmek için gerekli olduğu kabul edilir. Bu anlamda gelenek, havariler sonrası ilk dönemden itibaren bugüne Katolik Kilisesi önderliğinde şekillenen ve gerçekleştirilen imana ve kilise disiplinine ilişkin tüm faaliyetleri, konsil kararlarını ve kilise içi reform eğilimlerini de kapsamaktadır. Dolayısıyla, İsa Mesih'in öğrencilerinin bugüne dek sağlam bir zincirini oluşturan ve hakikati temsil eden sözlü gelenek, Tanrı'nın bir emaneti olarak Katolik Kilisesince korunmaktadır.¹⁶⁴

Katolik anlayışta, dogmaların doğruluğunu bize kanıtlayan önemli bir delil olan şifahî gelenek, kilise babaları'ndan öğrencilerine, onlardan da bugüne sağlam bir zincirle aktarılmıştır. "Dini konularla ilgili olan ve Kitab-ı Mukaddes'te bulunmayan bilginin nakledilmesi"¹⁶⁵ olarak da ifade edilen gelenek, Tanrı'dan veya bir insandan, örneğin havarilerden ve kilise din adamlarından kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte havariler, İsa Mesih'ten öğrendikleri bilgileri kendi kendilerine değil, Tanrı'nın müdahalesi doğrultusunda Kutsal Ruh'un ilhamıyla diğer insanlara öğretmişlerdir. Dolayısıyla havarilerin, geleneğin ilk temsilcileri olarak önemi

¹⁶³ Şinasi Gündüz, "Yahudilik ve Hristiyanlıkta Geleneğin Yeri", **Din ve Gelenek: Tartışmalı İlmi Toplantı**, İstanbul, 2011, s. 62.

¹⁶⁴ Pons Augustin Alletz, "Tradition", **Dictionnaire Theologique Portatif**, Paris, 1761, s. 632.

¹⁶⁵ Mehmet Aydın, "Hristiyanlık", "Kutsal metinler ve dini literatür", **DİA**, İstanbul, TDV Yayınları, c. XVII, 1998, s. 341.

büyüktür.¹⁶⁶ Tanrı veya Mesih ilahî geleneği, havariler apostolik geleneği, sonrasında kilise de kilise geleneğini oluşturmuştur. Ancak sonuçta Tanrı'dan kaynaklandığı ve onun müdahalesi çerçevesinde gerçekleştiği için bunların hepsi birbirini tamamlamaktadır, dolayısıyla Katolik Kilisesine göre hepsi de aynı derecede kutsal kabul edilir.

Katolik Kilisesi, geleneğin otoritesini meşrulaştırmak için başta Kutsal Kitap olmak üzere bir çok argüman ortaya koymuştur. Bu anlamda Yuhanna'nın "İsa'nın yaptığı daha başka çok şey vardır. Bunlar tek tek yazılsaydı, sanırım yazılan kitaplar dünyaya sığmazdı."¹⁶⁷ şeklindeki cümlesini çok önemseyen Katolıklara göre, eğer İsa Mesih ve havariler, hristiyan doktrinin yalnızca kutsal metin ile korunmasını isteselerdi, dinî öğretimi devam ettirmek için büyük öneme sahip olan, özellikle ilk dönemlerdeki din adamı ve teologlara, onların dinî görüş ve yaşayışlarına hiç ihtiyaç olmazdı. Diğer bir ifadeyle bu durumda havariler, inananlara kutsal kitabı vermekle yetinirler, yalnızca onu okumalarını tavsiye ederlerdi. Oysa onlar buna ilave olarak, gerek sözlü olarak gerekse adet ve davranışlarıyla dinin anlaşılması yolunda din adamlarına büyük bir miras bırakmışlar, onlar da bu kutsal mirası pratikteki tutum ve davranışlarıyla inananlara aktarma görevini yüklenmişlerdir.¹⁶⁸ Bir başka yönden ise havariler kutsal kitabı okumayı sıradan inananlardan ziyade din adamlarına tavsiye etmişlerdir. Çünkü onu öğretmek, yorumlamak ve gerçek bir Tanrı adamı yetiştirmek için kutsal kitabın öncelikle din adamlarına sunulması gerekmektedir.¹⁶⁹ Bu yüzden de onların dine yönelik tüm anlayış ve yorumları gelenek kapsamında değerlendirilmektedir. Böylece Katolik gelenek, dinlerini öğrenmek maksadıyla Kutsal Kitap okumanın tüm inananlara faydalı ve dahası gerekli olduğunu da reddetmiş olmakta, bu sorumluluğu ve görevi sadece ruhban sınıfıyla sınırlı tutmaktadır, diyebiliriz.

¹⁶⁶ Nicolas Bergier, Jacques Paul Migne, "Tradition", **Dictionnaire de Theologie Dogmatique**, Paris, c. IV, 1851, s. 806.

¹⁶⁷ Yuhanna 22:25.

¹⁶⁸ Nicolas Bergier, Joseph Gousset- Jean Marie Doney, "Tradition", **a. g. e.**, s. 334.

¹⁶⁹ Nicolas Bergier, Joseph Gousset- Jean Marie Doney, "Tradition", **a. g. e.**, s. 334.

Katoliklerin bu görüşüne karşı Protestan anlayışta, İsa Mesih'in öğrettiği her şey Kutsal Kitap'ta eksiksiz olarak mevcuttur.¹⁷⁰ Dolayısıyla "sadece kutsal metin" (sola scriptura) prensibi esas alındığı için inanç ve uygulamaların tespit edilmesinde geleneğin her hangi bir otoritesinden söz edilemez. Luther, İsa Mesih ve havarilerin bizzat kiliseye böyle bir gelenek bırakmadığını, Kutsal Metnin yanında geleneğe de eşit derecede kutsallık ve otorite atfetmenin dine açıkça bir saldırı ve saygısızlık olduğunu düşünmektedir.¹⁷¹ Dolayısıyla geleneği dinde otorite olarak tanımayan bu gibi görüşler dördüncü oturumda reddedilmiş, Katolik Kilisesi'nin bu konudaki resmî görüşü yinelenmiştir.

Katolikler, Protestanlar'ın tüm inananların kutsal kitabı öğrenmek için ferdi olarak onu okuması gerektiği ve her bireyin onu anlama kapasitesinde olduğu görüşünü reddetmektedir. Protestanların bu görüşü, doğal olarak uzun bir tarihî süreç içerisinde Katolik Kilisesi bünyesinde din adamları tarafından oluşturulan dinî literatürü, yani bir anlamda geleneği de yok saymak anlamına gelecektir. Bu bakımdan dördüncü oturumda bu reformist düşünceler mahkûm edilmiştir.

2.3.3. Kutsal Kitap Kanonizasyonu: Vulgate

Konsil'de tartışılan bir diğer önemli konu, Kutsal Kitap kanonizasyonu ile ilgiliydi. Konsil'de tespit edilen ve 1546'da yayınlanan listeye göre Kutsal Kitap sırasıyla şu bölümlerden oluşmaktaydı:

“Eski Ahit: (Tevrat) Tekvin, Çıkış, Levililer, Sayılar, Tesniye, Yeşu, Hakimler, Rut, Kralların Dört Kitabı: I. ve II. Samuel, I. ve II. Krallar, I. ve II. Tarihler, Ezra, Nehemya, Tobith, Judith, Ester, Eyup, Mezmurlar, Süleyman'ın Meselleri, Vaiz, Neşideler Neşidesi, Süleyman'ın Hikmeti (Bilgelik), İşaya, Baruch ile birlikte Yeremya, Ezeziel, Daniel, Oniki Küçük Peygamber: Hoşea, Yoel, Amos, Obadya, Yunus, Mika, Nahum, Habakkuk, Tsefenya, Haggay, Zekerya, Malaki, I. ve II. Makkabiler.

Yeni Ahit: (İncil) Dört İncil: Matta, Markos, Luka, Yuhanna, Resullerin İşleri, Pavlus'un Ondört Mektubu: Romalılara, Korintoslulara I. ve II. Mektuplar, Galatyalılara Mektup, Efeslilere

¹⁷⁰ M. L' Abbé Louis Vallee, “Tradition”, **Dictionnaire du Protestantisme**, 1858, Paris, s. 1312.

¹⁷¹ Du Pin, **a. g. e.**, s. 30.

Mektup, Filipilere Mektup, Selaniklilere I. ve II. Mektuplar, Timeteosa I. ve II. Mektuplar, Titus'a Mektup, Filimona Mektup, İbranilere Mektup, Petrus'un iki Mektubu, Yuhanna'nın üç mektubu, Yakub'un Mektubu ve Vahiy.”¹⁷²

Burada Vulgate hakkında bilgi vermekte fayda vardır. İlk yüzyıllarda kilise, Yunanca yazılan Yeni Ahit ile beraber Yahudiler'den farklı olarak- ki onlar Eski Ahit'in orjinal İbranice nüshasını kabul ederler- Tanah yerine Eski Ahit'in de Yunanca versiyonunu kabul etmiş ve kullanmıştır. M.S. 381'de ise Papa Dimasus, Saint Jerome'u, kutsal kitab'ı Latince'ye çevirmekle görevlendirmiş ve IV. yüzyılın sonuna doğru "Vulgate" denilen bu Latince çeviri gerçekleşmiştir. Ancak St. Jerome, Eski Ahit'i Yunanca versiyondan değil, aslı İbranice olan nüshasından çevirmiştir.¹⁷³ İbranice nüshayı esas alarak Yahudi kanonunda bulunan tüm kitapları çevirmekle beraber onlara Tobith ve Judith gibi bazı kitaplar da ekleyen Jerome'un bu çevirisi gittikçe yayılmıştır. Bununla birlikte birçok kitap da vardır ki, Yahudiler bunları apokrif sayarak Kutsal Kitap literatürüne almamaktadır.¹⁷⁴

Eski Ahit'in Yunanca'ya birçok çevirisi bulunmakla birlikte, bunların en önemlisi "Septuagint" adı verilen çeviridir. Geleneğe göre M.Ö. 270'lerde İbranice bilmeyen ve Yunanca konuşan İskenderiye'li Yahudiler için bir grup rabbi tarafından tercüme edilen ve Hristiyanlar'ın da esas kabul ettiği Yunanca Eski Ahit'e, tercüme esnasında Yahudiler'in apokrif saydığı bazı kitaplar da tercüme ve ilave edilmiştir. Dolayısıyla bu nüsha ile orjinal İbranice Tanah (Eski Ahit) arasında bazı farklar ortaya çıkmıştır. MS. 90-100 yıllarında toplanan Jamnia Sinodu'nda ise İbranice Tanah'ın standart bir nüshası belirlenmiş ve mevcut olan Yunanca Eski Ahit Septuagint'te bulunan ilave kitaplar Tanah içerisine alınmamıştır.¹⁷⁵

Yunanca nüshada, diğerinde bulunmayan çeşitli kitaplar bulunmaktadır. Bunlar, Katolikler tarafından kutsal kabul edilirken, Yahudiler ve Protestanlar bunları reddetmiştir. Belirttiğimiz gibi sonrasında Papa'nın emriyle Jerome

¹⁷² Pallavicini, **a. g. e.**, s. 19-20.

¹⁷³ Jacquin, "Vulgate", **Dictionnaire de Theologie**, s. 543.

¹⁷⁴ Alletz, "Vulgate", **Dictionnaire Theologique Portatif**, s. 669.

¹⁷⁵ Gündüz, "Eski Ahit", **Din ve İnanç Sözlüğü**, s. 120.

tarafından Latinceye çevrilen Kitab-ı Mukaddes, Trent Konsili'nin dördüncü oturumunda tartışılmış ve bu Vulgate nüsha, Roma Katolik Kilisesi'nin yegâne makbul nüshası olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla bu Latince nüshada, otuz dokuz bölümden oluşan Yahudiler'in kabul ettiği Eski Ahit listesine ilave olarak bazı kitaplar eklenmiştir. Böylece Latince Vulgate'de kırk dört kitap mevcuttur. Bu ilave kitaplar için Katolikler onları kutsal sayarak "deuterokanonik", Yahudiler ve Protestanlar ise "apokrif" ifadesini kullanırlar.¹⁷⁶

Diğer taraftan birçok eski yazarın ortaya koyduğu Latince Kutsal Kitap versiyonları (Vetus Latina), Yunanca Septuagint versiyonundan yapılmıştı ve dolayısıyla bu versiyonlarda da söz konusu ilave kitaplar mevcuttu. Jerome ise, Eski Ahit çevirisini Septuagint'ten değil, doğrudan İbranice'den yaptı ve bu çeviri eski Latince çevirilere tercih edildi. Jerom, çevirisinde İbranice Eski Ahit'i temel almakla beraber ona bazı bölümler de ekledi. Aynı şekilde Eski Latince tercümelerde de bu kitaplar vardı. Kutsal Kitab'ın eski Latince versiyonları (Vetus Latina), Jerome'un edisyonu üzerine yavaş yavaş yeniden şekillendi. Bazı düzeltmelerle beraber bu yeni versiyonun farklı baskıları yayımlandı. Fakat Roma Kilisesi'nin kabul ettiği basım, 1592'de VIII. Clement'in gayretiyle yapılmış olan basım oldu.¹⁷⁷

Yahudiler ve Protestanlar'ın apokrif saydığı bu kitaplar şunlardır:

“1- Tobit'in Kitabı, 2- Yudit'in Kitabı, 3- Ester'in Kitabı, 4- Makabilerin Birinci Kitabı, 5- Makabilerin İkinci Kitabı, 6- Bilgelik Kitabı, 7- Sirak Kitabı, 8- Baruh'un Kitabı, 9- Yeremya'nın Kitabı, 10- Danyal'ın Kitabına Birinci Ek: Şadrak'ın Duası ve Üç Delikanlının Ezgisi, 11- Danyal'ın Kitabına İkinci Ek: Suzanna, 12- Danyal'ın Kitabına Üçüncü Ek: Bel ve Ejderha.”¹⁷⁸

¹⁷⁶ Harman, "Kitab-ı Mukaddes", **DİA**, Ankara, TDV Yayınları, c. XXVI, 2002, s. 76.

¹⁷⁷ Jacquin, "Vulgate", **Dictionnaire de Theologie**, s. 543.

¹⁷⁸ Şaban Kuzgun, **Dört İncil: Farklılıkları ve Çelişkileri**, İstanbul, Fazilet Neşriyat, 2008, s. 29.

Bu kitaplar Yunanca Eski Ahit için geçerlidir. Ancak bu sayı farklı dillere çevrilen Eski Ahit'lerde de farklılık arz eder. Örneğin Eski Ahit'in Latince versiyonunda Danyal Kitabı'na eklenen bölümler ayrı birer kitap olarak verilmeyip tek bir kitap sayıldığı gibi Sirak Kitabı'na da yer verilmez.

Kısacası, farklı dillerdeki Eski Ahit metinleri incelendiğinde kitap sayılarında bir birliktelikten de söz edemeyiz. Bir başka deyişle, Katolikler'in benimsediği Latince Vulgate'de, Yahudiler'in ve Protestanlar'ın kabul etmediği, aynı zamanda Katolik Kilisesi'nin neşrettiği farklı dillerdeki Eski Ahit'lerde de sayıları ve sıralamaları değişkenlik gösteren ilave kitaplar mevcuttur. İşte bu oturumda Latince Vulgate, Katolik Kilisesi'nin tek otantik nüshası olarak kabul edilmiş ve 1592'de neşredilen yeni Vulgate bütün kiliselerce kullanılmaya başlanmıştır.¹⁷⁹ Ayrıca konsil'de alınan karara göre bundan böyle tüm Kutsal Kitap yayımları, piskoposların onayı alındıktan sonra dağıtılacaktır.¹⁸⁰

Diğer taraftan Luther, bu kitapları kutsal kabul etmemiş ve Kitab-ı Mukaddes'e dahil etmemiştir. Ancak yine de bu kitapların okunmasının faydalı olabileceğini belirtmiştir. Öte yandan belirttiğimiz gibi Katolik Kilisesi'nin deuterokanonik dediği bu kitapların sayısı, diğer dillere yapılan Kitab-ı Mukaddes çevirilerinde de farklılık göstermektedir. Örneğin Yunanca Eski Ahit'te bu sayı oniki iken, Latince ve diğer versiyonlarda daha azdır.¹⁸¹

Kutsal Kitap bölümlerini bu şekilde karara bağlayan konsil, konuyla ilgili olarak şu beyanda bulunmuştur:

"Eğer bir kimse tüm bu kitapları ve içindekileri, bu kitapların Katolik Kilisesince kullanılmakta olduğunu ve Latince Vulgate versiyonunu kabul etmez ya da geleneği kasıtlı olarak küçümserse, aforoz edilsin."¹⁸²

¹⁷⁹ Harman, "Ahd-i Atik", **DA**, İstanbul, TDV Yayınları, c. I, 1988, s. 496.

¹⁸⁰ Minnerath, **a. g. e.**, s. 80.

¹⁸¹ Kuzgun, **a. g. e.**, s. 28-29.

¹⁸² Chanut, **a. g. e.**, s. 14.

Konsil, bir daha ki oturumun tarihini ise, kutsal Pentekost bayramından sonraki perşembe, yani 17 Haziran 1546 tarihi olarak belirlemiştir.

2.3.4. Aslî Günah Problemi

Konsil'de ele alınan temel problemlerden biri de kuşkusuz "aslî günah" doktrini ile ilgiliydi. Beşinci oturumda beş maddede açıklanan aslî günah dogması, onun gerçek niteliğini bozmaya çalışan çeşitli yanlış yorumlara ve hatalara karşı çıkmıştır.¹⁸³ Vaftiz ve aslî günah doktrinlerinin tartışıldığı oturumda, Luther'in vaftiz ile aslî günahın tamamen temizlenemeyeceği yönündeki ve aktüel günahlarla asli günahı adeta özdeşleştiren görüşleri reddedilmiş ve konuyla ilgili şu kararlar alınmıştır:

I. Eğer bir kimse, ilk insan Adem'in cennette Tanrı'nın emrine karşı gelmekle, ondaki kutsallığı ve doğruluğu kaybettiğini, bu itaatsizliği nedeniyle Tanrı'nın kızgınlığına ve gazabına uğradığını, bu yüzden Tanrı'nın daha önce onu tehdit ettiği ölüme maruz kaldığını, ölüm ile birlikte daha sonra ölümün gücüne sahip olan şeytanın esareti altına girdiğini ve bu itaatsizlik nedeniyle bütün Ademoğullarının beden ve ruh bakımından daha kötüye sevk edildiğini ikrar etmezse, aforoz edilsin.

II. Eğer bir kimse, Adem'in itaatsizliğinin çocuklarına değil de sadece kendisine zarar verdiğini veya tüm Ademoğullarına sadece ölümün ve vücudun ıstıraplarının tevarüs ettiğini, ayrıca cezası ölüm olan günahın geçmediğini iddia ederse, aforoz edilsin.

III. Eğer bir kimse, aslı bir olan, tüm insanlığa, benzeme değil üreme yoluyla intikal eden ve her insanda bulunan ve ona ait olan Adem'in günahının insanın tabii güçleriyle veya Efendimiz İsa Mesih'ten başka bir yolla çıkarılabileceğini iddia ederse, aforoz edilsin.

IV. Eğer bir kimse, bebeklerin vaftiz edilmiş anne ve babaya sahip olsalar bile, ana rahminden çıkar çıkmaz vaftiz edilmeleri gerektiğini inkar ederse veya onlar gerçekten günahların affı için vaftiz edilirler fakat bunun Adem'den sirayet etmediğini söylerlerse, bundan şu anlaşılır ki, onlar açısından günahların affı için yapılan vaftiz usulü gerçek şekliyle değil de yanlış anlaşılmıştır...

V. Eğer bir kimse, vaftizle kişiye verilen İsa Mesih'in lütfu sayesinde asli günahın affedilmiş olacağını inkar ederse, aforoz edilsin.¹⁸⁴

¹⁸³ Siemers, **a. g. e.**, s. 361.

¹⁸⁴ Chanut, **a. g. e.**, s. 20-22; Avallon, **a. g. e.**, s. 206-207.

Görüldüğü gibi konsil, vaftiz edilmiş kişilerde yine de birtakım şehvet ve günah eğilimlerinin kaldığını da belirtmektedir. Ancak sürekli bir mücadele ve sınanma için bırakılmış olan şehvet, bu eğilime onay vermeyenlere ve cesaretle bunlara direnenlere zarar veremez. Diğer taraftan vaftiz sonrası vuku bulan bu günah eğilimlerinin, Katolik Kilisesi tarafından asla gerçek bir günah olarak anlaşıp kabul edilmediği de belirtilmiştir. Bu şehvet ve eğilim, günah (péché) kelimesiyle ifade edilemez, çünkü o, günahın bir etki ve sonucu, onun bir teşvik edicisidir, kendisi değil.¹⁸⁵

Bu kararlarla beraber konsil, bakire Meryem ile ilgili olarak da şu ifadelerde bulunmuştur:

"Kutsal Konsil, esas konusunun asli günah olduğu bu kararnamede, asıl amacının Tanrı annesi bakire Meryem'i anlayıp kavramak olmadığını beyan eder."¹⁸⁶

"Aslî günah" doktrini, Reformcular ile Katolik Kilisesi arasındaki önemli görüş ayrılıklarından bir tanesidir. Reformistler, Adem'in işlediği günah sebebiyle insan tabiatının ve iradesinin tamamen bozulmuş olduğu ve bu gûnahtan kurtulmanın da kişinin kendi çabasıyla mümkün olmadığı üzerinde dururken; Katolik Kilisesi, öncesinde iyi ve mükemmel olan insan tabiatının ilk günahla onarılamaz bir biçimde tamamen bozulmadığını, bununla beraber insan iradesinin önceki hassas ve saf mahiyetini büyük ölçüde kaybettiğini ileri sürmektedir. Dolayısıyla ruh ve bedeni deforme olmuş insan, iyilik ve kötülük vasıflarını birlikte barındırmakta, aynı zamanda gûnahtan da kurtulamamaktadır. Bu gûnahtan kurtulmak ve temizlenmek ise ancak vaftiz sakramentiyle gerçekleşebilir.¹⁸⁷ Aslî gûnahtan kurtulma ya da kurtuluş yolunda Katolikler vaftiz ritüeline önemli bir rol verirken, Protestanlar, kutsal metin'e dayanarak litürjide bu sakramente yer vermekle birlikte, aslî günahın sonucu olarak özgür iradede yoksunluk sebebiyle

¹⁸⁵ Pallavicini, **a. g. e.**, s. 22-23.

¹⁸⁶ Gril, **a. g. e.**, s. 40.

¹⁸⁷ Günay Tümer, "Asli Günah", **DİA**, İstanbul, TDV Yayınları, c. III, 1991, s. 496.

kurtuluşun neticede Tanrı inayetine bağlı olduğu görüşünü daha çok ön plana çıkarmışlardır. Esasında Protestanlar'ın itirazı, vaftiz sakramentinin bizatihi kendisine değil, samimi iman ile kurtuluşa olan umut ve inancın arka plana atılarak icra edilen vaftiz ritüelinedir.

Katolik Kilisesi'nin en önemli Orta Çağ teologlarından Thomas Aquinas (1224-1274), aslî günah konusunda kilisenin resmi görüşüne öncülük etmiştir, denilebilir. O'na göre, başlangıçta insan Tanrı tarafından iyi tabiatlı olarak yaratılmış ve bir takım lütuflar ve olumlu niteliklerle mükemmel şekilde donatılmıştır. Yani insan öz itibariyle iyiliği temsil etmektedir. Ancak ilk günahla kişinin bu iyi tabiatı deforme olmuş, verilen lütuflardan da mahrum bırakılmıştır. Her ne kadar ilk günah, kişinin bu olumlu yönünü bozmuşsa da, aslında öz itibariyle insan doğasının iyi olma niteliğini, yani ondaki Tanrı suretini tamamen ortadan kaldırmamış, ancak iyilik ve kötülük vasıfları beraberce bulunmaya devam etmiştir.¹⁸⁸

Luther ise, Trent Konsili'nde eleştirilmesine rağmen vaftizi reddetmemekte, aksine klasik anlayışa paralel olarak bu sakramenti Kutsal Metne¹⁸⁹ dayandırmaktadır. Ancak Luther, vaftiz ile aslî günahın tamamen temizlenemeyeceğini savunur, görünmektedir. İşlenen günahları, ilk günahın meyveleri olarak gören Luther, günaha eğilimi ifade eden şehvet ve arzu duygularının insanın hayatında her zaman var olduğuna dayanarak, vaftiz eylemiyle günahın etkisinin tam olarak ortadan kalkmadığını savunmaktadır. Bir başka deyişle Luther, vaftiz sonrası işlenen günahların da aslî günahla ilişkili olduğunu, bunların varlığının aslî günahın tamamen yok olmadığını delili olduğunu söylemektedir. Luther'in, konsilde kınanmasının nedeni de budur.¹⁹⁰

Katolik geleneğin, aslî günah ile şehvet ve arzu'yu (concupiscence), bir başka deyişle vaftiz sonrası kişide bulunan günah eğilimlerini birbirinden

¹⁸⁸ Cengiz Batuk, **Mitoloji ve Tarihsellik: Hıristiyanlığın Aslı Günah Mitinin Tarihsel Dönüşümü**, İstanbul, İz Yayıncılık, 2006, s. 157-158.

¹⁸⁹ Matta 28:19.

¹⁹⁰ Batuk, **a. g. e.**, s. 202.

ayırmasına karşılık Luther, bunlar arasındaki yakın ilişkiye dikkat çekmektedir. O'na göre vaftiz sonrasındaki şehvet ve arzu gerçek bir günahdır. Gelenek ise, vaftizle bütün günahların bağışlandığını savunur. Evet şehvet ve arzu, aslî günahın bir etkisi ve cezasıdır, ancak asla günahın kendisi değildir.¹⁹¹ Nitekim bu anlayış, şehvet ve arzu eğilimlerinin gerçek bir günah (péch ) olarak isimlendirilemeyeceği şeklinde bu oturumda belirtilmiştir.

Luther'in görüşlerini temsil eden Protestan geleneğe de, aynı düşünce görülür. Aquinas ve Luther, ya da Katolik Kilisesi ve Protestan anlayış günlük hayatta cereyan eden günahların aslî günahla ilişkisi bakımından birbirinden ayrılır. Trent Konsili, vaftiz işleminin aslî günahı temizlediğini, ancak dünyaya yönelik duyulan arzu ve günah eğilimlerinin kişide bulunmaya devam ettiğini, bunun da insanın denenmesi için gerektiğini söyleyerek bir anlamda irade özgürlüğüne de işaret etmektedir. Bununla birlikte Katolik geleneğe göre vaftiz sonrası günahların aslî günah ve vaftiz işlemiyle bir ilişkisi yoktur. Buna karşılık Luther ise, ilk günah ile vaftiz sonrası işlenen günahları birbirinden bağımsız görmez, aksine o günahlar aslî günah ile irtibatlandırılır. Zira vaftiz sonrası işlenen günahların varlığı, aslî günah etkisinin hayat boyu devam ettiğini göstermektedir. İnsan, bozulan doğasından dolayı vaftiz sonrasında da iyi şeyleri yapmaktan acizdir.

Açıkçası Luther'in, aslî günah ile vaftiz sonrası günahlar arasında fazlaca bir fark gözetmediğini, hatta kimi zaman açık bir şekilde şehvetin ve günah eğilimlerinin, bizzat aslî günah olduğunu veya ona eşit olduğunu belirttiğini söylemek mümkündür. Luther'e göre aslî günah, gerek beden gerekse ruh açısından tüm insani kabiliyet ve güçlerin, dürüstlük ve iyiliklerin yokluğunu ifade etmektedir.¹⁹² Bu gerekçeyle Luther, özgür iradeye de hiç yer vermemektedir.

Katolik inanca göre vaftiz ile insan adeta tutsaklıktan kurtularak özgürlüğe kavuşur, Kurtarıcı Mesih'in kanıyla günahlardan ve şeytanın tuzaklarından uzaklaşır,

¹⁹¹ Tatha Wiley, **Original Sin**, Newyork 2002, s. 89.

¹⁹² Wiley, **a. g. e.**, s. 90.

ölümsüzlüğe ulaşır ve vaftiz, ruhların Kutsal Ruh tarafından yeniden canlanmasını ve yenilenmesini sağlar. İsa Mesih'in kanı tüm günahları temizler.¹⁹³

Kişinin kalbinde iman olmadan icra edilen bir sakramentin, dolayısıyla da vaftizin salt şekilsel icrasını yanlış ve hata olarak gören Protestanlar, bu düşüncüyü desteklemek için Yeni Ahit'teki şu cümleleri dikkate alırlar: "Eğer bütün yüreğinle iman edersen, vaftiz olmuş olursun"¹⁹⁴ ve "İman edip vaftiz olunan kurtulacaktır; fakat iman etmeyen mahkum olacaktır"¹⁹⁵. Dolayısıyla Luther gibi Protestan papaz Louis Tournier da, imansız bir vaftiz ritüelinin faydasız ve hatta boş bir eylem olduğunu söylemektedir. İman ile beraber kalbin tekrar yenilenme ve hayat bulma umudu, vaftizin temel şartlarından ve vaftiz ancak bunlarla birlikte etkisini göstermektedir. Bunlardan yoksun bir vaftiz, ölümü ve güçsüzlüğü getirir.¹⁹⁶

Konsil ifadelerine göre aslî günah kavramı, temelde Adem'in Tanrı'nın emri yerine karısının sözünü tercih edip kendilerine yasak olan ağacın meyvesinden yemelerine dayanır. Böylece her çeşit kötü niteliği bedenlerine alan Adem ve Havva'nın ilk günahı, nesilden nesile tüm insanlığa geçmiştir. Diğer yandan kilise, beşinci oturumda Kutsal Bakire Meryem'i bu günahın dışında tutmakta ve onun gebeliğinin günahsız olduğunu da özellikle belirtmektedir. Katolik Kilisesi, vaftiz sakramentinin bu aslî günah lekesini ortadan kaldırdığını beyan etmekle birlikte, kişinin bedensel ve dünya isteklerini tamamen ortadan kaldırmadığını söylemektedir. Ancak bu, aslî günahın etkisinin devam ettiğini göstermez, çünkü Katolik Kilisesi sonraki günahların aslî günah dışında başka bir merkezden yönetildiğini ve sadece sınanmak için gerekli olduğunu savunur. Dolayısıyla aslî günah ile sonraki dünya arzuları ya da güncel günahlar farklı kategoride değerlendirilmektedir. Konuyla ilgili olarak Trent Konsili, vaftiz olmuş kişilerde bedeni arzuların onların sınanması için kaldığını söyler.¹⁹⁷

¹⁹³ Jacques Louis Tournier, **Le Baptême**, Geneve, 1859, s. 8.

¹⁹⁴ Resullerin İşleri 8:37.

¹⁹⁵ Markos 16:16.

¹⁹⁶ Tournier, **a. g. e.**, s. 16-17.

¹⁹⁷ Alletz, "Peche Originel", **Dictionnaire Theologique Portatif**, s. 456-457, 460.

2.3.5. Aklanma (Justification) Problemi

“Aklanma” (*justification*) doktrini üzerindeki tartışmalar yaklaşık 7 ay sürdü. Buna ilave olarak Temmuz 1546'da Protestanlar'la savaş başladı ve Trent şehri'nin risk altında olmasından dolayı konsilin başka bir yere nakledilmesi veya ertelenmesi teklifleri bile verildi. Cervini ile St. Agustinus ekolünden General Girolama Seripando ile oluşturulan taslak 23 Ağustos'ta delegelere sunuldu ve 13 Ocak 1547'deki altıncı oturumda kabul edildi.¹⁹⁸

Bir önceki oturumda tartışılan aslî günahla ve vaftizle de yakından ilişkili olan "aklanma" meselesi, konsilin 6.oturumunda tartışılmıştır. Konsil'de vaftiz ile ilgili alınan kararların çoğu eklesiyastik münakaşa noktaları üzerinde yoğunlaşmıştı. Bu kararların bazıları şöyledir:

I. Eğer bir kimse vaftiz olanların sadece imanla yükümlü olduklarını, Mesih'in tüm kanunlarına uymak zorunda olmadığını söylese aforoz edilir.

II. Eğer bir kimse, vaftiz olanların, Kilise'nin yazılı ve geleneksel tüm buyruklarından, serbest olduğunu, dolayısıyla onlara uymak zorunda olmadıklarını söylese o da aforoz edilir.¹⁹⁹

Görüldüğü gibi bu kararlarla, Luther'in, özgür iradeyi pasifize ederek dile getirdiği "sadece imanla aklanma" doktrini reddedilmiş ve bireyin vaftiz sonrası da tüm kilise geleneğine ve kurallarına sıkı sıkıya bağlı olması gerektiği özellikle vurgulanmıştır.

Aklanma ile ilgili olarak karara bağlanan 33 maddeden bazıları ise şunlardır:

¹⁹⁸ Jedin H, “Concil of Trent”, **a. g. e**, s. 273.

¹⁹⁹ Ali Erbaş, **Hristiyanlıkta İbadet**, İstanbul, Ayışığı Kitapları, 2003, s. 109.

I. Eğer bir kimse, kişinin, İsa Mesih tarafından verilen Tanrı nimeti olmaksızın, yalnızca kendi yapıp ettikleriyle Tanrı önünde aklanabileceğini iddia ederse, aforoz edilsin.

III. Eğer bir kimse, kişinin, Kutsal Ruh'un ilhamı ve yardımı olmadan, inanca, iyilikseverliğe ve tövbeye dair eylemler yapabileceğini iddia ederse, aforoz edilsin.

VIII. Eğer bir kimse, bizi Tanrı'nın merhametine yönelten ve günah işlemekten alıkoyan cehennem korkusunun bir günah olduğunu veya günahkarları daha kötüye götürdüğünü söylerse, aforoz edilsin.

IX. Eğer bir kimse, kişinin yalnızca inançla aklandığını, aklanma nimeti için bunun dışında herhangi bir şey ihtiyacı olmadığını söylerse, aforoz edilsin.

X. Eğer bir kimse, kişinin, İsa Mesih'in adaleti ve yargılaması olmaksızın adaletli olduğunu söylerse, aforoz edilsin.

XII. Eğer bir kimse, inancın, ilahi merhamete güvenmekten başka bir şey olmadığını ve ancak bu güven ile aklandığımızı söylerse, aforoz edilsin.

XV. Eğer bir kimse, vaftiz ile yeniden doğmuş ve aklanmış bir kişinin, bunun kesinlikle önceden belirlenmiş bir yazgı olduğuna inanmak zorunda olduğunu iddia ederse, aforoz edilsin.

XIX. Eğer bir kimse, İncil'de tek bir iman olduğunu veya on emrin hiç bir şekilde Hristiyanlarla ilgili olmadığını söylerse, aforoz edilsin.

XX. Eğer bir kimse, aklanmış bir kişinin, Tanrı'nın ve kilisenin buyruklarına uymak zorunda olmadığını, aksine emirlere uyma şartı olmaksızın yalnızca inanmak zorunda olduğunu söylerse, aforoz edilsin.

XXII. Eğer bir kimse, aklanmış bir kişinin, yargılamada Tanrı'nın özel bir yardımı olmadan sebat edebileceğini söylerse, aforoz edilsin.

XXIV. Eğer bir kimse, adalet ve doğruluğun, Tanrı önünde iyi amellerle artmadığını, fakat bu iyi amellerin yalnızca aklanmanın meyveleri ve kabul edildiğimizin işaretleri olduğunu söylerse, aforoz edilsin.

XXIX. Eğer bir kimse, günaha düşmüş bir kimsenin, kaybettiği nimeti kefareti sakramenti olmaksızın yalnızca bir tek imanla yeniden bulabileceğini iddia ederse, aforoz edilsin.

XXXI. Eğer bir kimse, aklanmış bir kişinin, iyi amelleri ebedi ödül amacıyla yaptığı takdirde günah işlemiş olacağını söylerse, aforoz edilsin.

XXXII. Eğer bir kimse, aklanmış bir kişinin yaptığı işlerin, Tanrı'nın armağanı olduğunu ve bu işlerin o kişinin kendi meziyeti olmadığını söylerse ve bunların Tanrı'nın lütfu olduğunu söylerse, aforoz edilsin.

XXXIII. Eğer bir kimse, aklanma ile ilgili olarak Kutsal Konsil'de belirtilen bu Katolik doktrin sebebiyle Tanrı'nın şanına ya da İsa Mesih'in değerine zarar verildiğini iddia ederse, aforoz edilsin.²⁰⁰

²⁰⁰ Chanut, a. g. e, s. 57-67.

Konsil, aklanma'nın doğası konusunda onun sadece günahların bağışlanmasından ibaret olmadığı, aynı zamanda doğaüstü bir güçle "insanın iç ruhunu kutsama ve yenileştirme" olduğunu da açıklamıştır.²⁰¹ Katolik doktrine göre iman, günah affının başlangıcı ve temeli olmasına rağmen günahın affedilmesinin yegane şartı değildir. Hiç kimse Tanrı'nın lütfuna mazhar olduğundan emin olamaz. Onun için kişisel çabalar kaçınılmazdır. Günahın bağışlanması lütfu, Tanrı tarafından mecbur kılınan bir af belgesinden ibaret olmayıp, Tanrı'nın emirlerine riayet ederek ortaya çıkar ve artar. Bu lutuf, fanilere mahsus yalnızca imanın kaybedilmesiyle değil, günahlarla da kaybedilebilir ve ancak kefaret senetleriyle yeniden kazanılabilir. Zira Tanrı'nın verdiği ebedi hayat yalnızca bir ödül veya karşılık değil, aynı zamanda bir lütuftur.²⁰²

Aklanma, kişinin günah içerisindeki durumundan lütuf haline geçmesidir. Böylece kişi Tanrı katında değer kazanmış ve sonsuz yaşama layık olmuş olur.²⁰³ Aklanma olayının neye dayandığı ve nasıl gerçekleştiği Katolikler ve Protestanlar arasında bir tartışma konusudur. Sakramentlerin bizatihî güç ve etkilerinin olmadığını savunan Luther, kişinin yalnızca Tanrı sözlerine, onun vaatlerine, tehdit ve uyarılarına karşı gösterilen korku, endişe ve en önemlisi şüpheyile karışık bir iman ile değil, özel ve sağlam bir iman ile aklanabileceğini söyler. Diğer bir ifadeyle günahkar kişinin, İsa Mesih'in adaleti ve kutsallığının kendisine sağlam bir şekilde geçtiğine, dolayısıyla aklanmış olduğuna kesin bir biçimde inanması gerekir. O'na göre, günahkar bir kişi, tam bir gerçeklikle buna inandığı an aklanmış demektir. Böylece, Tanrı yanında özel bir yere sahip olur. Protestan doktrine göre, işlediğimiz günahlardan dolayı duyduğumuz pişmanlık ve itiraf, iyi işler yaparak kendimizi düzeltme çabaları, aklanmada temel gerekler değildir.²⁰⁴ Luther, görüşlerine delil olarak ataları İbrahim'in de yaptığı eylemlerle değil, ancak imanı sayesinde

²⁰¹ Alletz, "Justification", **Dictionnaire Theologique Portatif**, s. 349.

²⁰² Jedin H, "Concil of Trent", **a. g. e.**, s. 273.

²⁰³ Jean Baptiste Glaire, Joseph Walsh, "Justification", **Encyclopedie Catholique**, Paris, c. XIII, 1847, s. 406.

²⁰⁴ Nicolas Bergier, "Imputation", **Dictionnaire de Theologie**, Paris, c. III, 1848, s. 364.

aklandığını belirten Yeni Ahit ifadelerini²⁰⁵ öne sürmektedir: "Zira kitap ne diyor? Ve İbrahim Allah'a iman etti ve kendisine salah sayıldı."²⁰⁶

Tanrı'nın yargılayıcı olma özelliğinden dolayı duyulan korku nedeniyle yapılan eylemler, onun vaatlerine olan güvenden dolayı gösterilen inanç eylemleri, aklanma konusunda bir etkisi bulunmayan pişmanlık ve hayırseverlik gibi davranışlar, Luther'e göre kişiyi daha da suçlu kılan günahlardır. Luther'e göre, sakramentler, sadece imanımızı harekete geçirmeye ve coşturmaya yönelik işaretlerdir.²⁰⁷ Ancak bunu sağladığı sürece sakramentlerin bir anlamı olabilir.

Konsil, kişinin sadece İsa Mesih'in adaletiyle değil, aynı zamanda Kutsal Ruh'un bizim kalbimize verdiği iyilikseverlik ve lütuf ile aklanabileceğini söyler. Kişi, Tanrı vaatlerine duyduğu inanç ve güvenle, günahlarına karşı duyduğu pişmanlıkla ve yargılanma korkusuyla aklanmaya hazırlanmış olur. Fakat bunu Kutsal Ruh'un ilhamı ve yardımı olmadan yapamaz. Bu oturumda, aklanmadan önce yapılan tüm işlerin günah olduğunu ve aklanmanın yalnızca inançla olduğunu söyleyenler aforoz edilmiş, aynı zamanda kişinin, kalbinde bağışlanacağına dair kesin bir kanaat olduğu an aklandığını ileri sürenler mahkûm edilmiştir. İnançla aklanmış olanların, artık kilisenin buyruklarını yerine getirmek zorunda olmadıklarını söyleyenler de kınanmıştır.²⁰⁸

Görüldüğü gibi aklanma olayının yukarıda bahsettiğimiz aslî günah, sakramentler ve iman olgusuyla yakından ilişkisi vardır. Bu yüzden bu konulardaki temel Katolik ve Lutherci yaklaşım burada da hissedilmektedir. Daha açık bir ifadeyle, örneğin sakramentler söz konusu olduğunda ilahî vaade ve kurtuluşa tam bir iman olmaksızın uygulanan sakramentleri faydasız, hatta zararlı gören Luther, burada da eksiksiz ve tam bir imanı şart görmektedir. Kişide kurtuluş ve aklanma

²⁰⁵ Romalılara Mektup 4:1-7; 5:1-2.

²⁰⁶ Romalılara Mektup 4:3.

²⁰⁷ Bergier, "Justification", **Dictionnaire de Theologie**, s. 553-554.

²⁰⁸ Jean Baptiste Glaire, Joseph Walsh, "Justification", **Encyclopedie Catholique**, s. 407; Bergier, "Justification", **Dictionnaire de Theologie**, s. 555.

ümidi var olduğu sürece vaftiz etkisini kaybetmez, Tanrı lütfu ve aklanma garantisi varlığını güçlü bir şekilde devam ettirir.

Buna karşılık, aklanma sürecinde Katolikler, pişmanlık, itiraf ve kefarete uygulamalarına, iyi ve faydalı işlere, endüljans uygulaması gibi bir takım kişisel çabalara ve eylemlere önemli bir yer vererek bunlar olmadan kurtuluşun mümkün olamayacağını, ayrıca kişinin olumsuz bir takım davranışlarla Tanrı lütfunu kaybederek aklanma hakkından da mahrum kalabileceğini söylemektedirler. Kişinin aklandığına dair kesin bir kanaate sahip olması, Tanrı'ya saygısızlık anlamına gelmektedir. Böylece konsil, kişinin sonsuz bir mükâfat ve lütfu layık olabilmesi için iyi ve faydalı işlerin mutlak gerekliliğini bir kez daha vurgulamıştır.

Buna paralel olarak aklanmanın tartışıldığı 6. oturumda konsil, yetişkinlerde aklanma olayından faydalanabilmek için 6 temel düzenleme de getirmiştir. Bunlar; sağlam bir inanç, ilahi adalete karşı korku ve saygı, İsa Mesih'in sonsuz yüceliğiyle günahların bağışlanmasına yönelik ümit, adaletin kaynağı olarak Tanrı aşkı, günahları işlemiş olmanın acı ve üzüntüsü ve yeni bir yaşama ulaşma niyeti ile vaftiz ve tövbe sakramentine olan güven.²⁰⁹ Tüm bunlar, aklanmanın sağlanması için gerekli görülen temel hususlar olarak belirtilmiştir.

2.3.6. Sakramentler

2.3.6.1. Vaftiz ve Konfirmasyon

Sakramentler konusu, Katolikler ve Protestanların bir türlü uzlaşamadığı ve konsilin birçok oturumunda genişçe üzerinde durduğu bir başka alandır. Yedinci oturumda doktrinel konularla ilgili olarak genel anlamda "sakramentler", özelde ise "vaftiz" ve "konfirmasyon" üzerinde durulmuştur.

Sakramentlerin geneli ile ilgili olarak 13 maddede ele alınan kararların bazıları şunlardır:

²⁰⁹ Jacquin, "Justification", *Dictionnaire de Theologie*, s. 300.

I. Eğer bir kimse, mevcut sakramentlerin tümünün İsa Mesih tarafından tesis edilmediğini ya da bunların aslında yediden az veya çok olduğunu söylese, aforoz edilsin.

III. Eğer bir kimse, yedi sakramentin de birbirlerine eşit olduğunu ve hangi açıdan olursa olsun birinin diğerine üstün olmadığını söylese, aforoz edilsin.

IV. Eğer bir kimse, sakramentlerin kurtuluş için gerekli ve zorunlu olmadığını, onlar olmadan da kişinin yalnızca iman ve aklanma nimetiyle Tanrı'ya ulaşabileceğini söylese, aforoz edilsin.

V. Eğer bir kimse, sakramentlerin yalnızca imanı ayakta tutmak ve devam ettirmek için kurulduğunu söylese, aforoz edilsin.

VII. Eğer bir kimse, bu sakramentler aracılığıyla Tanrı lütfunun her zaman herkese verildiğini, aksine bu lütfun bazen bazı kimselere verildiğini söylese, aforoz edilsin.

VIII. Eğer bir kimse, Tanrı lütfunun, bu sakramentlerin özünde bulunan fazilet, erdem ve güç sayesinde verildiğini, fakat bu lütfu elde etmek için, yalnızca Tanrı'nın vaadine olan tek imanın yeterli olacağını söylese, aforoz edilsin.

X. Eğer bir kimse, tüm Hıristiyanların, Tanrı sözünü haber verme ve ilan etme otoritesi ve gücüne sahip olduğunu, ayrıca tüm sakramentleri de yönetme gücüne sahip olduğunu söylese, aforoz edilsin.

XI. Eğer bir kimse, sakramenti yöneten kişinin, o işi yapma arzusunda ve isteğinde bulunmasının gerekli olmadığını söylese, aforoz edilsin.²¹⁰

Geleneksel Katolik inanca göre bütün sakramentleri, üstün güç ve otoritesiyle Tanrı ya da İsa Mesih tesis etmiştir. Bunlar, ilahî rahmet ve lütfun tezahürleridir. Bu sakramentlerdeki görünür bir takım uygulamaların temelinde aslında İsa Mesih ile ilişkili bir takım gizemler vardır. Mesih'in kendisine ve kurtarıcılığına yönelik bir takım gizemlerin bulunduğu bu ayinler aracılığıyla Tanrı'nın rahmeti ve inayeti görünür şekilde ortaya çıkmaktadır.²¹¹

Sakramentler, "bu ayinleri kabul edenlerin kutsanması için kurulmuş bir işaret"²¹², olarak da tarif edilmiştir. Çünkü onun, kutsallığı meydana getirme gücü ve etkisi vardır. Katolik Kilisesi'nin benimsediği tüm sakramentler, kişinin kurtuluşu için gerekli ritüellerdir. Bunun iki temel sebebi vardır. Birincisi, Aziz Augustin'in

²¹⁰ Chanut, **a. g. e.**, s. 76-79.

²¹¹ Gündüz, **Hıristiyanlık**, s. 139.

²¹² Jacquin, "Sacrement", **Dictionnaire de Theologie**, s. 507.

vurguladığı gibi insanların, sakramentlerin yardımı olmadan dinî açıdan aynı bedende birlikte olamayacakları ve kutsanamayacakları inancıdır. Dolayısıyla Tanrı rahmetinden mahrum kalan insan kurtuluşa da eremeyecektir. İkincisi ise, kişi, manevî olana ancak görünür veya cismani şeyler aracılığıyla ulaşabilir.²¹³ Bu yedi sakrament, Kutsal Yazı ile birlikte kilise geleneği üzerine kurulmuş, İsa Mesih de, her sakramentin madde ve formunu belirlemiştir.

Katolik Kilisesi, bu oturumda da tekrar vurgulandığı üzere yedi sakramenti kabul ederken, Protestanlar bunlardan sadece ikisini, vaftiz ve komünyonu kabul etmektedir. Katolik inanca göre, İsa Mesih Tanrı olarak günahları affetme erdemini, lütuf vermeyi ve ruhları kutsamayı harici bir ayine bağlamıştır. Bunu, vaftiz sakramentini kurarak sağlamıştır.²¹⁴

Vaftiz eylemi, Yeni Ahit'teki şu ifadeye dayandırılır: "Gökte ve yerde bütün yetki bana verildi. Bu nedenle gidin, bütün ulusları öğrencilerim olarak yetiştirin. Onları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adıyla vaftiz edin."²¹⁵ Konsil'in bir başka önemli kararında, bir sakramentin geçerli olabilmesi için, onu yöneten kişinin ciddiyetle kilisenin icra ettiği şeyi yapma isteği ve amacı içerisinde bulunması gerektiği vurgulanmıştır. Yani sakrament, ciddiye alınmadan alaylı bir şekilde veya bu işe ehil olmayan yeteneksiz bir kişi tarafından yönetilirse bu, sakramente gerçek değerinin verilmediği anlamına gelmektedir.²¹⁶ Protestanlar ise, sadece vaftiz ve komünyon sakramentini Kutsal Kitab'a dayandırmakta; Katolik sakramentleri, Katolik Kilisesi'nin Kutsal Kitap merkezli anlayıştan uzaklaşması neticesinde tarih içerisinde gelenek ışığında oluşturduğu gerekçesiyle reddetmektedirler.

Katolikler'in, yedi sakramentin varlığına dair iddialarına karşılık, Protestanlar sadece vaftiz ve komünyon sakramentlerinin bizzat İsa Mesih tarafından kurulduğunu savunurlar. Onlara göre diğer uygulamalar, "sözde

²¹³ Jacquin, "Sacrement", *Dictionnaire de Theologie*, s. 507-509.

²¹⁴ Nicolas Bergier, Jacques Paul Migne, "Sacrement", *Dictionnaire de Theologie Dogmatique*, s. 252.

²¹⁵ Matta 28:18.

²¹⁶ Nicolas Bergier, Jacques Paul Migne, "Sacrement", *Dictionnaire de Theologie Dogmatique*, s. 260.

sakramentler” dir. Bu açıdan tanrısal bir dayanağı yoktur. Katolik Kilisesi’ne göre sakramentler “ex opere operato”’dur. Yani etkileri ve sonuçları kendindendir. Kendilerinde bizatihi güç bulunmaktadır ve sakramentin etkisi, ayin esnasında yapılan işler ve bu güç sayesinde ortaya çıkmaktadır.²¹⁷ Luther’e göre ise gerçek bir sakrament’de, bir “maddî unsur” bir de “form”, yani ilahi vaad bulunmalıdır. Bunlara ilaveten sakramenti alacak kişide ise güçlü bir iman’ın bulunması zorunludur. Buna dayanarak sadece vaftiz ve komünyonu gerçek sakramentler olarak kabul eden Luther, sakramentlerin kendinde bizatihî güç ve erdemin bulunduğunu savunan Katolik doktrine karşı çıkmaktadır. O’na göre, sakramentlerin etkileri, kurtuluş çerçevesinde Tanrı’nın vaadine olan iman aracılığıyla açığa çıkmaktadır. Bu iman olmadığı sürece gerçekleştirilen hiçbir sakrament bir anlam ifade etmemektedir.²¹⁸ Dolayısıyla bu oturumda sakramentlerin sayısını Katolik Kilisesi’ne aykırı biçimde yedi olarak kabul etmeyen veya iki ile sınırlayan Luther’ci görüşler reddedilmiş, yedi sakramentin de İsa Mesih’e dayandığı ve maddî unsurlarının ve ilahî vaadlerin de Kutsal Kitap’ta açıkça belirtildiği vurgulanmıştır.

Vaftizle ilgili kararlarda şu hususlar belirtilmiştir:

I. Eğer bir kimse, Yahya’nın vaftizinin İsa Mesih’in vaftiziyle aynı güce sahip olduğunu söylerse, aforoz edilsin.

II. Eğer bir kimse, vaftiz sakramenti için gerçek ve doğal suyun zorunlu olmadığını söyler ve efendimiz İsa Mesih’in ilgili ifadelerini mecazi anlamda değiştirirse, aforoz edilsin.

III. Eğer bir kimse, tüm kiliselerin anası olan Roma Kilisesi’nin, vaftiz sakramentiyle ilgili gerçek doktrini uygulamadığını söylerse, aforoz edilsin.

IV. Eğer bir kimse, Baba-Oğul-Kutsal Ruh adına heretikler tarafından verilmiş vaftizin, hakiki bir vaftiz olmadığını söylerse, aforoz edilsin.

V. Eğer bir kimse, vaftizin kurtuluş için zorunlu olmadığını söylerse, aforoz edilsin.

²¹⁷ Muhammed Tarakçı, **Protestanlıkta Sakramentler**, Bursa, Emin Yayınları, 2012, s. 48.

²¹⁸ Tarakçı, **a. g. e.**, s. 27.

VIII. Eğer bir kimse, vaftiz olanların, ister yazılı ister gelenek yoluyla gelmiş olsun, kilisenin koyduğu tüm kural ve hükümlerden muaf olduğunu ve onları korumak zorunda olmadığını söylese, aforoz edilsin.

XIII. Eğer bir kimse, vaftizden sonra çocukların dini pratikleri yapacak durumda olmadıkları için onların ayırt edebilme yaşına geldiklerinde tekrar vaftiz olmaları gerektiğini söylese, aforoz edilsin.²¹⁹

Konfirmasyonla ilgili kararlar ise şunlardır:

I. Eğer bir kimse, konfirmasyonun sadece boş ve gereksiz bir seremoni olduğunu söylese, aforoz edilsin.

II. Eğer bir kimse, bazı faziletleri konfirmasyona dayandıranların Kutsal Ruh'a hakaret etmiş olacağını söylese, aforoz edilsin.

III. Eğer bir kimse, konfirmasyonu yönetenin sadece piskopos değil, her sıradan papazın da olduğunu söylese, aforoz edilsin.²²⁰

Protestanlar'ın genel itibariyle sakramentlere yaklaşımındaki temel ölçü, öncelikle "imanın gerekliliği" hususudur. Buna göre iman olmadan yapılan bir dinî ayin gücünü ve etkisini göstermekten uzaktır. Bundan dolayı Luther, ayinlerde maddî unsurlara gereğinden fazla ehemmiyet vererek imanı ve ilahî vaadi arka plana ittikleri için Katolik rahipleri eleştirmektedir. Katolik Kilisesi'ne göre konfirmasyon ayini vaftizden sonra yapılan Kutsal Ruh'un kişinin üzerine aktığı ve kişinin kiliseyle bağlarının güçlendiği bir sakramenttir. Bu sakramenti almayan bir kişinin tam bir Hristiyan olduğuna inanılmaz.²²¹ Dolayısıyla bu düşünceyle çelişen ve bu sakramenti gerçek sakrament olarak kabul etmeyen tüm reformist düşünceler yedinci oturumda reddedilmiştir.

²¹⁹ Chanut, **a. g. e.**, s. 80-83.

²²⁰ Chanut, **a. g. e.**, s. 84.

²²¹ **Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri**, çev. Dominik Pamir, İstanbul, Yaylacık Matbaası, 2000, s. 321.

2.3.6.2. Evharistiya (Komünyon)

Bologna'dan Trent'e dönüş sonraki ikinci dönemde konsil, Bologna'da yapılan çalışmaların sonucu olarak 11 Ekim 1551'de 13. oturuma tekrar Trent'te başladı. Bu oturumun en önemli özelliği "evharistiya sakrementi" konusundaki Katolik görüşün kesin bir dille bir kez daha yinelenmesidir. Buna göre, evharistiya ayini hakkında alınan kararda, Luther'e karşı cevher değişimi çerçevesinde ekmek ve şarabın İsa'nın etine ve kanına dönüşümünü tanımlayan evharistiya hakkındaki hüküm tanımlanmıştır.²²²

Hristiyanlıkta temel sakrementlerden biri olan evharistiya, Yunanca'da kelime olarak "Tanrı'ya şükür etme" anlamına gelir. Çünkü İsa, bu sakramenti kurarak bir anlamda Tanrı'ya şükranlarını sunmuştur.²²³

Özel anlamda ise Hz. İsa'nın havariyle birlikte olduğu son akşam yemeği anısına Hristiyanlarca kutlanan ayini ifade eden bu sakrement, Pavlus tarafından şöyle ifade edilir:

"Çünkü size teslim ettiğimi ben Rabbim'den aldım; Rab İsa ele verildiği gece, ekmek aldı ve şükrettikten sonra, kırdı ve dedi: Bu sizin için olan benim bedenimdir; bunu benim zikrim için yapın. Böylece de akşam yemeğinden sonra, kâseyi aldı ve dedi: Bu kâse benim kanımda bir ahittir. Her kere içtikçe, benim zikrim için bunu yapın. Çünkü bu ekmeği her yediğiniz, kâseyi içtiğiniz zaman, kendisi gelinceye kadar Rabbin ölümünü ilan edersiniz."²²⁴

Daha önce XIII. yy'da III. İnnocent tarafından bazı başpiskoposlara gönderilen mektuplarda ilk defa kullanılan ve Katolikler'in evharistiyayı tanımlamada kabul ettikleri "transubstantiation" tabiri, konsil metinlerine ilk defa 1215'deki IV. Lateran Konsili'nde girmiştir. Evharistiya uygulamasının mahiyeti ve nasıl uygulanacağı hususunda, XI. yüzyıldan itibaren Trent Konsili'ne gelinceye dek, gerek Papaların genelgeleriyle gerekse gerçekleştirilen konsillerle birçok

²²² M. Baguenault de Puchesse, **Histoire du Concile de Trente**, Paris, 1870, s. 88-89.

²²³ Jacquin, "Eucharistie", **Dictionnaire de Theologie**, s. 190.

²²⁴ I. Korintoslulara 2:23-25.

açıklama getirilmiştir. Trent Konsili'ndeki kararlar ise, doğrudan reformcuları hedef almakla birlikte aynı zamanda Katolik Kilisesi'nin de resmî görüşü haline gelmiştir. Trent Konsili'nde açıklanan görüşler, büyük ölçüde önceki konsil kararlarına ve Papaların genelgelerine dayanmaktadır. Trent'te önceki kararlar yeniden gözden geçirilmiş ve sistemli bir hale getirilmiştir.²²⁵

13. oturumda evharistiya sakramentinin mahiyetiyle ilişkili olan tartışma konuları sekiz maddede ele alınmış, daha sonra ise on bir maddelik karar metni açıklanmıştır. Ele alınan konular arasında; ayinde İsa Mesih'in gerçek olarak hazır bulunup bulunmadığı, evharistiyanın diğer sakramentlere üstünlüğü, transsubstantiation anlayışı, bu sakramenti hasta ve sakat olanlara taşıma ve layıkıyla yapılabilmesi için ayin öncesi gerekli hazırlık gibi hususlar yer almaktadır. Transsubstantiation inancı ile İsa Mesih'in, göklerdeki Baba'nın sağında bulunması arasında, Tanrı için bunun mümkün olacağından dolayı herhangi bir çelişkinin de bulunmadığı ve buna böylece inanmak gerektiği üzerinde tartışılmıştır.²²⁶ Öte yandan İsa Mesih'in ayin esnasında var olup olmadığı konusunda onun, ekmek ve şarap takdisinden sonra gözle görünür bu maddelerin altında hakiki ve gerçek olarak bizzat bulunduğu da vurgulanmıştır.

Bir başka konu ise, evharistiyanın diğer sakramentlere üstünlüğü ile ilgiliydi. Buna göre, evharistiya sakramenti, görünmez lütfun görünür bir işareti ve formu, kutsallığın bir sembolü olma açısından diğer tüm sakramentlerle ortak bir değere sahip olmakla birlikte, onun özel olarak üstünlüğü, kutsama işlevinden gelmektedir. Yani, diğer sakramentlerin kutsama ve kutsallaştırma gücü ve fazileti sadece inananlar onları alıp kabul ettiği esnada açığa çıkarken, evharistiyada, nasıl ki son akşam yemeğinde İsa Mesih ile havariler ekmeğin ve kanın takdimi öncesinde de orada hazır bulunuyorlar ise, bir inanan da daha onu kabul etmeden önce kutsallığın kaynağı olan İsa Mesih orada hazır bulunur.²²⁷ Buna paralel olarak Katolik

²²⁵ Ahmet Hikmet Eroğlu, "Ekmek-Şarap Ayini Konusunda Katolikler ve Protestanlar Arasındaki Anlayış Farklılıkları", **AÜİF Dergisi**, AÜİF Yayınları, c. XXXIX, 1999, s. 442.

²²⁶ Du Pin, **a. g. e.**, s. 289-291.

²²⁷ Du Pin, **a. g. e.**, s. 291.

inancında evharistiya sakramenti Hristiyan dininin en yüce ve en kutsal eylemi olarak kabul edilmektedir.²²⁸ Çünkü, diğer sakramentlerde kişi İsa Mesih'den gelen bir takım lütuflara mazhar olurken, burada tüm bu lütufların kaynağı olan İsa Mesih ile doğrudan bir birleşme, bütünleşme söz konusudur. Bir başka deyişle İsa Mesih, daha önce kendisini insan formunda sunduğu gibi burada da ekmek ve şarap formunda kendini inananlara sunmaktadır.

Aynı oturumda, daha önce konsil metinlerinde geçmiş olan "transsubstantiation", yani "cevher değişimi" anlayışı da çok açık bir şekilde şu şekilde tanımlanmıştır:

"Çünkü kurtarıcımız İsa, ekmek türü altında kendisinin gerçek bedenini sunduğunu söylemiştir ve konsil, bunu yeniden ilan eder ki; ekmeğin ve şarabın takdis edilmesiyle ekmeğin bütün cevheri Rabbimiz İsa'nın bütün cevherine ve şarabın bütün cevheri onun kanının cevherine dönüşmesi gerçekleşiyor, bu dönüşümü ise, Katolik Kilisesi yerinde ve doğru olarak "transsubstantiation" olarak adlandırıyor."²²⁹

Geleneksel Katolik inanca göre İsa Mesih bu sakramenti, bize olan sonsuz aşkını göstermek, ölümünü ve yaşamının gizemlerini hatırlatmak, günlük hatalardan bizi kurtaran bir panzehir gibi ruhların manevi olarak devamlı beslenmesini sağlamak ve bizi büyük günahlardan korumak ve kurtarmak için tesis etmiştir. Bu sayede o, mistik bedende inanç, ümit ve merhamet bağlarıyla kuvvetli bir birlik olmamızı da ister. Ayrıca kilisede, evharistiya sakramentini mihrap üzerindeki küçük dolapta koruma ve gerektiğinde engelli kimselere bizzat taşıyarak onlara sunma geleneği çok eskiye dayanmaktadır.²³⁰ Bu sebeple Trent Konsili, erken dönemlerden beri bilinen bu uygulamanın kesinlikle unutulmaması gerektiğini de bu oturumda bir daha yinelemiştir.

²²⁸ Bergier, "Communion de Foi", **Dictionnaire de Theologie**, s. 213.

²²⁹ Eroğlu, "Ekmek-Şarap Ayini Konusunda Katolikler ve Protestanlar Arasındaki Anlayış Farklılıkları", **a. g. e.**, s. 6.

²³⁰ Pallavicini, **a. g. e.**, s. 52.

On üçüncü oturumda evharistiya ile ilgili alınan kararlardan bazıları şunlardır:

I. Eğer bir kimse, evharistiya sakramentinde İsa Mesih'in ilahlığıyla ve ruhuyla birlikte beden ve kanının tamamen gerçek ve cevher olarak bulunduğunu reddederse ve ayrıca onun sadece belirti veya simge olarak orada bulunduğunu iddia ederse, aforoz edilsin.

II. Eğer bir kimse, bu sakramentte ekmek ve şarabın öz ve cevherinin, İsa Mesih'in bedeni ve kanı ile birlikte kaldığını söyler ve bu muhteşem ve benzersiz cevher değişimini inkar ederse, aforoz edilsin.

III. Eğer bir kimse, bu sakramentte İsa Mesih'in, her türün altında ve onun her bir parçasında tam ve eksiksiz bir şekilde bulunduğunu inkar ederse, aforoz edilsin.

V. Eğer bir kimse, evharistiyanın temel etkisinin günahların affı olduğunu ya da onun başka hiçbir etkisinin olmadığını söylerse, aforoz edilsin.

VIII. Eğer bir kimse, evharistiyada İsa Mesih'in sadece manevi olarak yenildiğini söylerse, aforoz edilsin.

IX. Eğer bir kimse, kilisemizin buyruğuna göre yetişkinlik yaşına ulaşan tüm Hristiyanların evharistiya ayinine katılmak zorunda olduğunu inkar ederse, aforoz edilsin.

XI. Eğer bir kimse, evharistiya sakramentini kabul etmek için yalnızca imanın yeterli bir hazırlık olduğunu söylerse, aforoz edilsin.²³¹

Evharistiya'da İsa Mesih'in gerçek olarak hazır bulunuşu ile ilgili olarak Trent Konsili'nin belirlediği esaslara aykırı düşen yaklaşımlar, Kutsal Kitap ve gelenek ışığında çürütölmeye çalışılmıştır. Kutsal Kitap'tan konuyla ilgili bir çok delil getirilmekle birlikte gelenek söz konusu olduğunda özellikle ilk beş asırda yaşamış kilise babaları'nın bu konudaki görüşleri de referans alınmıştır.²³²

İsa Mesih'in ayinde bizzat bulunma şekli ve biçimi de diğer bir tartışma konusudur. Burada "transsubstantiation" (cevher değişimi) ile "consubstantiation" (ekmek ve şarabın cevheri ile beden ve kanın cevherinin birlikte bulunması) olmak üzere iki yaklaşımın öne çıktığı görölmektedir. Trent Konsili'nde kabul edilen transsubstantiation anlayışı, yukarıda da ifade edildiği üzere ekmek ve şarabın

²³¹ Reverend H. J. Schroder, **The Canons and Decrees of the Council of Trent**, North Carolina, 2011, s. 79-80.

²³² Jacquin, "Eucharistie", **Dictionnaire de Theologie**, s. 194.

cevherinin bir dönüşüm gerçekleştirerek özü itibariyle İsa'nın bedeni ve kanına dönüşmesidir. Böylece evharistiya ayininde kullanılan ekmek ve şarap, İsa Mesih'in bedeni ve kanı ile değiştirilir. Katolik Kilisesi'ne göre, İsa tümüyle ve parçalanmamış olarak orada hazır bulunur. Rahip takdis ettikten sonra, ekmekle şarap artık yoktur ve o andan itibaren ekmek ve şarap, İsa'nın tapınılacak bedeni ve kanıdır. Luther tarafından savunulan consubstantiation ise, hiçbir cevher değişimi olmaksızın ayin esnasında ekmek ve şarabın cevheri ile beden ve kanın cevherinin beraberce bulunmasıdır.²³³ Bu anlayış konsilin bu oturumunda reddedilmiştir.

Aziz Thomas, evharistiya'nın üç temel etkisinden bahsetmektedir. Bunlar; küçük günahların bağışlanması, ilahi lütuf ve İsa Mesih yanında değer kazanma. Bu sakrament, kişinin iyi ameller işlemesine de bağlı olarak Tanrı'nın yardımıyla küçük günahları affetme özelliğine sahiptir. Büyük günahlar söz konusu olduğunda ise, Thomas büyük günahların evharistiya sayesinde kimi zaman affedilebileceğini düşünürken birçok teolog, evharistiyanın büyük günahlar konusunda direk ya da dolaylı hiç bir etkisinin olmadığını ve bu etkinin sadece "tevbe" sakramentinde ortaya çıktığını iddia etmektedir. Ayin esnasında Tanrı'dan kişiye verilen ilahi lütuf ise, kişinin ruhunu manevi olarak beslemekte ve kişiye sonsuz yaşam sunmaktadır.²³⁴

Burada Protestanlar'ın da evharistiya ayinine yaklaşımlarına değinmek, meselenin izahı için yararlı olacaktır. Çünkü konsilde alınan kararlar onlarla yakından ilgilidir. Şurası bir gerçek ki, Protestanlığın kendi içinde de bu sakramentle ilgili yaklaşımlarda bir birliktelikten ziyade farklılık dikkat çekmektedir. Örneğin Luther, evharistiya ayininde İsa Mesih'in bizzat ve bedenlen hazır bulunduğunu kabul ederek Katolikler'e yaklaşıırken, Calvin ve Zwingli gibi teologlar, ekmek ve şarabın sembolik olarak İsa Mesih'in bedeni ve kanına iştirak ettiğini, dolayısıyla İsa Mesih'in tüm bedeniyle ayin esnasında fiziksel olarak hazır bulunmadığını savunmuşlardır. Zwingli'ye göre, Mesih'in bedeni gökte Baba'nın yanında olduğu

²³³ Jacquin, "Eucharistie", **Dictionnaire de Theologie**, s. 198; Xavier Jacob, P. Luigi Lannitto, Nilay Hıdıroğlu, **Hristiyan İnancı**, İstanbul, Türkiye Katolik Kilisesi Yayınları, 1994, s.310.

²³⁴ Jacquin, "Eucharistie", **Dictionnaire de Theologie**, s. 202.

için ayin esnasında kilisede hazır bulunması diye bir şey söz konusu olamaz. Dolayısıyla evharistiya ayini onun için sembolik bir anlam taşımaktadır. Calvin de İsa Mesih'in gökte bulunduğu konusunda Zwingliyle hemfikirdir. Bununla birlikte o, Kutsal Ruh'un, kişiyi ayin esnasında İsa Mesih'in yanına yükselterek onunla manevî bir buluşma sağladığını savunmaktadır.²³⁵ Görüldüğü gibi reformcular da kendi içinde evharistiya'nın anlam ve mahiyetine yönelik farklı yaklaşımlar sergilemektedir.

Alınan kararlara baktığımızda, konuyla ilgili üç önemli husus olarak görünen evharistiyadaki cevher dönüşümünü ve İsa Mesih'in ayin esnasındaki mevcudiyetini reddeden, ayrıca bu ayine salt sembolik ve simgesel bir anlam yükleyen Protestan görüşler kabul edilmemiştir. Evharistiya ayinini ifade etmek için genellikle "komünyon" kelimesini kullanan Protestan görüşe göre²³⁶, evharistiya sakramentini uygulamada ve kabul etmede sadece iman yeterlidir. Yani ayin için yapılan dualara veya kişisel hazırlıklara gerek yoktur. Sadece İsa Mesih'in vaadine güvenilmesi ve hazırlık olarak bu konuda iman sahibi olunması yeterlidir. Nitekim Luther'e, göre Kutsal Kitap'ta iman olmaksızın ekmeğin hiçbir faydasının olmayacağı açıklanmıştır: "İnsan yalnız ekmekle yaşamaz, Tanrı'nın ağzından çıkan her sözle yaşar."²³⁷

Evharistiya sakramenti'nin günahları bağışlama özelliğini kabul eden Katolik ve Protestanlar, bu süreçte iyi amellerin etkisi konusunda ise ayrılırlar. Katolikler, yapılan iyi ve yararlı davranışların kişi lehine sonuçlar vereceğini düşünürken, Protestanlar bu ayinin İsa Mesih tarafından verilmiş karşılıksız bir vaat olduğunu, dolayısıyla vaat edilen şeye layık olmak için kişinin ayrı bir çaba içinde olmasına da gerek olmadığını savunurlar. Yani vaat edilen bu günahların bağışlanma mirasını hak etmek için iyi davranışlara gerek yoktur, kişinin buna iman etmesi yeterlidir. Protestanlar, Katolikler'i Tanrı'nın bu vaadini ikinci plana atarak kendi iyi amellerini ön plana çıkarmakla ve ona güvenmeyi tercih etmekle suçlamaktadırlar. Katoliklere göre ise, günahların bağışlanmasında iyi amellerin yapılması

²³⁵ Tarakçı, a. g. e., s. 113, 118.

²³⁶ Jacques Paul Migne, "Cene", **Dictionnaire Les Religions Du Monde**, Paris, c. I, 1848, s. 809.

²³⁷ Matta 4:4; Tesniye 8:3.

gerekmektedir. Çünkü bunlar, Tanrı'yı hoşnut edecek davranışlardır.²³⁸ Nitekim bu yaklaşım ilgili kanon maddelerinde de vurgulanmıştır.

Evharistiya sakramenti, 16 Temmuz 1562'de gerçekleşen 21. oturumda da ele alınan sakrament idi. Burada temelde arap kâsesinin katılımcılara verilip verilemeyeceği tartışılmıştır. Dört maddelik kanondan önce görüşülen konulara baktığımızda; komünyon sakramentinin de diğerleri gibi İsa Mesih tarafından kurulduğu ve iki görünür madde altında havarilere verildiği belirtilmiş, sıradan halka yalnızca ekmek maddesi altında da bu sakramentin uygulanabileceği ve bunların hiç bir nimetten yoksun olmayacağı söylenmiş, özellikle küçük çocukların evharistiya sakramenti ile ilişkisi görüşülmüş ve sonuçta akıllarını henüz kullanamayan çocukların bu sakramente katılmalarının zorunlu olmadığı kabul edilmiştir.²³⁹

Komünyon sakramentiyle ilgili dört maddelik kanon şöyleydi:

I. Eğer bir kimse, her bir hristiyanın, kutsal evharistiya sakramentini iki madde altında kabul etmek zorunda olduğunu söylese, aforoz edilsin.

II. Eğer bir kimse, Katolik Kilisesi'nin, laik halka komünyon sakramentini yalnızca ekmek türü altında vermek için geçerli ve haklı bir sebebinin olmadığını ve Katolik Kilisesi'nin bu konuda hata yaptığını söylese, aforoz edilsin.

III. Eğer bir kimse, tüm nimetlerin kaynağı olan İsa Mesih'in, yalnızca ekmek maddesi altında tamamen eksiksiz olarak kabul edilebildiğini inkar ederse, aforoz edilsin.

IV. Eğer bir kimse, evharistiya sakramentinin, henüz bülüğ çağına ulaşmamış küçük çocuklar için de gerekli olduğunu söylese, aforoz edilsin.²⁴⁰

Katolik Kilisesi'ne göre, komünyon sakramentinde laiklere, yani din adamı sınıfından olmayan sıradan katılımcılara kâse içerisinde şarap sunulmamaktadır. Katılımcılar için sakramentin tam olarak alınabilmesi için sadece ekmek sunulmakta ve bu yeterli görülmektedir. Buna karşın sakramentin etkisinin ortaya çıkması için rahipler, iki maddeyi, yani ekmek ve şarap maddelerini aynı anda almaları

²³⁸ Tarakçı, **a. g. e.**, s. 135, 139.

²³⁹ Chanut, **a. g. e.**, s. 228-232.

²⁴⁰ Schroder, **a. g. e.**, s. 136-137.

gerekmektedir. Rahiplerin, laikler gibi şarap almaksızın sadece ekmek maddesi altında İsa Mesih ile birleşmeleri ve kurtuluşa ermeleri mümkün değildir.²⁴¹ Bunun gerekçesi olarak, İsa Mesih'in son akşam yemeğinde havarilerine "ekmek" ve "şarap"ı, yani her iki maddeyi de vermiş olduğu gösterilmektedir. Dolayısıyla, havarilerin halefleri olan rahipler de her iki maddeyi de almak zorundadır.

Oturumda, kutsal kabul edilen kilise geleneğinde de bunun bu şekilde uygulandığı belirtilerek bu anlayış tekrar vurgulanmakla birlikte, sadece ekmek alan halkın da kurtuluş için gerekli olan nimetten kesinlikle mahrum kalmayacağı ve sakramentin tam olarak gerçekleşmiş olduğundan şüphe duyulmaması gerektiği belirtilmiştir. Böylece kilise babaları, İsa Mesih'in ayrı ayrı her iki tür altında da varlığını inkâr eden, dolayısıyla ekmek türü altında sadece beden, şarap türü altında da yalnızca kanın bulunduğunu savunan heresilerle mücadele etmek için kilise geleneğinin bu şekilde karar kıldığını söylemiştir.²⁴²

Protestanlara göre ise, İsa Mesih ekmek ile birlikte şarabı da herkese sunmuştur. Dolayısıyla Katoliklerin uyguladığı gibi şarabı ve kâseyi halktan mahrum etmek, bizzat İsa Mesih'in kurduğu sakramente ve kutsal kitaba aykırı bir uygulamadır. Böylece gerçek bir sakrament, yanlış bir uygulamayla sakrament özelliğini kaybetmiştir. Katoliklerin şarabı yalnızca din adamlarına tahsis edecek haklı bir gerekçeleri yoktur. Protestanlara göre, İsa Mesih'in ekmek ve şarabı havarilerine sunması, bu iki türün yalnızca havarilerin varisleri olan Katolik din adamlarına değil, tüm hristiyan halka verilmesi gerektiğini açıkça göstermektedir.

Bunun sonucu olarak, evharistiya sakramentinin hakkıyla alınması ve sonucunun ortaya çıkması için laiklere ayrı, din adamlarına ayrı birer şart konmuş olmaktadır. Luther, sadece ekmek alan halk için tam olan bir sakramentin, nasıl olur da ruhban sınıfı için eksik olabileceğini sormaktadır. Luther, İsa Mesih'in kâseyi sunarken söylediği "Bu, günahların bağışlanması için sizin uğruna ve pek çokları

²⁴¹ Migne, "Communion", *Dictionnaire Les Religions Du Monde*, s. 1027-1029.

²⁴² Alletz, "Communion", *Dictionnaire Theologique Portatif*, s. 97-100; Pallavicini, *a. g. e.*, s. 84-85.

uğruna akıtılmış olan kanımdır.” cümlesini çok önemsemektedir. Çünkü burada “sizin uğrunuza” ifadesini ruhban sınıfına tahsis edebilirsek de; “pek çokları” ifadesi, açıkça hem ekmeğin hem de şarabın halka sunulması gerektiğini gösteren güçlü bir delildir.²⁴³ Dolayısıyla Protestanların bu yöndeki düşünceleri konsilin bu oturumunda reddedilirken, Katolik anlayış yinelenmiştir.

2.3.6.2.1. Evharistiya’nın Kurbanlık Olma Özelliği

Yirmi birinci oturumdan sonra Temmuz ayında evharistiyanın kurbanlık olma özelliği ile ilgili olarak bir kongregasyon gerçekleştirilmiş, daha sonra oturuma geçilmiştir. 17 Eylül 1562’de açılan 22. oturumda yine evharistiya sakramenti tartışılmaya devam etmiştir. Önceki oturumlarda olduğu gibi öncelikle çeşitli teolojik görüşlerin tartışıldığı ve dokuz bölümde ele alınan kısımda, özellikle öne çıkan husus, evharistiya sakramentinin **"kurbanlık"** olma özelliği ile ilgilidir. Bu konu, belki de Katolik Kilisesiyle reformcular arasındaki en büyük teolojik ayrılığı oluşturmaktadır. Bu süreçte, bizzat İsa Mesih tarafından tesis edilen bu sakramentin, hem yaşayanlar hem de ölümler için görünür bir kurban olduğu belirtilmiştir.²⁴⁴ Katolik Kilisesi’nin görüşüne göre, İsa Mesih’in haç üzerinde can verip kendini kurban etmesiyle bugün papazların aracılığında gerçekleştirilen bu ayin arasında kurbanlık olma özelliği açısından önemli bir fark yoktur. Fark sadece kurbanın sunuluş biçimindedir. Bir başka deyişle biri kanlı, diğeri kansız kurbandır.²⁴⁵

Alınan kararlardan bazıları şunlardır:

I. Eğer bir kimse, evharistiya ayininde Tanrı’ya gerçek anlamda bir kurban sunulmadığını söylese, aforoz edilsin.

III. Eğer bir kimse, bu ayinin yalnızca İsa’nın haçta kurban oluşunun basit hatırası veya sembolü veya sadece bir övgü anlamında olduğunu söylese, aforoz edilsin.

²⁴³ Tarakçı, a. g. e, s. 145.

²⁴⁴ Chanut, a. g. e, s. 248- 251.

²⁴⁵ Minnerath, a. g. e, s. 83.

IV. Eğer bir kimse, bu ayin kurbanıyla İsa Mesih'in kurbanına karşı bir küfür işlendiğini söylese, aforoz edilsin.

VI. Eğer bir kimse, evharistiya ayin kurallarının bir takım yanlışlar içerdiğini ve bu yüzden onun mevcut uygulanışını ortadan kaldırmak gerektiğini söylese, aforoz edilsin.

VIII. Eğer bir kimse, evharistiya ayinlerini yalnızca rahiplerin yönetmesinin açık bir haksızlık olduğunu söylese, aforoz edilsin.²⁴⁶

Son yemeğinde İsa, yeni bir anma kurbanı yerleştirmiştir. Katolik öğretiyeye göre, fışh yemeği gibi evharistiya sakramenti de, hem kurban hem de kutsal yemektir. Daha önceki kurbanların birçoğunda olduğu gibi, İsa'nın anlaşıma kurbanında da, kan dökülmüştür ve İsa'nın akıttığı bu kan, her zaman mevcuttur. Her evharistiya ayininde İsa tekrar ölüp dirilmez, onun kurbanı canlandırılır. Ayrıca bu sakrament, hem yaşayanların hem de ölülerin manevi ihtiyaçları için yapılabilir.²⁴⁷ Konsil'de, İsa'nın haça gerilerek, herkese ebedi kurtuluşu gerçekleştirmek için öldüğü, son yemeğinde kilise'ye, sevgili eşine görünür bir kurban bıraktığı üzerinde durulmuştur. Fışh yemeğinde İsrailoğulları'na Mısır'dan çıkışlarını²⁴⁸ hatırlatan yemek gibi kendisinin de bu dünyadan Baba'sına geçişini hatırlatan yeni bir fışh yemeği yerleştirdiği belirtilmiştir.²⁴⁹

Katolikler'in, evharistiya'ya yüklediği bu "kurbanlık olma" özelliğine karşı Protestanlar, özellikle de Luther, buna şiddetle karşı çıkmıştır. Zaten bu yüzden konuyla ilgili olarak Luther çizgisindeki reformist düşünceler mahkûm edilmiştir. Luther'e göre, bu ayine kurban niteliğini yüklemek ve bu kurbana iştirak etmek, kurtuluş yolunda bir anlamda iyi bir davranış ve bu yöndeki insani bir çabayı ifade etmektedir.²⁵⁰ Bu ise, Protestanlar'ın insanın kurtuluşuna yönelik temel inançlarına açık bir şekilde aykırıdır. Çünkü daha önce de belirttiğimiz gibi onlara göre, önemli

²⁴⁶ Chanut, **a. g. e.**, s. 257-259.

²⁴⁷ Xavier Jacob, P. Luigi Lannitto, Nilay Hıdıroğlu, **a. g. e.**, s.301, 303.

²⁴⁸ Çıkış 12:1-51.

²⁴⁹ Eroğlu, "Ekmek-Şarap Ayini Konusunda Katolikler ve Protestanlar Arasındaki Anlayış Farklılıkları", **a. g. e.**, s. 7.

²⁵⁰ Tarakçı, **a. g. e.**, s. 168-172.

olan iyi davranış ve ameller değil, kişide aklanacağına dair kesin bir inancın bulunmasıdır.

İsa Mesih'in son akşam yemeğinde kendisini kurban olarak sunmadığını savunan Luther'e göre yapılması gereken, Mesih'in tesis ettiği gerçek sakramente kurbanlık özelliğini ve cübbe giymek, mum yakmak gibi diğer bazı uygulamaları yüklemekten onu olduğu gibi kabul etmektir. Luther'e göre sakramentin özüne yapılan bu haksız eklemeler, kutsal kitabı yok saymak anlamına da gelmektedir. Bunun da açık bir küfür olduğunu söyleyen Luther, bunun cezasının ebedi cehennem olduğunu iddia eder.²⁵¹

Evharistiya'nın ölümler ve diriler için görünür bir kurban olduğu konsil'de şu şekilde belirtilmiştir:

"Çünkü, Kudas ayininde gerçekleştirilen bu ilahi kurbanda, Haç auteli üzerinde kanlı bir tarzda İsa'nın kendini bizzat bir defa sunması, kansız bir şekilde vardır ve kurban edilir. Kutsal Konsil, bu kurbanın gerçekten Tanrı rızası için olduğunu öğretir. Bu bir ve aynı kurbandır."²⁵²

Konsil'de, bu uygulamanın Tanrı'ya sunulan gerçek ve otantik bir kurban olmadığını, onun sadece Haç'ta gerçekleştirilen gerçek kurbanın basit bir sembolü olduğunu, Tanrı rızası için olmadığını ve sadece şükran olarak anlaşılması gerektiğini savunanlar lanetlenmiştir.

Trent Konsili'nde alınan bu kararlar aslında daha önce 1215 yılında yapılan Lateran Konsili'nde "Papa'nın sözüyle İsa Mesih'in öz bedenine ve kanına dönüştürüldüğü" şeklinde özdeğişim adıyla kabul edilmişti. Trent Konsili'nde bir kez daha vurgulanmış oldu. Buna karşın Luther, "özbileşim" teorisini geliştirmişti. Bu teoriye göre Luther, komünionda kullanılan ekmek ve şarapta İsa Mesih'in bizzat bedenen var olduğunu iddia ederken; diğer Protestanlar ise komünion

²⁵¹ Tarakçı, a. g. e., s. 168-172.

²⁵² Eroğlu, "Ekmek-Şarap Ayini Konusunda Katolikler ve Protestanlar Arasındaki Anlayış Farklılıkları", a. g. e., s. 8.

ayininde İsa Mesih'in varlığının sadece simgesel olduğuna inanıyordu.²⁵³ Katolik Kilisesi'nin evharistiya'nın kurbanlık özelliği ile ilgili görüşleri, böylece Trent Konsili'nin 22. oturumunda artık netleşmiştir. Konsil'de, evharistiya'nın kurbanlık fonksiyonu vurgulanmış ve İsa'nın haç'a gerilişinden başka kurban kabul etmeyen ve dolayısıyla bu sakramentteki kurban doktrinini reddeden Luther ve diğer Protestanların görüşleri reddedilmiştir.

2.3.6.3. Günah İtirafı ve Hasta Yağlama

25 Kasım 1551'de gerçekleşen 14. oturumda tevbe sakramentinin gerekliliği, bizzat İsa Mesih tarafından tesis edilip edilmediği, vaftiz ve tevbe sakramenti arasındaki fark, tevbe nin etki ve sonuçları ve onu uygulayabilecek yetkili kişiler gibi hususlar ele alınmıştır. Buna göre tevbe sakramenti, vaftiz sakramentinden sonra Tanrı lütfunu elde etmek için, bazı büyük günahlarla kirlenmiş olan veya kötülükten vazgeçmeye karar veren tüm inananlara gerekli olan bir sakramenttir. İsa Mesih, dirildikten sonra günahları bağışlama yetkisini öğrencilerine miras bırakmış²⁵⁴, bu yetki onlar aracılığıyla da kiliseye geçmiştir. Hasta yağlama konusunda da; yine onun İsa Mesih tarafından bizzat kurulduğu ve Havarî Yakup tarafından inananlara tavsiye edildiği Yeni Ahit'ten delillerle ortaya konmaya çalışılmış, Kutsal Ruh'un inayetini sağladığı vurgulanmış ve bu işlemle kişinin ruhunun takdis edildiği belirtilmiştir. Diğer taraftan ölmek üzere olan hastaya yapılan bu kutsal sakrament ile İsa Mesih'in o kişinin acılarını hafifleteceği ve günahlarını da azaltacağı ifade edilmiştir.²⁵⁵ Böylece Katolik Kilisesi, sağlam olarak kiliseye intikal eden bu bağışlama yetkisini inkâr eden yenilikçileri reddetmekle birlikte, bu sakramenti reddeden ve İsa Mesih'in konuyla ilgili sözlerini hayali yorumlarla bozanları da mahkûm etmiştir.

²⁵³ Baker, **a. g. e.**, s. 307.

²⁵⁴ Yuhanna 20:23.

²⁵⁵ Chanut, **a. g. e.**, s. 144-148, 165-166.

Sakramentler, Tanrıyla insanlar arasında bir birleşme aracıdır. Buna bağlı olarak Hristiyan rahiplerin görevlerinden biri de, cemaatin kendilerine anlatarak tövbe ettikleri günahı bağışlamaktır. Onların, Tanrı adına inananların günahlarını bağışlama yetkisi “Kimin günahlarını bağışlarsanız, bağışlanmış olur; kimin günahlarını bağışlamazsanız bağışlanmamış kalır” (Yuhanna 20/23; Matta 18/18) ifadesine dayandırılır.

Katolik Kilisesi’nin, istisnasız tüm günahları bağışlama yetkisi vardır. Bu yaşamda bağışlanamaz hiç bir günah yoktur. Oturumda vaftiz ve tevbe sakramenti de karşılaştırılmıştır. Buna göre vaftizin konusu, genç ve yetişkin tüm insanlar iken; tevbenin, yani günah itirafının konusu sadece vaftiz olmuş yetişkinlerdir. Bunun yanında vaftiz sakramenti kesinlikle gerekli görüldüğü için zorunlu hallerde ruhban sınıfından olmayan herkes, hatta başka mezhepten bir kimse de bu sakramenti yönetebilir. Buna karşılık, tevbe sakramentini yalnızca papazlar yönetebilir.²⁵⁶

Vaftiz, kişinin tüm günahlarını bağışlayarak adeta ondan yepyeni bir insan çıkartırken, tevbe sakramentinde bu eksiksiz yenilenmeye sadece Tanrının bizden istediği büyük çaba ve yakarışlar sayesinde ulaşılabilir. Burada kişinin kendi çaba ve gayreti ön plana çıkartılmakta, tevbe sakramentinin vaftizden farklı olarak ayrı bir emek ve çaba gerektirdiği vurgulanmaktadır.. Konsil'e göre, tevbe sakramentini sadece piskoposlar ve papazlar yönetebilmektedir. Bunlar, kendileri büyük günah içerisinde olsalar da bu yetkiyi tam anlamıyla kullanabilirler. Kişi, yalnız inançla veya alaycı ve ciddiyetsiz bir şekilde yönetilen bu ritüel sayesinde aklanamaz.²⁵⁷ Daha sonra hasta yağlama sakramentini ele alan konsil, burada da öncelikle bu sakramentin İsa tarafından kurulduğu üzerinde durmuş, havari Yakub'un bunu insanlara tavsiye ettiği²⁵⁸ belirtilmiştir. Piskopos tarafından kutsanmış yağın, bu sakramentin maddesi; yağlama esnasında söylenen kutsal sözlerin de sakramentin formu olduğu yinelenmiştir.

²⁵⁶ Jacquin, "Penitence", **Dictionnaire de Theologie**, s. 440-441.

²⁵⁷ Avallon, **a. g. e.**, s. 242-244.

²⁵⁸ Yakub 5: 14-15.

Tevbe sakramentiyle ilgili belirlenen 15 maddelik kanonlardan önemli olan bazıları şöyledir:

I. Eğer bir kimse, Katolik Kilisesi'ndeki biçimiyle tevbe sakramentinin, vaftiz sakramentinden sonra günaha düşmüş insanları Tanrı'yla barıştırıp uzlaştırmak gayesiyle İsa Mesih tarafından bizzat kurulmuş olduğunu inkar ederse, aforoz edilsin.

II. Eğer bir kimse, tevbe sakramentinin vaftiz sakramentinden ayrı müstakil bir sakrament olmadığını söylese, aforoz edilsin.

IV. Eğer bir kimse, tevbe sakramentinde üç önemli aşama olan pişmanlık, günahın itirafı ve bağışlanmanın verdiği memnuniyet durumunun gerekli olduğunu inkar ederse, aforoz edilsin.

VI. Eğer bir kimse, günah itirafının, ilahi adalet gereği kurulmuş ve kurtuluş için gerekli olduğunu inkar eder; ayrıca günah itirafı eyleminin bir papazın önünde gizlice yapılması usulünün, İsa Mesih'in mesajına ve hükmüne uygunluk arz etmediğini iddia ederse, aforoz edilsin.

VIII. Eğer bir kimse, tüm günahların itirafının olanaksız olduğunu veya bunun sadece bir gelenek olduğunu söylese, veyahut her bir hristiyanın bunu yılda bir kez yapmasının zorunlu olmadığını ve hristiyan bağlıları bu günah itirafından caydırmak gerektiğini iddia ederse, aforoz edilsin.

IX. Eğer bir kimse, din adamının günahları bağışlamasının basit ve açık bir aracılık olduğunu ve günah itirafının gerekli olmadığını söylese, aforoz edilsin.

X. Eğer bir kimse, papazların ve din adamlarının, bu sakramentin tek idarecileri olmadığını, bilakis tüm hristiyan bağlıların bu ritüeli yapabileceğini iddia ederse, aforoz edilsin.²⁵⁹

Hasta yağlama ile ilgili alınan kararlar ise şunlardır:

I. Eğer bir kimse, hasta yağlama sakramentinin İsa Mesih tarafından bizzat tesis edilip havariler tarafından da uygulandığını inkâr eder ve bu ritüelin sadece kilise babaları tarafından kabul edildiğini, insani bir icat olduğunu savunursa, aforoz edilsin.

II. Eğer bir kimse, hastalara verilen kutsal yağlamanın ilahi bir lütuf vermediğini, günahları bağışlama etkisinin olmadığını ve ayrıca hastaların acısını azaltmadığını söylese, aforoz edilsin.

IV. Eğer bir kimse, hasta yağlama sakramentinin yönetiminin sadece papazlara ve piskoposlara has olmadığını söylese, aforoz edilsin.²⁶⁰

²⁵⁹ Schroder, **a. g. e.**, s. 102-104.

²⁶⁰ Du Pin, **a. g. e.**, s. 338.

Katolik Kilisesi'ne göre, vaftiz eylemi aslî günahı ortadan kaldırmakla beraber günaha eğilim kişide belirli ölçüde kalmaya devam eder. Vaftiz, kişiyi günaha meyletmeme ve direnme konusunda güç verir, fakat kişi günaha yenik düşüp günah işlediğinde bu günahı ortadan kaldıracak bir başka eyleme ihtiyaç vardır. İşte bu, günah itirafıdır. O halde Katolik inanca göre, gûnahtan kurtulma konusunda vaftiz, aslî günahı yok ederken; vaftiz sonrası işlenen günahları da günah itirafı sakramenti ortadan kaldırmaktadır.²⁶¹ Katolik Kilisesi, bu itiraf sürecinde kişinin kişisel çabalarının da önemli bir yeri olduğunu belirtmektedir. Buna göre, kişi işlediği günah sebebiyle pişmanlık duymalı, iyi davranışlara devam etmeli ve günahlarının kefareti, örneğin dualarla rahibin uygun gördüğü bir şekilde ödemelidir. Bununla birlikte günah itirafı, işlenen günahı ortadan kaldırmayabilir. Bu durumda, iyi davranışlar, hayır işleri ve özel dualar gibi işler de itiraf sürecine eklenmeli, ayrıca endüljans almaya da çalışılmalıdır.²⁶² Görüldüğü gibi Katolik görüş, Protestan anlayıştan farklı olarak günahların bağışlanması aşamasında kişisel gayrete büyük önem vermektedir. Dualar, hayır faaliyetleri, oruç, ihtiyaç sahiplerine yardım etmek gibi davranışlar, Tanrı'nın affına layık olmada gerekli ve faydalı şeyler olarak düşünülmüştür.

Katolik Kilisesi, sakramenti gerçekleştiren papazın imanı ve ahlaki durumunu pek de dikkate almaz. Yani sakramentin etkisinin ortaya çıkması için bunlar temelde gerekli değildir. Din adamı, bazı Katolik öğretileri benimsemeyen bir heretik dahi olsa sakrament sahih bir şekilde gerçekleşmiş demektir. Çünkü, din adamının kilise tarafından resmî olarak o iş için atanmış olması sakramentin geçerli olması için yeterlidir. Reformcuların karşı çıktıkları nokta da, sakramentlerin gerçek anlamının ve özünün arka plana atılıp maddi unsurlara dayanan salt şekilsel uygulamalara dönüştürülmesidir.²⁶³ Reform döneminde reformcular, günah itirafını,

²⁶¹ **Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri**, s. 346-348.

²⁶² **Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri**, s. 360.

²⁶³ Cemaleddin Şarkavi, **Kilise ve Yedi Sakrament**, İstanbul, Ocak Yayıncılık, 2012, s. 97.

Papaların, Hristiyan halkı din adamlarına karşı adeta köle yapmak için icat ettikleri bir uygulama olarak görmüşlerdir.²⁶⁴

Özetle söylemek gerekirse Luther, genelde sakramantlere, özelde de günah itirafına Katoliklerden farklı bir açıdan bakmaktadır. O, sakramentlerin maddî, görünen unsurlarından ziyade, onların gerçek anlamları, yani ilahî vaad ve iman üzerinde durmaktadır. Dolayısıyla bunlar düşünülmeden yapılan bir sakramentin olumlu bir etkisinden de söz edilemez. Bu açıdan Luther, günah itirafı skramentinde de günahların cezalarının affedilmesini sağlayan ve Katolik inançta önemli bir yer verilen endüljans uygulamasına son derece karşı çıkmaktadır. Luther, cezaların affi noktasında endüljansla birlikte iyi davranışlara da yer veren Katolik Kilisesi'ni eleştirmekte, yararlı işler ve iyi davranışlar gibi kişisel çabaların, Tanrı lütfunun önüne geçirilerek Tanrı'nın sonsuz ve karşılıksız merhametine adeta gölge düşürdüğünü iddia etmektedir.

Protestan görüşe göre, Katolikler diğer sakramentlerde olduğu gibi günah itirafı sakramentinde de mükâfat ve cezadan oluşan ilahî vaat ve özellikle de "iman"ı arka plana atmışlar; bunun yerine maddî unsurları, pişmanlık, itiraf ve kefarete aşamalarını koymuşlardır. Kişinin bu sakrament sonunda ulaşacağı bağışlanma mükâfatının, o kişinin sahip olduğu iman sayesinde olduğunu unutarak pişmanlık eylemini imandan önceye almışlardır. Oysa ki, öncelikle gerekli olan görünür bazı unsurlardan ziyade kişinin mükâfat ve ceza vaatlerine ve bağışlanacağına olan kesin imanıdır. Günahları salt şekilsel olarak itiraf etmek ve iyi davranışlarda bulunmak kişiyi Tanrı önünde üstün yapmaz. Aksine kişi Tanrı vaatlerine iman ettiği için zaten günahlarını itiraf eder ve kendiliğinden iyi davranışlar sergiler. Yani iyi davranışlar ve itiraf, imanın bir sonucudur.²⁶⁵ Ayrıca Luther, günah itirafının sadece belirli papaz ve din adamlarına yapılmasını da Kutsal Kitaba aykırı bir eylem olarak görmektedir. Nitekim bu düşünce, aynı oturumda reddedilmiştir. Katolik Kilisesinin tekelci anlayışına karşı her Hristiyanın birer rahip olduğunun altını çizen Luther,

²⁶⁴ Bergier, "Confession", *Dictionnaire de Theologie*, s. 256.

²⁶⁵ Tarakçı, *a. g. e.*, s. 201-212.

günah işleyen kişinin sıradan bir Hristiyan'a da günahını itiraf edebileceğini düşünmektedir. Tüm bu reformcu yaklaşımlar ilgili oturumda reddedilmiş, bunları iddia edenlerin aforoz edildiği belirtilmiştir.

Hasta yağlama konusunda da Katolik görüşe aykırı düşen, onun bir sakrament olmadığını iddia eden düşünceler reddedilmiştir. Protestanlar, Katoliklerin kabul ettiği şekliyle hasta yağlamanın sadece ölüm anındaki kişiye ve sadece bir kez yapılmasına karşı çıkarak, bu ritüelin her hastalık durumunda uygulanabileceğini savunmaktadır.²⁶⁶ Çünkü Yeni Ahit'in ilgili pasajında²⁶⁷ "İçinizden biri hasta mı?" ifadesi geçmektedir. Yine ilgili bölüm dikkate alındığında orada "İmanla edilen dua hastayı iyileştirecek" denmektedir. Bu, öncelikle imanın temel şart olduğunu göstermekle birlikte, yağlanan kişinin iyileşeceğini de açıkça vaat etmektedir. Ancak Katoliklerin uygulamasına bakıldığında imandan hiç söz edilmemekte, ayrıca sakrament, bu Kutsal Kitap ifadelerine aykırı olarak ölüm anında yapılmakla adeta kişinin iyileşmeyeceği baştan kesin olarak kabul edilmektedir. Protestanlara göre, bu ritüel ilk yüzyıllarda mevcut olmayan ve sonraları kilise geleneği içerisinde din adamlarının haksız yere sakrament haline getirdiği bir uygulamadır.²⁶⁸ Protestanların eleştirdikleri temel nokta, delil olmamasına rağmen mevcut uygulamanın kutsal metin'e dayandırılması ve nihai etkisinin ortaya çıkması için gerekli olan "iman ile dua" gerçeğinin göz ardı edilmesidir.

Konsil'de bir taraftan teolojik konular bu şekilde görüşülürken konsil'in seyriyle ilgili olarak ta şunu söyleyebiliriz ki, 14. oturumdan sonra 1562 yılı Temmuz ayında gerçekleşen 21. oturuma kadar geçen sürede toplanan oturumlar çeşitli sebeplerle ertelenmiş, gerek teolojik gerekse kilise disiplini ile ilgili olarak önemli sayılabilecek kararlar alınmamıştır. Bu döneme kadar iki alanda da alınan kararların yayımlanması, Protestanların tartışılan konularda fikirlerinden vazgeçmesi

²⁶⁶ Suat Yıldırım, **Mevcut Kaynaklara Göre Hristiyanlık**, İstanbul, Işık Yayınları, 2011, s. 232; Tarakçı, **a. g. e.**, s. 225.

²⁶⁷ Yakub 5: 14-15.

²⁶⁸ Tarakçı, **a. g. e.**, s. 225-227.

ve geri adım atmaları için yapılan davet ve çağrılar nedeniyle belirli bir süre ertelenmiştir.²⁶⁹ Diğer taraftan bu dönemde Protestan din adamlarının da oturma­lara katılmaları gündeme gelmiş, bir kısım teolog önceki oturumlarda alınan kararların henüz Papa tarafından onaylanmadığını, dolayısıyla bir an önce tekrar ele alınması gerektiğini açıkça dile getirmişlerdir. Katolik Kilisesi, yaklaşık 10 yıllık bu süreçte Protestanları fikirlerinden vazgeçirmek için zaman zaman bazı ılımlı girişimlerde bulunmuşsa da genel anlamda bu çabalar sonuçsuz kalmıştır, denilebilir. Bu dönemde ayrıca Papa değişikliği de yaşanmış, 28 Nisan 1552 tarihli 16. Oturumdan sonra Papa III. Jules görevini IV. Pie'ye devretmiştir.²⁷⁰

2.3.6.4. Rahip Takdisi

Bir diğer sakrament olan rahip takdisi (*ordre*) üzerine görüşmeler, 15 Temmuz 1563 tarihinde gerçekleşen 23. oturumda gerçekleşmiştir.²⁷¹ Aynı zamanda bu oturumda reform bölümünün de konusunu teşkil eden rahip ataması ayini, Katolik Kilisesi'nde yedi sakramentten bir tanesidir. Diğer sakramentlerde olduğu gibi burada da konsil, bu sakramentin bizzat İsa Mesih tarafından tesis edildiğini ve havariler aracılığıyla sağlam bir şekilde Katolik Kilisesi'ne intikal ettiğini tekrar beyan etmiş, aynı zamanda kilise içerisinde din adamı hiyerarşisinin de mevcudiyetini ve gerçekliğini vurgulamıştır.

Protestanlara karşı Katolikler, bu sakramentin gerçekliği üzerine Kutsal Kitap'tan ve gelenekten bir takım deliller sunmaktadırlar. Kutsal Kitap'tan, İsa Mesih'in son akşam yemeğinde bedenini ve kanını kutsamasına ilişkin havarilerine söylediği sözleri²⁷² ve yine havarilerine günahları bağışlama yetkisi veren sözlerini²⁷³ delil olarak sunmakta, bu bakımdan kutsal metin'e mutlak yetki veren Protestanları sözlerine sadık kalmamakla suçlamaktadırlar. Diğer taraftan gelenekten

²⁶⁹ Avallon, a. g. e, s. 252.

²⁷⁰ Pallavicini, a. g. e, s. 76-84.

²⁷¹ Avallon, a. g. e, s. 276.

²⁷² Luka 22:19-21.

²⁷³ Yuhanna 20:23.

de deliller getiren Katolikler, Augustin, İgnace, Jerome gibi ilk dönem kilise babaları'nın konuyla ilgili çeşitli yazıları ve görüşleriyle beraber çeşitli konsil kararlarını da delil olarak sunmaktadırlar.²⁷⁴

Rahiplerin takdis edilmesi olayının gerçek bir sakrament değil, Papaların sonradan icat ettikleri bir kilise uygulaması olduğunu söyleyen Luther, yine de onun önemini yadsımamakta, sadece onun ilahî bir kaynağa dayandırılarak sakrament olarak algılanmasına karşı çıkmaktadır. Luther, ilk dönem kilise babaları'nın, Katoliklerin uyguladığı şekliyle bir rahip takdisi uygulamasına başvurmadıklarını söylemekte ve bunun icat edilmesiyle din adamı-laik ayrımının ortaya çıktığını ve bunun da halk üzerinde bir dinî baskı ve otorite oluşturduğunu belirtmektedir. Oysa ki Luther'e göre, vaftizle bütün inananlar eşit konuma gelmekte ve dolayısıyla Katoliklerin iddia ettiği gibi rahip takdisiyle din adamlarının laik kesimden üstün ve ayrıcalıklı bir konuma geldiğini düşünmek doğru değildir. Zira esas ayrıcalık ve üstünlük vaftizden gelmektedir.²⁷⁵ Luther'e göre, sakramentleri ve ayinleri yönetme söz konusu olduğunda, "tüm inananların rahipliği" ilkesince eşit konumda bulunan Hristiyan cemaatin onayıyla bu işe getirilen görevliler kilise hizmetinde bulunurlar. Rahip takdisi de, kişinin kilise hizmetinde görevlendirilmesini ifade eden bir ritüeldir.²⁷⁶ Dolayısıyla onu bu fonksiyonunun dışında İsa Mesih'in bir sakramenti olarak görmek ve halk üzerinde bir ruhbanlık otoritesi oluşturmak kutsal kitaba aykırı davranışlardır.

Konsil'in, rahip takdisi sakramentiyle ilgili olarak 8 kanonun sunulduğu 23. oturumunda şu kararlar alınmıştır:

²⁷⁴ Jacquin, "Ordination", *Dictionnaire de Theologie*, s. 400-401.

²⁷⁵ Tarakçı, *a. g. e.*, s. 241-243.

²⁷⁶ Tarakçı, *a. g. e.*, s. 245.

I. Eğer bir kimse, Yeni Anlaşma'da gözle görülebilen ve harici bir ruhbanlık yoktur veya bu kutsamanın Rabbi gerçek bedenini ve gerçek kanını sunmak ve günahları bağışlamak yetkisi yoktur derse, veya vaaz vermeyenler rahip olmaktan çıkmıştır, derse , aforoz edilsin.

III. Eğer bir kimse, bu sakramentin gerçek olarak bizzat İsa Mesih tarafından kurulmadığını ya da onun, kilise içinde bir takım bilgisiz kimseler tarafından uydurulduğunu söylese, aforoz edilsin.

IV. Eğer bir kimse, bu kutsamayla kişiye Kutsal Ruh'un geçmeyeceğini veya ona özel bir nitelik kazandırmayacağını söylese, aforoz edilsin.

V. Eğer bir kimse, bu sakramente uygulanan yağlama'nın ve diğer seremonilerin yersiz olduğunu, hatta yanlış ve zararlı olduğunu söylese, aforoz edilsin.

VI. Eğer bir kimse, Katolik Kilisesi'nde Tanrı tarafından kurulmuş, piskopos ve papazlardan oluşan bir hiyerarşi yoktur, derse, aforoz edilsin.

VIII. Eğer bir kimse, Papa tarafından seçilen piskoposların hakiki ve yasal piskoposlar olmadığını, bu makamın insanî bir icat olduğunu söylese, aforoz edilsin.²⁷⁷

Konsil, ayrıca piskoposların papazlardan hiçbir şekilde üstün olmadığını ve onların bu sakramenti vermeye yetkili olmadıklarını söyleyenleri, daha doğrusu piskoposların yetkilerini meşru görmeyen ve hafife alanları da aforoz edeceğini beyan etmiştir.²⁷⁸

Rahip takdisi, Katolik Kilisesi için çok önemli bir sakrament olduğundan mümkünse bu törene çok sayıda kişi katılmalıdır. Sakramenti yöneten piskopos, ruhbanlık sırrını alacak kişinin başına ellerini koyar ve Tanrı'dan Kutsal Ruh'un inmesini ve ruhbanlık almaya aday kişiye alacağı ruhbanlık derecelerinin bütün armağanlarını vermesini dileyerek bu sırra ait özel kutsama duasını yapar.²⁷⁹ Bu kutsama duası ile piskopos Tanrı'dan, Kutsal Ruh'un ruhbanlık alacak kişiye aldığı ruhbanlık derecesine uygun görev ve yetkileri vermesini diler. Bu sakramentle elde edilen güç, geçici bir güç değil; silinmez bir özelliğe sahiptir.²⁸⁰

Görüldüğü gibi Katolik doktrine göre, tıpkı vaftiz ve konfirmasyon sakramentlerinde olduğu gibi rahip ataması sakramenti de kişiye ömür boyu

²⁷⁷ Minnerath, **a. g. e.**, s. 83.

²⁷⁸ Alletz, "Ordre", **Dictionnaire Theologique Portatif**, s. 436.

²⁷⁹ **Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri**, s. 379, 382.

²⁸⁰ Alletz, "Ordre", **Dictionnaire Theologique Portatif**, s. 434.

silinmez bir karakter kazandırmaktadır. Dolayısıyla burada kazanılan ayrıcalık ve manevî güç sayesinde göreve atanan papaz, sonrasında herhangi bir nedenle aforoz edilse veya başka bir dine girse dahi Hristiyan sakramentlerini yönetme hakkından mahrum olmaz.

2.3.6.5. Nikah

Nikah sakramenti ile ilgili konular konsilin 24. oturumunda tartışılmıştır. Şüphesiz tartışmanın temelinde, bunun bir sakrament olup olmadığı sorunu yatmaktadır. Vaftiz ve evharistiya dışındaki diğer sakramentlerde olduğu gibi nikah olayını da bir sakrament olarak kabul eden Katolik Kilisesi, aynı şekilde bu eylemin de bizzat İsa Mesih tarafından tesis edildiğini dolayısıyla onun sıradan dünyevî bir iş olarak değil, gizli bir anlama ve manevî bir lütfâ sahip olan dinî bir eylem olarak görülmesi gerektiğini vurgulamıştır. Buna karşılık Protestanlar, nikah eyleminin gerçekte bir sakrament olmadığını, bunun Katoliklerce çok sonraları sakrament olarak kabul edildiğini söylemektedirler. Bu yüzden konsil, bu sakramentin gerçekliğini tekrar vurgulayarak Protestanların görüşlerini reddetmek istemiştir.

Konsil’de Katolik din adamları nikah’ın bir sakrament olduğuna ve Tanrı tarafından kurulduğuna dair Kutsal Kitap’tan çeşitli deliller ileri sürmüşlerdir.²⁸¹ Nikah’ı, Adem ve Havva’nın birlikteliğini isteyen Tanrı’ya dayandıran Katolıklara göre, Pavlus evliliğin bir sır ve gizem olduğunu, yani bir sakrament olduğunu şu sözlerle beyan etmiştir: “Bunun için adam annesini babasını bırakıp karısına bağlanacak, ikisi tek beden olacak. Bu sır (sakrament) büyüktür. Ben bunu İsa Mesih ve Kiliseyle ilgili olarak söylüyorum.”²⁸²

Katolik Kilisesi’ne göre hayatta bir defa yapılması esas olan evlilik, özü itibarıyla bozulmaz bir özelliğe sahiptir.²⁸³ Diğer taraftan nikah eylemi’nin, ilk asırlarda bir kilise uygulaması olarak görülmediği, bu işin siyasi yönetimlere

²⁸¹ Avallon, **a. g. e.**, s. 287.

²⁸² Efesliler 5:32-33.

²⁸³ Vallée, “Mariage”, **Dictionnaire du Protestantisme**, s. 872.

bırakıldığı kabul edilir. Bu dönemlerde nikah merasimlerinde ne dinî bir takım ritüel, merasim ve dualar ne de herhangi bir takdis duası yer almamaktadır. Genel kabule göre nikah, hemen hemen diğer sakramentlerde de olduğu gibi ancak 12. yüzyılda ritüelleri belirlenmiş bir kilise merasimi halini almıştır.²⁸⁴ İşte bu yüzden Luther, nikah'ın bir sakrament olarak algılanmasının yanlış olduğunu belirterek, ilk dönemlerde olduğu gibi nikah işinin sivil otoritelere bırakılması gerektiğini söylemiştir.

Luther'e göre, öncelikle bir sakramentte olması gereken ilahi vaat, nikah için söz konusu değildir. Kutsal Kitap'ta nikah ile birlikte kişiye verilecek bir lütuftan veya bir vaatten açıkça söz edilmemektedir. Sakrament kelimesine “kutsal bir şeyin işareti” anlamı vererek nikah ile ilgili olarak Pavlus'un “Bu sır büyüktür” ifadesini temel alan Katolikler, Luther'e göre çelişki içindedirler. Zira Pavlus, İsa Mesih'i de bir sır, yani sakrament olarak açıklamaktadır: “Kuşkusuz Tanrı yolunun sırrı büyüktür. O, bedende görüldü, Ruh'ça doğrulandı, meleklerce görüldü, uluslara tanıtıldı, dünyada o'na iman edildi, yücelik içinde yukarı alındı.”²⁸⁵ Bu yüzden Luther, daha birçok sakramentin ortaya çıkacağını, Katoliklerin tutarlı olmaları için İsa Mesih'i de sekizinci sakrament olarak kabul etmeleri gerektiğini söylemektedir. Ayrıca “ikisi tek beden olacak” ifadesi Luther'e göre, Katoliklerin iddia ettikleri gibi erkek ve kadının nikahını değil, İsa ile kilisenin birlikteliğini vurgulamaktadır. Çünkü ifadenin devamında “ben bunu Mesih ve kiliseyle ilgili olarak söylüyorum” denmektedir.²⁸⁶ Dolayısıyla Luther, nikah eyleminin gerçek bir sakrament olarak kabul edilmesini son derece yanlış bir anlayış olarak görmekte, bu yaklaşımı Pavlus ve Kutsal Kitap ifadelerine açık bir şekilde aykırı bulmaktadır.

Öte yandan Katolikler, vaftiz eden rahip veya vaftiz anne babayla vaftiz edilen kişi arasında manevî bir bağ ve akrabalık oluştuğu için onların vaftiz edilenlerle evlenmelerini de dine aykırı bulmaktadır. Bunu da eleştiren Luther, vaftiz sayesinde bütün Hristiyanların birbiriyle kardeş hale geldiğini ve Katolikler'in

²⁸⁴ Tarakçı, a. g. e., s. 254, 258.

²⁸⁵ I. Timoteos 3:16.

²⁸⁶ Tarakçı, a. g. e., s. 260-262.

görüşü kabul edildiği takdirde hiçbir Hristiyan'ın birbiriyle evlenmemesi gerektiğini de savunmaktadır.²⁸⁷

24. oturumda nikah sakramentiyle ilgili alınan kararlardan bazıları şunlardır:

I. “Eğer bir kimse, nikah'ın İsa Mesih tarafından tesis edilmiş yedi sakramentten biri olduğu inkar ederse ve onun Kilise içerisinde birtakım insanlar tarafından icat edildiğini ve lütuf vermediğini söylerse, aforoz edilsin.”

II. “Eğer bir kimse, aynı anda birçok kadınla beraber olmanın mümkün olduğunu, bunu hiçbir ilahi yasanın da yasaklamadığını söylerse, aforoz edilsin.”

VII. “Eğer bir kimse, evlilik bağının, taraflardan birinin yaptığı zina günahıyla bozulmuş olmadığını ve bunların başka evlilik yapamayacağını söylerse, aforoz edilsin.”

VIII. “Eğer bir kimse, Kilise'nin, bazı sebeplerle belirli bir süre karı kocanın ayrı ayrı yatmaları ve yaşamaları, yani ayrılmaları gerektiğini söyleyerek hata ettiğini söylerse, aforoz edilsin.”

X. “Eğer bir kimse, evliliğin özellikle bekâr iki kişi arasında olması gerektiğini söylerse, aforoz edilsin.”

XI. “Eğer bir kimse, yılın bazı dönemlerinde düğün törenlerinin yasaklanmasının pagan geleneğini andıran batıl bir inanç olduğunu söylerse, aforoz edilsin.”

XII. “Eğer bir kimse, evlilik ile ilgili hukuki işlemlerin kilise yargısına ait olmadığını söylerse aforoz edilsin.”²⁸⁸

Katolik Kilisesi'nde nikah'ın, evharistiya ile birlikte yapılması tercih edilir ve başka din ve mezheplerden biriyle evlenmek hoş görülmez. Bunun için “özel izin” alınması gereklidir. Piskoposlar böyle bir izni, ancak çocukların Katolik Kilisesi'nde vaftiz edileceği ve bu mezhebe göre yetiştirileceği şartıyla kabul etmektedirler.²⁸⁹ Konsil, yetkili bir rahip veya piskopos tarafından görevlendirilen bir rahibin huzurunda ve iki veya üç tanığın önünde olmaksızın evlenme akti yapmaya teşebbüs edecek kimselerle ilgili olarak, bu kimseleri bu şekilde akit yapmaya kesin olarak ehliyetsiz kılmış ve bu akitlerin batıl ve geçersiz olduğunu

²⁸⁷ Vallee, “Mariage”, *Dictionnaire du Protestantisme*, s. 875-877.

²⁸⁸ Avallon, *a. g. e.*, s. 288-289.

²⁸⁹ **Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri**, s. 391, 393-394.

bildirmiştir.²⁹⁰ Kilise, “Tanrı’nın birleştirdiğini insanlar ayırmasın”²⁹¹ ifadesine dayanarak evliliğin ömür boyu sürmesi gerektiğini savunmaktadır. 8. kanonda da belirtildiği gibi çiftlerin bir arada yaşamaları mümkün gözüküyorsa belli bir süre ayrı yaşamaları ve bu süre içinde barışmaları tavsiye edilmektedir.

Konsil kararına göre, bir papaz huzurunda olmadan gerçekleşmiş olan evlilik akdinde hazır bulunan şahitler ile şahitler olmadan bu işi gerçekleştiren papazlar bölgenin yöneticisi tarafından sert bir şekilde cezalandırılır. Yani Kilise, geçerli bir evlilik akdi için resmî bir kilise papazı ve şahitlerin aynı anda orada hazır bulunması gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca konsil, kilise papazı önünde kutsama gerçekleşmeden, bir başka deyişle evlilik sakramenti yapılmadan eşlerin beraber aynı evde yaşamamaları gerektiğini de belirtmiştir.²⁹²

2.4. Kilise Disiplini İle İlgili Konular

2.4.1. Piskoposların İkâmet Mecburiyeti ve Bazı Görevleri

Daha önce de belirttiğimiz üzere oturumların ikinci ayağını reform konuları teşkil etmiştir. İlk olarak ele alınan konu, din adamlarının kendi kiliseleri ve diğer kiliselerdeki ikâmetleri ile piskoposların kendi piskoposluk bölgeleri dışındaki fonksiyonları ve yetkileri gibi meseleleri konu edinen reformasyon ile ilgilidir. Kararda öncelikle “ikamet meselesi” ele alınmıştır.

Buna göre patriarkal kiliseleri, başkent kiliselerini ve katedralleri yönetmekle görevlendirilen yüksek rütbeli din adamlarının, Tanrı’nın onlara emanet etmiş olduğu bu bölgelere bağlı olan tüm kiliselerin ve kendi bölgesinin merkezinde ikâmet etmesi gerektiği vurgulanmıştır. Konsil, böylece bu görevi tam anlamıyla yerine getirmeyen yüksek rütbeli din adamlarına karşı geçmiş kuralları

²⁹⁰ Valleé, “Mariage”, *Dictionnaire du Protestantisme*, s. 878.

²⁹¹ Matta 19:6.

²⁹² Avallon, *a. g. e.*, s. 290.

yenilemiştir.²⁹³ Buna göre konsil, bir din adamı geçerli bir sebep öne sürmeden kendi piskoposluk bölgesinde 6 aydan fazla bulunmadığı takdirde, onun yıllık kazancının dörtte birinin, sonrasında 6 ay daha bu durum devam ederse gelirinin yarısının, "kilise yapımına ve o bölgenin fakirlerine ayrılmak suretiyle"²⁹⁴ alınmasını emretmiştir. İkinci olarak görüşülen konu ise, din adamlarının haklı bir gerekçe öne sürerek kabul edilen izinleri hakkındadır. Böyle bir durumda, izinlerin piskoposlar tarafından tanınmış olması gerekir ve ayrılan kişinin yerine makûl bir ek ücret karşılığında geçici olarak bir papaz yardımcısı getirilir. Ayrıca katedrallerin ve diğer büyük kiliselerin tüm önemli bölüm ve odalarının ihtiyaç duyulduğunda görevliler tarafından teftiş edilip denetleneceği, sık sık raporlar hazırlanacağı belirtilmiştir. Bir diğer kararda ise piskoposların, kendi sorumluluğuna ait olmayan bir piskoposluk'ta "diocese"²⁹⁵, gerekli izinleri almaksızın piskoposla ilgili hiçbir görev ve fonksiyon icra edemeyecekleri, bu buyruğa karşı gelen piskoposların ise, görevlerinin bir müddet erteleneceği veya askıya alınacağı belirtilmiştir.²⁹⁶

Disiplin kararları incelendiğinde ikâmet konusunun birkaç oturumda üzerinde durulduğunu ve vurgulandığını görüyoruz. Konsil, yanlış yorumların önüne geçmek için 23. oturumda bir kez daha deklare eder ki; katedral kiliselerinde görevli olanlar ve Roma Kilisesi kardinalleri, bizzat kendi diyoseslerinde ve kiliselerinde ikamet etmek zorundadır. Bu kişiler, ancak Papa veya metropolitenin resmî yazıyla onayladığı bazı geçerli sebepler için sorumlu oldukları bölgeden ayrılabilirler. Bu süre zarfında kilise faaliyetleri, papaz yardımcıları (vicaire) tarafından yürütülür. Onlar geçerli ve onaylanmış bir gerekçe olmaksızın bölgelerinde bulunmadıklarında, Tanrı'ya karşı büyük bir günah işlemiş olurlar ve geçmiş kanonlarda belirtilen cezaları hak ederler. Bu kimseler, sorumlu oldukları bölgelerde bulunmadıkları sürece, mevcut kazançlarından da yoksundurlar. Buna göre alınan kararda, eğer bir

²⁹³ Avallon, **a. g. e.**, s. 220; Etienne Rassiod, **Notes sur le Concile de Trente**, Bruxelles, 1708, s. 23-27.

²⁹⁴ Pallavicini, **a. g. e.**, s. 37.

²⁹⁵ Bir piskoposun yargılama alanı altında bulunan bölge.

²⁹⁶ Avallon, **a. g. e.**, s. 220-221.

kimse geçerli bir neden olmadan bölgesinden 6 ay süreyle ayrılırsa, bir yıllık kazancının dörtte biri elinden alınacaktır.²⁹⁷

Piskoposlar ve kardinaller, atanmalarından itibaren üç ay içinde kutsama işlemi gerçekleşip görevlerine başlamazlarsa, sahip oldukları ayrıcalıkların bir kısmı ellerinden alınacak, bu süre daha da uzarsa kiliselerindeki tüm haklarından yoksun olacaklardır. Diğer taraftan kilise hiyerarşisinde okuyucu, kapıcı, şeytan çıkaran gibi alt görevler için takdis edilmeye aday olanların, sağlam bir referansa sahip olmaları gerekmekte; piskoposluk ve papazlık gibi büyük görevlere talip olanlar ise, ordinasyondan bir ay kadar önce isimlerini kiliselerde ilan edecek olan ve aynı zamanda onların yaşamları ve geçmişleri hakkında bilgi sahibi olması gereken ilgili piskoposla irtibata geçip bir ön görüşme gerçekleştirmeleri gerekmektedir.²⁹⁸ Özetle söylemek gerekirse, rahip ataması takdisi (*ordre*) için başvurmuş olanlar, piskoposlar tarafından titiz bir incelemeden geçeceklerdir.

Bütün bunlarla birlikte bir kısım katılımcı, piskoposları söz konusu ikâmetgaha zorlama hakkının, bu konsile değil de, eyalet konsillerine bırakılmış olması gerektiğini söylüyor; diğer bir kesim ise, yukarıda bahsettiğimiz görevlerinde sorumsuz davranan din adamlarına karşı daha sert cezalar istiyorlardı. Ancak bu görüşler alınan kararlar hususunda önemli bir etki ve değişiklik yapmadı. Neticede Papa III. Paul, diğer yüksek rütbeli papazlar gibi kardinalleri de ikâmetgaha mecbur bırakan bir ferman yayınlamış ve aynı zamanda onlara, bir kiliseden fazla kiliseyi yönetmeyi de yasaklamıştır. Alınan karar, konsil tarafından büyük ilgiyle kabul edilmiştir.²⁹⁹

Üzerinde durulan bir diğer konu, genel itibariyle piskoposluk makamına yükselecek kişilerde bulunması gereken özellikler üzerine olmuştur. Bunlardan öne çıkan hususlara baktığımızda; Lateran Konsili'nde de değinildiği gibi öncelikle yasal ve meşrû bir evlilik sonucu doğmayan, olgun bir yaşta bulunmayan, sağlam bir

²⁹⁷ Avallon, **a. g. e.**, s. 279-280.

²⁹⁸ Pallavicini, **a. g. e.**, s. 103-106.

²⁹⁹ Avallon, **a. g. e.**, s. 221.

Katolik gelenekten gelmeyen ve gerekli bilgi ve donanımına sahip olmayanların piskoposluk makamına yükselmelerinin söz konusu olmadığı belirtilmiştir. Daha sonra bir katedral kilisesinden veya metropoliten kiliseden fazla kiliseyi yönetmenin yasaklığı üzerinde durulmuş, yalnızca bir kiliseyi hakkıyla yönetmenin zaten yeterli bir erdem ve başarı olduğu belirtilmiştir.³⁰⁰ Buna karşılık birden fazla kiliseyi yönetmeye kalkışanlar, kendi kilisesi dışındakilerin yönetimini 6 ay içinde bırakacaklar, eğer bu süre sonunda bu ihlal devam ederse, söz konusu kiliselerin yönetimi derhal münhal duruma düşürülecektir. Ayrıca piskoposlar her sene belirli zamanlarda sorumlu oldukları tüm kiliseleri ziyaret edecekler, onarım ihtiyacı olan kiliselerle ilgili olarak tüm çalışmaları vakit kaybetmeden yürüteceklerdir.³⁰¹

Burada daha önce de söz konusu edilen kilise görevlisi din adamlarının yargı alanları ve yargılama biçimleriyle ilgili de kararlar alınmıştır. Din adamlarının yükümlülüğü altında olan kişileri yönetebilme gücünü daha kolay ve etkili bir biçimde kullanabilme, ayrıca dürüst ve düzenli bir Hristiyan yaşam tarzını onlara en doğru şekliyle gösterebilme gibi konularda kilise görevlilerinin titiz davranması gerektiği üzerinde durulmuştur. Söz konusu cinayet gibi ağır suç davaları olduğunda, bir piskoposun hüküm verdiği bu tarz davaların, nihayetinde o bölgenin başpiskoposuna, onun bulunmadığı hallerde de yardımcı piskoposuna taşınması gerekir.³⁰² Ancak, asla bir alt yargıca taşınamaz. Diğer yandan piskoposların, kamusal alanla ilgili olan bir takım suçların ve ceza indirimiyle ilgili olarak düzenlenmiş ve kabul edilmiş af uygulamaları hakkında geçerli olan prosedür hakkında ana hatlarıyla bilgi sahibi olması gerektiği de vurgulanmıştır. Ayrıca düzenlemeye göre piskoposlara intikal eden cinayet gibi ağır davalara yalnızca Papa bakabilir ve bu tarz davalar onun tarafından sonlandırılır.³⁰³

Bu doğrultuda konsil, piskoposlara, onların birer dinî önder olduğunu ve kimseye haksız yere baskı yapmamaları gerektiğini, onların idaresi altında olanları

³⁰⁰ Avallon, **a. g. e.**, s. 227.

³⁰¹ Pallavicini, **a. g. e.**, s. 42-43.

³⁰² Pallavicini, **a. g. e.**, s. 54-55.

³⁰³ Chanut, **a. g. e.**, s. 130-138.

bu doğrultuda yönetmeleri gerektiğini hatırlatmaktadır. Ayrıca onların, halkı çocukları ve kardeşleri gibi sevmesi gerektiğini, vaaz ve uyarılarıyla halkı her türlü kötü davranış ve suçtan alıkoymaya çalıştığını da dile getirmekte ve yargılama yetkilerini, iyilikseverlik, hoşgörü ve adalet üzerine bina etmeleri istenmektedir.³⁰⁴

Piskoposlara karşı hangi tanıkların geçerli olabileceği hususuna da değinen katılımcılar, örneğin cinayet bir ağır suç davasında, tanıklıklarında iyi bir yaşam, şeref ve saygılarıyla ön plana çıkmış olmayanların tanıklıklarının geçerli olmayacağını söylemiştir. Eğer onlar, nefret dolu bir kalp ile bir menfaat uğruna tanıklık etmiş olurlarsa, sert bir şekilde cezalandırılırlar.³⁰⁵ Diğer taraftan konsil, piskoposların tüm bunları yaparken zamanlarını çeşitli araştırmalara ayırmalarını, dua, ibadet ve Tanrı sözünü halka vaaz etmeye de özen göstermelerini tekrar tavsiye etmiştir. Yine inanç ve ahlâk kapsamına giren mesele ve sorunlara hüküm vermek, kilise disiplini ve yönetimini sağlamak için tüm yönetmeliği uygulamak ve kamusal alanla ilişkili olarak günah işleyen kişileri yargılamak gibi temel görevleri bir kez daha hatırlatılmıştır.³⁰⁶

Son olarak piskoposların, belirli aralıklarla bölgelerindeki hastaneleri, kolejleri, aynı zamanda laik halkları ve dindar olarak bilinen bölgeleri ziyaret etmeleri de gerekmektedir. Öte yandan gerek şiddet ve tehdit yoluyla gerekse bazı insanları kullanarak bir kilisenin gelirlerini, mal ve mülklerini, yargılama yetkisi ve alanını ele geçirmeye kalkışan kral ve imparatorlar, geri adım atmadıkları sürece Papa'nın aforozuyla karşı karşıyadırlar.³⁰⁷

2.4.2. Vaaz Vermek İçin Müsaade

Kutsal Yazı öğrenimi kadar bir diğer önemli konu da İncil'in vaaz edilmesidir. Bu bakımdan başpapazlar, papazlar ve tüm kilise din görevlileri, her

³⁰⁴ Schroder, **a. g. e.**, s. 81-84.

³⁰⁵ Pallavicini, **a. g. e.**, s. 57.

³⁰⁶ Alletz, "Episcopat", **Dictionnaire Theologique Portatif**, s. 210-211.

³⁰⁷ Avallon, **a. g. e.**, s. 274; Rassiod, **a. g. e.**, s. 63-66.

pazar ve bayram günleri halklarına yönelik eğitim-öğretim faaliyetinde bulunacak; onların bilmesi ve uygulaması, kaçınması veya inanması gereken konular hakkında onları bilgilendireceklerdir. Eğer tüm uyarılara rağmen, üç ay müddetince görevlerinde ihmâlkârlık gösterirlerse, bölge piskoposu onları denetlemelerle veya bir takım cezalarla görevlerini yapmaya mecbur edebilecektir. Aynı zamanda piskopos dilerse, pişman olana kadar onların yerine bir başkasını da görevlendirebilir. Eğer bir vaiz, inanç konusunda yanılığa düşer ya da halk arasında Katolik dokrine aykırı bir öğreti sunmak ve bunu yaymak suretiyle karışıklığa sebep olursa, piskopos gerekirse onu görevden alabilecek ve ona vaizlik görevini de yasaklayabilecektir.³⁰⁸ Oturumda, görev esnasında para isteyen vaizler de ciddi şekilde eleştirilmiştir. Buna göre yardım için para toplayanlar (quêteur) ve sadaka isteyenler belirli bir süre vaaz veremeyecekler, buna aykırı davrananlar bölge piskoposları tarafından derhal engelleneceklerdir.³⁰⁹

2.4.3. Papaz Okullarının Tesisi

Din adamı yetiştirmek üzere özel okulların açılmasıyla ilgili karar beşinci oturumda tartışılmıştır. Bu kararlar; "Kutsal Yazı'yı öğretmek-okutmak için okulların kurulması" ve "vaizler ve araştırmacılar" olmak üzere iki bölümde ele alınmıştır. Bu kararlarda genel olarak Kutsal Yazı'yı öğretmek ve nitelikli din adamı yetiştirmek için teoloji eğitimi veren özel okul ve kolejlerin açılması gerektiği gibi düşünceler görüşülmüş, başrahiplerin özellikle keşişlere Kutsal Yazı'yı öğretmek üzere uygun gördüğü kimseleri görevlendirmesi kararlaştırılmıştır. Buna göre Papa'nın temsilcisi olarak piskopos, herhangi bir konuda ihmâlkâr ve ilgisiz davranan başrahibi cezalandırabilecektir. Bu doğrultuda Hristiyan prensler, ülkelerinde halk kolejlerinde Kutsal Yazı'yı öğrenmeye yönelik kurslar açmaya ve bu sayede inancın güçlenmesi ve savunulmasına katkıda bulunmaya davet

³⁰⁸ Avallon, **a. g. e.**, s. 210-211.

³⁰⁹ Pallavicini, **a. g. e.**, s. 26.

edilmektedirler. Bu uygulamaların piskopos tarafından incelenip onaylanması gerektiği de belirtilmiştir.³¹⁰

Alınan diğer bir karara göre teoloji eğitimi ve öğretimi için ayrılmış özel bir fonu olan kiliselerde, başpiskoposlar, piskoposlar ve papazlar Kutsal Yazı üzerine dersler verecekler, diğer taraftan yıllık geliri düşük, fakir sayılabilecek kiliselerde ise piskopos tarafından seçilmiş bir öğretmen ücret almadan papazlara gramer üzerine dersler verecektir.³¹¹

Konuyla ilgili 24. oturumda ise şunlar beyan edilmiştir:

“Gençler, eğer iyi eğitilmiş değilseler, kolaylıkla dünya zevklerine doğru sürüklenmektedirler. Bu nedenle bu kimseler, kötü alışkanlıkların henüz insanlara tamamen nüfuz etmediği çok küçük yaşlarda dindarlığa ve dine göre yetiştirilmiş olmadıkça, her şeye kadir Tanrı’nın çok büyük ve özel bir himayesinden yoksun olarak, kilise disipliniinde eksiksiz bir şekilde sebat etmek imkanına sahip değillerdir. Bu nedenle kutsal konsil, bütün katedral, metropoliten ve bunların üstündeki bütün kiliselerin, imkanlarına ve diyosez’inin genişliğine göre, kentin veya diyosezin çocuklarından veya bunlar yeteri kadar çok değilseler, eyaletin çocuklarından bir miktarını, episkoposun bu maksatla kiliselere yakın veya başka uygun bir yerde seçeceği bir kolejde beslemek ve dindarlık içinde büyütmek ve kilise disiplinine göre yetiştirmek zorunda olmasını emreder.”³¹²

2.4.4. Diğer Bazı Konular

İsa Mesih, dünyadan ayrılırken kiliseye kendisinin belirlemiş olduğu kanunları uygulama ve gerektiğinde yeniden düzenleme hakkı vermiştir. Dolayısıyla bir Hristiyan için kilise yönetmeliğine itaat etmek zorunludur. Papa ile birlikte piskopos ve başpiskoposlara tahsis edilmiş olan kilisenin bu yargılama yetkisinin temeli işte buna dayanır. İsa, bu emaneti daha sonra kiliseyi yönetecek olan kişilere ulaştırmaları için havarilerine teslim etmiştir. İsa, kiliseye buna uymayanları cezalandırma yetkisi de vermiştir. Kilisenin sahip olduğu bu yargılama yetkisi ve alanı, kabaca günahları bağışlama, sakramentleri yönetme ve kilise kanunlarını ihlâl

³¹⁰ Andre Avallon, **a. g. e.**, s. 210.

³¹¹ Pallavicini, **a. g. e.**, s. 23-24; Avallon, **a. g. e.**, s. 209-210.

³¹² Chanut, **a. g. e.**, s. 345-355, 375-378.

edenleri salt manevî cezalarla cezalandırma gibi uygulamaları kapsamaktadır.³¹³ Kilisenin bu güç ve yetkisi sadece manevîdir.

Reformasyon ile ilgili bölümde yine kilise disiplini ile ilgili çeşitli konular görüşülmüştür. Örneğin kilise, denetimi altındaki bölge oldukça geniş ve halkı da kalabalık olan bir bölgenin yetkilisi olan papazın, tek başına sakramentleri yönetme konusunda ve diğer gerekli hususlarda yetersiz kalabileceğini belirtmiş, dolayısıyla konsil, piskoposlara, gerekli hizmeti sağlamaları için söz konusu papazların kendilerine yardım edebilecek nitelikte din adamlarından birini yanlarına almaları konusunda yetki vermiştir. Ayrıca, alanı çok geniş olan bölgelerin birbirinden ayrılması konusunda piskoposlara yetki verilmiş; onların, yeni göreve gelen papazların geçimlerini temin için gerekli olan şeyleri elde etmede halkı teşvik etmeleri ve öğütlemeleri de istenmiştir.³¹⁴ Konsil, ayrıca piskoposlara, yeterli dini bilgisi bulunmayan papazlara, onlara yardımcı olabilecek bazı papaz yardımcılarını görevlendirmelerini ve gerekirse günah içinde rezalet bir hayat yaşayanları uygun bir şekilde uyarmalarını, dikkate alınmaması halinde ise onları o makamdan azletmelerini veya cezalandırmalarını emretmiştir.³¹⁵

Diğer taraftan konsil, harabe ve yıkıntı bir durumda veya maddî açıdan sıkıntıda olan kiliseleri, piskoposların ana kiliselere veya başka bir komşu bölgeye nakletmelerini veya onarımı için gerekli işlemleri yapmalarını emretmiş, ayrıca onların her yıl belirli manastırları ve kiliseleri ziyaret etmeye özen göstermelerini istemiştir. Konsil’de tartışılan bir başka konu, yardım toplayıcılar ile ilgiliydi. Daha önce Lateran Konsili gibi birçok konsilde bu işi yapanların bazı süistimal ve düzensizliklerine karşı bir takım çarelerin arandığını vurgulayan konsil, onların varlığı sebebiyle bir takım skandalların arttığını, artık onların düzelme ümidinin kalmadığını belirtmiş, dolayısıyla "queteur", yani “sadaka toplayan” isminin ve

³¹³ Jacquin, "Jurisdiction", *Dictionnaire de Theologie*, s. 298-299.

³¹⁴ Avallon, *a. g. e.*, s. 266.

³¹⁵ Pallavicini, *a. g. e.*, s. 88.

işinin tüm Hristiyan bölgelerden, özellikle kilise, manastır ve hastanelerden kaldırılmasını emretmiştir.³¹⁶

Bunların yanında seküler alanda, yani laik kesimin içerisinde yaşayan din adamı adayları her zaman için piskoposların denetimi ve uyarısı altında bulunacak, din adamları geleneklerine bağlı görünmek adına daima mesleklerine ve kilise ruhuna uygun özel elbiseler giyeceklerdir.³¹⁷ Buna aykırı davranışlar yetkili piskopos tarafından bir takım uyarı ve hak mahrumiyeti gibi cezalara muhatap olacaktır. Diğer taraftan kasıtlı adam öldürme vakılarında, kişi kiliseyle ilgili her türlü görev ve kazançtan mahrum olacak; kaza sonucu kasıtsız ya da savunma amacıyla gerçekleşen ölümlerde ise, piskopos tarafından bu durum göz önüne alınarak daha hafif bir takım uygulamalar yapılacaktır. Ayrıca bir diyosesin gelirlerinin, herhangi bir gerekçeyle bir başka diyosesinkiyle birleştirilmemesi gerektiği de belirtilmiştir.³¹⁸

Diğer taraftan yine yaşanabilecek süistimalleri engelleme amacıyla Papalar ve konsiller tarafından kurulmuş olan gerek gelenek, gerekse Hristiyan yaşam ve kilisede gerekli olan temel bilimlerle ilgili tüm hususlar ve kanonlarda belirtilen bir takım cezalar özenle uygulanacak; bu bağlamda piskoposlar halkı lüks yaşam, eğlence, şölen ve talih oyunları gibi eğilimlerden uzak tutmaya ve bunların özellikle kiliseyle birlikte anılmamasına gayret gösterecektir. Bir diğer kararda katedral kiliselerine, piskoposluğa yükselenlerin sahip olması gereken nitelikler ele alınmıştır. Buna göre ancak kilise kanonlarına uygun nitelikte olanlar ve en az 6 aydan beri din adamı, yani papaz olarak görev yapanlar piskoposluk makamına atanabilirler. Bu kişilerin yükümlülüklerini layıkıyla yerine getirmeleri için gerekli bilgiyle dolu olmaları, teoloji alanında lisans sahibi ve doktor ünvanına sahip olmaları gerekmektedir.³¹⁹ Diğer taraftan piskoposlukla ilgili kurullarda, katedral ve

³¹⁶ Schroder, **a. g. e.**, s.142-144.

³¹⁷ Avallon, **a. g. e.**, s. 250

³¹⁸ Schroder, **a. g. e.**, s. 110-112.

³¹⁹ Avallon, **a. g. e.**, s. 272-273.

kiliselerde, dinî ve disiplinel bir takım görüşler beyan edebilmek için en az diyakoz rütbesinde olmak gerekmektedir.³²⁰

³²⁰ Pallavicini, **a. g. e.**, s. 96-98.

3. BÖLÜM

KONSİL'İN SONUÇLARI VE ETKİLERİ

3.1. Konsil Kararları'nın Onaylanması ve Avrupa'nın Durumu

Konsil, son oturumunda delegelere, yaptıkları tüm çalışmalar için nihai olarak Papalık onayı almalarını istedi. 26 Ocak 1564'de verilen sözlü onaydan sonra bir ferman hazırlandı, fakat 30 Haziran 1564'e kadar yayımlanamadı. Bu fermana göre tüm hükümler değiştirilmeden kabul edilecekti. Papa, kendi onayı olmadan yapılan yorum ve tefsir çalışmalarını da yasakladı. 2 Ağustos 1564'de hükümlerin gerçek yorumu için konsilin kutsal kongresinden seçilen kardinallerden oluşan bir komisyon görevlendirildi.³²¹ Genel yaklaşıma göre alınan karar ve hükümlerin bir an evvel uygulanması isteniyordu. Bu amaçla hükümlerin resmî baskıları çeşitli piskoposlara gönderildi. Böylece hükümler Amerika ve Afrika'ya kadar ulaşmış oldu ve tüm kiliselerde benimsendi. Hükümlerin uygulanmasında pek tabii ki Papa'nın rolü büyüktü. Kilise ve devletler arasındaki sıkı ilişkilerden dolayı Papalık temsilci ve diplomatları, hükümetler tarafından kabul edilen hükümleri denetlemek üzere görevlendirildiler.³²² İtalya, Portekiz ve Polonya bunları şartsız kabul ederken, İspanya monarşisi kralın haklarına zarar vermemek şartıyla kabul etti. Diğer taraftan hükümler hem Fransa hem de imparatorlukta seküler güçler tarafından resmî olarak kabul edilmedi.³²³

Konsil'in sonunda, konsil üyeleri karara bağlanan konuların onaylanmasının yanında bazı konuların çözüme kavuşturulmasını Papa'ya bırakmışlardı. Bu nedenle Papa IV. Pius 24 Mart 1564'de yasak kitapların listesini (index) yayımladı. V. Pius ise, papazlar için Katolik İlmihal Kitabını (Roman Catechism) 1566'da, Yenilenmiş Katolik Duaları Kitabını 1570'de (Roman Missal) yayımlamıştır. Papalık

³²¹ Jedin H., "Concil of Trent", **a. g. e.**, s. 277.

³²² Jedin H., "Concil of Trent", **a. g. e.**, s. 277.

³²³ Minnerath, **a. g. e.**, s. 85.

Teşkilatının (Roman Curia) görevleri konusu ise, V. Pius (1566-1572) ve V. Sixtius'un (1585-1590) ilgilenecekleri ilk faaliyet alanları olmuştur.³²⁴

Özellikle V. Sixtius, Papalık teşkilatını, yani Curia'yı reforme eden kişidir. 1588'de kardinallerden oluşan 15 kurul teşkil etmiştir. Altısı Papalık Devleti'nin idaresi, dokuzu ise kilise yönetimi ile ilgili olan bu kurullardan kilise idaresi ile ilgili olanlar, bazı değişikliklerle beraber günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Sixtius, aynı zamanda kilise içerisinde bazı malî önlemler de almıştır. 1000 kadar kilise çalışanını yarıya indirmiş, Papalık sarayının harcamalarını olabildiğince kısmıştır. Ayrıca Lateran Sarayı ve Vatikan Kütüphanesi'ni yenilemiş ve Vulgate'nin revize edilmiş yeni basımını da gerçekleştirmiştir.³²⁵

Tüm bu çalışmaların yanında konsilin diğer neticelerini şu şekilde özetleyebiliriz:

Konsil, Katolik doktrinin temeli olmak üzere Kitab-ı Mukaddes'in İbranice veya Grekçe nüshasını değil, IV. yüzyılda aziz Jerome'un orijinal İbranice nüshayı esas alarak yaptığı Latince Kitab-ı Mukaddes, yani Vulgate'yi kilisenin tek otantik ve resmî nüshası olarak belirledi. Bunun yanında havariler tarafından İsa'nın kendi ağzından aktarılan veya Ruhül Kudüs tarafından yine havarilere dikte ettirilmiş, onlardan da kiliseye geçerek günümüze kadar intikal etmiş, yazılı olmayan gelenekler de Kutsal Kitap ile birlikte dinin ikinci ana kaynağını oluşturmaktadır. Konsil, bunlar dışında daha çok sakramentler üzerinde durmuştur. Reformcularla en fazla tartışılan evharistiya sakramenti hakkında, İsa'nın bizzat beden ve kanıyla ekmek ve şarapta var olduğu vurgulanmış, şarap kâsesinin rahiplere mahsus olduğu, sakramentlerin etkilerinin bizatihi kendilerinden kaynaklandığı (ex opera operato) ve yedi sakramentin tamamının bizzat İsa Mesih tarafından tesis edildiği, bunun delilinin Yeni Ahit'te açıkça var olduğu belirtilmiş, buna aykırı iddialar mahkûm edilmiştir.

³²⁴ Minnerath, **a. g. e.**, s. 85.

³²⁵ Çoban, **a. g. e.**, s. 163.

Diğer taraftan sakrament olarak kabul edilen nikah'ın bozulamaz niteliğe sahip olduğu, günah çıkarma ve affa uğramanın meşrû olduğu, mihrap ve papaz kıyafetleri, aziz tasvirleri, buhur ve haç gibi şeyleri kullanmanın gerekli olduğu gibi Orta Çağ boyunca yer etmiş bütün doktrin ve eylemler onaylanmış ve muhafaza edilmiştir. Trent Konsili, mecburiyet haline sokmamakla birlikte azizlere ve bunlardan geriye kalan eşyalarına tapınmayı, dini ziyaretler ve geçitler yapmayı, kiliselerde İsa, Meryem Ana ve azizler için, ayrıca ölü ruhların istirahatı için dualar ve ayinler yapmayı da tavsiye ediyordu.³²⁶

Konsil, ruhban sınıfının hiyerarşik yapısını ve meşrutiyetini aynen muhafaza etmiştir. Buna göre Tanrı'nın ve İsa Mesih'in vekili olan Papa, kesin bir şekilde ruhanî meclisten ve konsillerden üstündür. En yüksek karar mercîi olarak Papa, gerekirse kilise mahkemelerinde alınan kararların hükümlerini ortadan kaldırabilir. Aynı şekilde kardinalleri de yalnız o temsil etmektedir. Papaz veya diyakoz gibi din adamlarının ise, Hristiyan müminler üzerindeki yetkileri muhafaza ediliyordu. Konsil, din adamlarının, özellikle piskoposların ikameti konusunda, onları kendi yargılama alanları içerisinde oturmaya mecbur tutmakla beraber, onların nasıl giyineceğini ve ne çeşit bir hayat süreceğini de tespit etmişti.³²⁷ Kilise disiplini ile ilgili kararlardan anlaşıldığına göre, papazlar her Pazar günü Kutsal Kitap okuyup vaaz edecekler, halka din dersleri vereceklerdi. Nitelikli din adamı yetiştirmek için her piskoposa, bir papaz okulu (seminarium) kurması emredildi. Ayrıca konsil Hristiyan halkın oruçta çok önem vermesini, yortu günlerinde çalışmalarını da mecbur kılıyordu.

Roma Kilisesi'nin, suistimallerin önüne geçmek için devletlere bazı tavizler bile verdiği kabul edilmektedir. Örneğin konsil sonrası mutlak monarşilere, kilise görevlerine yapılan kimi atamaları denetleme yetkisi verilmiştir. Bununla birlikte Katolik Kilisesi dogmaya, külte ve törenlere ilişkin konularda hiçbir ödün vermek istememiş, Trent Konsili, Papa'nın yanılmazlığını yeniden vurgulamış, onu iman

³²⁶ Charles Seignoboss, **Avrupa Milletlerinin Mukayeseli Tarihi**, çev. Semih Tiryakioğlu, İstanbul, Varlık Yayınları, 1960, s. 222.

³²⁷ Seignoboss, **a. g. e.**, s. 222.

konusunda en yüce makam olarak kabul etmiştir. Aynı şekilde kilise’de hiyerarşi korunmuş, Papa’nın mutlak otoritesine bağlı kılınmıştır. Diğer taraftan konsil, her tür basın-yayına sansür koymaya karar vermiş ve okunması sakıncalı bulunan ve yasaklanan kitaplar listesini yayınlamıştır.³²⁸ Konsil, ayinlere her hafta katılmayı zorunluluk haline getirip vaftiz ve evliliği daha sıkı kurallara bağlamıştır. Ayrıca Lutherci patlamayı tetikleyen endüljans satışını da sona erdirmiştir.³²⁹ Böylece konsil tarafından doktrinel konular artık hiçbir tartışmaya yer vermeyecek şekilde sağlam bir tarzda açıklanırken, bir takım kanunlarla kilise içi disiplin ve din eğitimi faaliyetleri de belirli bir düzene konmaya çalışılmıştır.

Bu süreçte ruhbanlar reformun yayılmasına pasif bir şekilde seyirci kalacak yerde, mezhep ayrılığına karşı faal bir savaşa girişmiş ve bu da ayrılığı derinleştirmiştir. Kiliseler arasındaki çatışma, doktrin konusunda vaazlar, vaiz misyonları ve ilahiyatçılar arasındaki şiddetli polemiklerle sürdürülmeye çalışılmıştır. Bu ayrılık önceleri zulüm ve eziyetlerle birçok idamlara, sonrasında da birçok ülkede uzun bir süre devam eden savaflara yol açmıştır ki sonradan bunlar, devletler arasında yapılan harpler şeklini almıştır. XVI. yüzyıl sonrasında Katolik Kilisesi, Avrupa’nın büyük bölümünü, bütün güney devletlerini Fransa, İrlanda, Avusturya ve Polonya’yı muhafaza ederken, bölünmüş vaziyetteki Almanya ve Hollanda’yı da Protestan kiliseler ile paylaşmıştır.³³⁰ Bununla birlikte Trent Konsili, Katolik Kilise yaşamına yeni bir biçim vermiştir, denilebilir. Kilise, yeni tarikatlar, mistisizm, misyonerlikte atılım, ve barok sanatı gibi alanlarda da yeni bir soluk bulma imkanı bulmuştur. Ayrıca bu konsil, konsiliarizme karşı da papalık makamının otorite ve üstünlüğünü de sağlamlaştırmıştır.³³¹

Trent Amentüsü

³²⁸ Tanilli, **a. g. e.**, s. 130.

³²⁹ J. M. Roberts, **Avrupa Tarihi**, çev. Fethi Aytuna, İstanbul, İnkılab Kitabevi, 2010, s. 322.

³³⁰ Seignoboss, **a. g. e.**, s. 223.

³³¹ Paul Hazard, **Batı Düşüncesinde Büyük Değişme**, çev. Erol Güngör, Ankara, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı, 1973, s. 248.

Trent Konsili, reformculara karşı Katolik doktrini Protestanlık'tan net bir biçimde ayırmıştır. Konsil'de İznik Kredosu yanında “professio fidei Tridentina” adıyla bir başka amentü de 13 Kasım 1564'de düzenlenmiş ve açıklanmıştır. Kiliseye ait tüm yasalarda bir takım sınırlamalar ve yasaklar getiren bu bildiri, 12 başlıktan oluşuyordu. Bunlardan 8 tanesi tridentine kararlarını, diğerleri ise Roma Katolik Kilisesi'nin bütün kiliselerin anası ve efendisi olduğunu, Petrus ve İsa'nın halefi olarak itaat edilmeleri gerektiğini, insanların hayatları boyunca Tanrının yardımını olmadan kurtuluşa eremeyeceğini ve bu kadere bağlı kalınması gerektiğini ifade ediyordu.³³²

Trent amentüsünde belirtilen esaslar şu şekilde ifade edilmiştir:

“Kutsal Roma Kilisesinin kullandığı her şeyin kader içinde saklı olduğuna inanır ve itiraf ederim.

Bir tek Tanrıya, görünen görünmeyen her şeyin yaratıcısı ve cennetin kurucusu olarak inanırım.

Sadece bir tek ilah Hz. İsa, Tanrı'nın tek oğluna, tanrıların tanrısına, ışıkların ışığı, doğrulmuş fakat yapılmamış Baba ile yardımcısına inanırım.

Biz insanların kurtuluşu için cennetten inen Kutsal Ruh'un, masum Meryem'e sunduğu ve insan yapılan kişiye inanırım.

Pontius Plate'de bizim için çarmıha gerilen, acı çeken ve sonra gömülen...

Ve Kitab-ı Mukaddes'e göre 3. gün dirildi ve cennete yükseldi ve Babanın sağ tarafına oturdu.

Ve ölümü yargılamak için zaferle gelecek, O'nun soyu hiç tükenmeyecek

Kutsal Ruh'ta, Tanrı ve yaşamın yaratıcı, Baba ve Oğuldan sonra yaratılan, Baba ve Oğul ile anılacak, ibadet edilecek, onurlandırılacak, peygamberler tarafından konuşulacak

Ve inanılan ve kutsal olan Katolik Kilisesi

Günahların affedilmesi için bir tek vaftiz isterim.

Ve ölünün yeniden yaşama dönmesini beklerim.

³³² Etienne Mignot, **Histoire de la Reception du Concile de Trente**, Amsterdam, c. I, 1756, s. 10-15.

Amen

II) Kesinlikle kiliseye ait gelenek, görenek ve inançları tüm içtenliğimle kabul ederim ve bunları diğerlerinden üstün tutarım.

III) Kitab-ı Mukaddes'in bu duyarlılıkla uygulandığı, doğruluğun esas alındığı ve Kitab-ı Mukaddes'in doğru yorumlandığı kutsal ana kilisemize bağlı kalmayı kabul ediyorum; bunlara karşı gelmeyeceğime, yeniden yorumlamayacağıma söz veriyorum.

IV) Yeni Ahit'in yedi sakramenti olduğunu samimiyetle ifade ediyorum. Vaftiz, günah itirafı, evharistiya, konfirmasyon, rahip takdisi, hasta yağlama ve evlilik. Katolik kilisesinin tüm sakramentlerini kabul ettiğimi bildiririm.

V) Trent Kutsal Konsilinde ifade edilen her şeyi özellikle asli günah ve kurtuluşla ilgili esasları tüm içtenliğimle kabul ettiğimi bildiririm.

VI) Evharistiya ayininde canlı cansız her şeyin gerçek sahibi ve önceliği Tanrı'ya feda edilmiştir. Yapılan bu kutsal ayinde en kutsal olarak vücut kan ile birlikte İsa'nın ruhu ve ilahiliği vardır. Ve şarabın özü kana, ekmeğin özü de vücuda dönüşmüştür. Daha sonra Katolik kilisesi bunu ekmek yeme ve şarap içme ayinine dönüştürmüştür.

VII) Yalnızca İsa Mesih'in himayesinde bütün ilahiyatı kabul ederim.

VIII) Cezanın çekildiği bir yer olduğunu ve burada hapsolunan ruhlara inananlar tarafından yardım edildiğine inanırım.

İsa tarafından yönetilen, yönlendirilen azizlerin de onurlandırılması, onlara dua edilmesi ve saygıyla anılması gerekmektedir.

IX) İsa'nın, Tanrı'nın annesi Kutsal Meryem'in, azizlerin ve diğerlerinin de saygıyla anılmasını beyan ederim.

İsa'nın gücü ve ayrıcalığı sadece kiliseye bırakılmıştır ve bunun tasarrufu sadece Hristiyanlara aittir.

X) Bütün kiliselerin anası olarak Katolik kilisesine bağlı kalacağıma, Roma piskoposuna Petrus'un mirasçısı olarak inanacağıma, onu havari prensi, İsa'nın rahibi olarak kabul edip bağlı kalacağıma yemin ederim.

XI) Her şeyin kiliseye teslim edildiğine, her şeyin doğrusunun kutsal kiliseye ait olduğuna ve buna ters düşen hiçbir şeyi kabul etmeyeceğime ve kilisenin lanetlediği hiçbir şeyi yapmayacağıma yemin ederim.

XII) Katolik inançlarına sonuna dek sadık kalacağıma, hayatımın sonuna kadar Tanrı'nın yardımıyla inanacağıma yemin ederim. Her halimle inanıp dua edeceğime yemin ederim. Bana ve Tanrı'nın kitaplarına yardım et.³³³

³³³ Pallavicini, a. g. e, s. 161-162.

3.2. Avrupa'nın Durumu

Konsil'in reform hükümleri radikal reformcuların istedikleriyle Papalık gelenekleri arasında bir uzlaşma gibi görünüyordu. Uygulandığı yerlerde kilise irtibatlı hayatı düzenleyici ve kuvvetlendirici bir etki yaptı. Uzmanlara göre yeni Katolik dindarlığı ve mistisizmi, skolastik teolojinin canlanması, pozitif teolojinin ortaya çıkması ve sanat alanında da barok çağın sanat ve kültürü Trent Konsili'ne bağlı olmuştur. Trent Konsili sadece Orta Çağ'ın restore edilmesinden ibaret değildir. Kiliseye yepyeni bir soluk getirmiştir ki bunlarla kilise tarihinde yeni bir çağ başlamıştır.³³⁴ Bununla birlikte öğreti noktasında Roma'nın geleneksel tutumu daha da katılaşmış, kilise disiplini noktasında yapılan sıkı düzenlemelerle Papalığın kilise hayatı ve yönetimi üzerindeki denetimi gitgide artmış, böylece otoriter ve gelenekçi bir kilise yapısı doğmuştur.³³⁵

Diğer taraftan Trent Konsili, Roma'nın üstünlüğü iddiası sebebiyle olsa gerek ulus-devlet fikrinin Avrupa'da canlanmasını da engelleyememiştir. Roma Katolik Kilisesi Orta Çağ boyunca kendisine tabi olan halkları sömürdüğü için kitlelerin nefretini çekiyordu. Ancak uygulamalarının kendi evrensel topluluk idealiyle örtüştüğünü ilan ederek zulmünü ve sömürsünü de haklılaştırmaya çalışıyor, bu da kendisine yönelik tepkileri daha da artırıyordu. Böylece Katolik Kilise'ye karşı isyan, kaçınılmaz hale gelmişti. Kral'ın etrafında ve Katolik Kilisesi'ne karşı yeniden bir araya geliş ise, bu boyunduruktan “ulusal kurtuluş” demekti.³³⁶ Avrupa'nın milliyetçilik hareketleri işte bu şekilde başlamıştı ve kökleri de esasında reform döneminde yatmaktaydı.

XVI. yüzyıl boyunca Luther, Zwingli ve Calvin gibi birçok din adamı kilisedeki bozulmuşluğa karşı mücadeleye girmişlerdi. Reform hareketi bir yandan Katolik Kilisesi'nin Avrupa halkları üzerindeki siyasî ve dinî otoritesini büyük ölçüde sarsarken, diğer taraftan Katolik Kilisesi'ni kendi içinde de bir yenilenmeye

³³⁴ Jedin H., “Concil of Trent”, **a. g. c.**, s. 278.

³³⁵ Harman, “Katoliklik”, **DİA**, Ankara, TDV Yayınları, c. XXV, 2002, s. 57.

³³⁶ R. İsmail Faruki, “Sosyal Örgütlenme Biçimi Olarak Ulus-Devlet”, **İbrahimi Dinlerin Diyalogu**, İstanbul, Pınar Yayınları, 1993, s. 106.

girişmek zorunda bırakmıştır. Bunun açık bir ifadesi olan Trent Konsili ve kararları, uzun dönemler kilise hayatına yön vermiş ve Katolik Kilisesi'nin hem kendine bakışını hem de diğer kiliselerle ilişkilerini belirlemiştir.

Trent Konsili sonrası kurulan birçok reform amaçlı dini topluluktan söz edilebilir. İyi yetişmiş din adamları halkla birlikte, "Saint Evharistiya Topluluğu" gibi adlar altında bir araya gelmiş, halkın dinî yaşamıyla seçkin tabakanın dinî yaşamını uygun hale getirmeye çalışmışlardır. Kilise konsille birlikte istikrara kavuşmuş, hiyerarşi güçlenmiş ve Papa'nın çevresinde merkezileşmiş olarak meydana çıkmıştır.³³⁷ Kilise'nin, Avrupa'da kaybettiği itibarını ve müntesiplerini Trent Konsili sayesinde belirli ölçüde tekrar kazanmayı başardığını söyleyebiliriz.

Papa'nın otoritesi ve dogmaların değişmezliği üzerine kurulmuş olan Trent Konsili, karşıt görüşlere hiçbir taviz vermeyerek kilisenin birliğini kurtarmış ve dogmalarını sert bir şekilde tespit etmiştir. 1582'de kilise hukukuna bugünkü şeklini veren (lat. corpus juris canonici) (fr. corpus de droit canonique) ve 1592'de de Kitab-ı Mukaddes'in Vulgate baskısı yayınlanmıştır. Konsil'in bu taviz vermez tutumu bütün monarşilerde, milli kiliseler kurulmasına doğru giden gelişmeyi de durdurmuştur. Bunun içindir ki konsilin kararları monarşiler tarafından şiddetli bir muhalefetle karşılaşmıştır.³³⁸ Zira monarşiler, herhalde konsil kararlarını kabulün, kendi egemenliklerine zarar vereceğini düşünmüş olmalıdırlar. Neticede kilisenin evrenselliği kabul edilmiş, bazı muhalefetlere rağmen geneli itibariyle devletlere kendini kabul ettirmiştir.

Katolik ülkelerde konsil kararlarının uygulanması kısmen hükümdarların iradesine de bağlı bulunuyordu. Örneğin İspanya Kralı II. Filipus, krallığın kendine verdiği haklar saklı kalmak kaydıyla konsil kararlarını hemen kabul etmiş, fakat başka ülkelerde bazı tereddütler oluşmuştur. Örneğin Almanya'da imparatorlar rahiplerin evlenmelerini sağlayabilmek istemişler, Fransa'da ise krallar, konsilin

³³⁷ Jean Comby, **Pour Lire L'histoire de L'Eglise**, Paris, c. II, 1986, s. 13.

³³⁸ Jacques Pirenne, **Başlangıçtan Bugüne Kadar Büyük Dünya Tarihi**, çev. Nihal Önal, Beslen Cankat, Refik Özbek, İstanbul, Meydan Larousse Yayınları, c. 1, s. 520.

kendi iktidarlarına tecavüz teşkil ettiğini düşünerek, yayınlanmasını reddetmişlerdi.³³⁹ Bununla birlikte Karşı Reform'un Katolik Kilisesi'ni Protestanlar karşısında daha güçlü bir konuma getirdiği kabul edilir. Polonya, tamamen Katolikliğe dönmüş, Almanya'nın büyük bölümüyle Fransa, Güney Hollanda ve Lehistan dinî açıdan tekrar Papalık hakimiyetine girmiştir. Papalığın bu başarısında üç önemli unsurun etkisinden söz edilmektedir. Bunlar: Papalar, Cizvit tarikatı ve gayretli piskoposlar.³⁴⁰

Karşı Reform sürecinde kilisenin etkili bir aracı olan engizisyon'un faaliyet alanında yasaklanan kitaplar listesi de vardı. Yasaklı kitapların Papalık tarafından hazırlanan ilk kapsamlı listesi Trent Konsili sürecinde Papa IV. Paul tarafından 1559'da yayınlandı. Bu liste, kitap isimlerini, kitaplardan bölümleri, yazarları ve basımcıları içeren kapsamlı bir listeydi.³⁴¹ Trent Konsili sonrasında ise, dönemin yasaklı ve sapkın kitaplarını kapsayan en etkin liste yayınlandı. 26 Ocak 1564'de "Benedictus Deus" adıyla konsil kararlarını yayınlayan Papa IV. Pius, aynı yıl "Tridentine Index" adındaki listeyi de yayınladı ve tüm Hristiyanlara buna uymaları çağrısı yaptı.³⁴² Bu listenin, o dönemde Avrupa'da basılan kitapların dörtte üçüne sansür getirdiği söylenmektedir. Neredeyse okunmasına izin verilen yegâne kitaplar Katolik dini edebiyatı ve Vulgate kutsal kitabıydı. Papa ayrıca belli aralıklarla listenin takibi ve gerektiğinde yenilenmesi için bir Index topluluğu da kurmuştu.³⁴³

Konsil'in verdiği karara göre Katolik Kilisesi'nin onayından geçmeyen hiçbir kitap satışa sunulmayacak ve basımı yapılmayacaktı. Piskopos, papaz ve vaizler, büyü ve kâhinlik üzerine yazılmış kitapları yok edeceklerdir. Nitekim konsil sonrası heretik sayılan kitaplar hakkında takibat devam etmiştir.³⁴⁴ Öte yandan Karşı Reform'un kilise tarafından hoş karşılanmayan bir sonucu ise İspanya'daki Katolik mistisizminin yeniden canlandırılmasıydı. Mistisizmin sonucu olarak rahiplik ve

³³⁹ Pirenne, **a. g. e.**, s. 520-522.

³⁴⁰ Çoban, **a. g. e.**, s. 161-162.

³⁴¹ **Hristiyanlık Tarihi**, çev. Sibel Sel, Levent Kınran, İstanbul, Yeni Yaşam Yayınları, 2004, s. 425.

³⁴² Baroni, **a. g. e.**, s. 12.

³⁴³ **Hristiyanlık Tarihi**, **a. g. e.**, s. 425-426.

³⁴⁴ Avallon, **a. g. e.**, s. 352.

törenlere olan ihtiyaç zayıfladığından bu durum kiliseyi rahatsız etmiştir. Mistikler, görünürde Katolikliği benimsiyorlardı, ancak bireysel dini ve kişinin Tanrı'yla doğrudan ilişkisini vurguluyordu.³⁴⁵ Bu da doğal olarak ruhbanlığı bir kenara itmek anlamına geldiği için bu eğilime Katolik Kilisesi tarafından daima şüpheyile yaklaşıldı.

Karşı Reform sonrası Fransa'da dinî ve siyasî nedenlerle çıkan bir dizi iç savaş 1562'den 1598'e kadar ardı ardına devam etmiştir. Anlaşmazlığın temelinde Kalvinci Protestanlar ile Roma Katolikleri arasındaki anlaşmazlıklar vardı ve iki taraf ta esasen iktidarı ele geçirmek için mücadele ediyordu. Her iki tarafın da gücü yavaş yavaş tükenince mecburen ateşkes yoluna gidildi. 1598'de ülke yönetimi "Nantes Fermanı" ile Kalvinistlere dinî ve ibadet özgürlüğü ve ülkenin belli bölgelerinin kontrolünü verirken Roma Katolikliği imparatorluğun resmî dini olmaya ve halkın büyük bölümünde etkinliğini sürdürmeye devam etmiştir.³⁴⁶ Bu uzlaşma eğilimi bir müddet devam ettikten sonra ferman Cizvitlerin de etkisiyle Kral XIV. Louis (1643-1715) tarafından 1685'de feshedilmiş ve Louis'in bildirisiyle yüzlerce Protestan Katolikliğe yeniden dönmüş ve binlercesi de kaçarak Almanya, İngiltere ve Amerika'ya gitmek zorunda kalmıştır.³⁴⁷

Görüldüğü gibi Nantes Fermanı, uzun bir süreç sonunda kaldırılmıştır. Önce Katolikler'in din değiştirmeleri yasaklanmış, Protestanlık'tan ayrılıp Katolik olmak isteyenler teşvik edilmeye başlanmıştır. Ayrıca mevcut kiliseleri yıkmakla birlikte Kalvinistler'in yeni kiliseler inşa etmesi de yasaklanmıştır. Devlet kademelerinden de uzaklaştırılan Kalvinistler'e yönelik bu baskılar sonucunda 1681'de yaklaşık 38 bin kişi Katolikliğe geçmişti. Kral'ın, 2 Ekim 1685'te yayımladığı Fontainebleau Fermanı ile de Nantes Fermanı geçersiz kılınmıştır.³⁴⁸

³⁴⁵ **Hristiyanlık Tarihi**, s. 425-426.

³⁴⁶ Merry E. Wiesner, Hanks, **Erken Modern Dönemde Avrupa: 1450-1789**, çev. Hamit Çalışkan, İstanbul, Kültür Yayınları, 2009, s. 270.

³⁴⁷ **Hristiyanlık Tarihi**, s. 428.

³⁴⁸ Hermant, **a. g. e.**, s. 490-492.

Fontainebleau Fermanı'na göre Calvinistler'e ait bütün tapınaklar yıkılacak, rahipleri sürgün edilecekti. Bu fermanın sonra Fransa'daki Calvinistler hızla ülkeden ayrılmışlardır. Bazı tahminlere göre yaklaşık 300 bin kişi Fransa'yı terk etmiştir. Bunlar arasında zenginler, düşünürler ve yazarlar da bulunmaktaydı. Bunların büyük bir kısmı İngiltere'ye, Hollanda'ya, İsviçre'ye, Almanya'ya veya Amerika'ya kaçmış³⁴⁹, ülkede kalan Calvinistler ise artık baskılara dayanamayarak büyük bir isyan başlatmışlar ve sonuçta Fransa ordusu, Calvinistler'in isyanını kanlı bir şekilde bastırmıştır.³⁵⁰

Fransa'da ki duruma paralel olarak, XVI. yüzyıldan beri Papaların en büyük vazifelerinin Protestanlığı ortadan kaldırmak olduğunu söyleyebiliriz. Ancak bu yüzyılın sonlarına doğru dünyevî işlerle, kilise devletinin idaresi ve büyük Avrupa siyaseti ile meşgul olmaya başlamışlardır. Papa V. Paul (1605-1621), Orta Çağ'a benzer şekilde Papalığın cismanî devletler üzerindeki hak iddialarını bir kere daha canlandırmış ve bu yüzden Venedik ile ihtilafa düşmüştü. Papa, Venedik'e sığınmış olan birkaç cezalı papazın kendisine teslim edilmesini ve Venedik topraklarında kilise mülklerinin genişletilmesini yasak eden kanunun kaldırılmasını istiyordu. Bu istekler reddedilince Papa V. Paul, Venedik'i aforoz etmek durumunda kaldı. Venedik ise buna karşılık Cizvitleri topraklarından kovdu. Sonunda Papa isteklerinden vazgeçmeye ve Venedik ile bir uzlaşmaya varmaya mecbur oldu.³⁵¹ Bu vakıadan hareketle, bu dönemde de Papalığın, tıpkı Orta Çağ'da olduğu gibi kendi yetki alanını ve konumunu, cismanî devletler üstü bir yere konumlandırmaya çalıştığını söyleyebiliriz. Ancak görüldüğü üzere kilise bu kez pek de başarılı olamamıştır.

XV. Gregory (1621-1623) 'un en önemli icraatı ise, Katolikliğin yayılması amacıyla "Yüksek Ruhani Propaganda Meclisi" (lat. Propaganda Fide) ni kurmak olmuştur. Bu kurum, daha önce genç Katolikler yetiştirmek maksadıyla kurulan

³⁴⁹ Du Pin, **a. g. e.**, s. 519-520.

³⁵⁰ Du Pin, **a. g. e.**, s. 521.

³⁵¹ Bekir Sıtkı Baykal, **Yeni Zamanda Avrupa Tarihi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, c. II, 1988, s. 158-159.

oluşumları bir araya topluyor ve Katoliklik propagandasının tek elden idare edilmesini sağlıyordu. Ardından gelen VIII. Urban (1623-1644), savaşlar sonunda Protestanlara tavizler verilmesini önlemek için çeşitli yollar denemişti. X. Innocent (1644-1655) ise, Vestfelya Barışını sadece protesto etmekle meşgul oldu. Kimi araştırmacıya göre onun bu davranışı, siyasî nüfuz açısından Papalığın bir acziyet içinde bulunduğunu gösteriyordu.³⁵² Zira bu barış ile, Papalık Alman topraklarındaki birçok mülkünü ve piskoposluk bölgesini kaybetmiştir.

3.3. Cizvitlerin Karşı Reform Faaliyetleri

Karşı Reform'a ve sonrasında özellikle Katolikliğin çeşitli ülkelerde yayılmasında en önemli katkısı şüphesiz Cizvit tarikatı yapmıştır. Kilise, Trent Konsili'yle kendisini bir reforma tabi tutup doktrinlerini tekrar yineledikten ve kilise içi birtakım suistimalleri ve eksiklikleri giderdikten sonra yönünü misyon faaliyetlerine ve yayılmaya çevirmiştir. Bu bakımdan konsil sonrası Cizvitlerin faaliyet alanlarına değinmek önem arz etmektedir.

Reform sürecinde Papa III. Paul, İnigo Lopez de Loyola'nın 1534'de kurduğu Cizvit tarikatının Katolikliğin bekası için etkili bir örgüt olacağını düşünmüş ve 1540'da tarikatı resmen onaylamıştır. İspanya ve İtalya gibi Katolik ülkelerde engizisyon, Protestanları kolayca yok edebilmiş, fakat Protestanların sayıca fazla ve etkili olduğu ülkelerde engizisyon mahkemeleri beklenen etkiyi gerçekleştirememiştir. İşte Cizvitler, bu bölgelere gizlice sızıp nüfuzlu kişilere yakın durarak halkı tekrar Katolikliğe kazandırmaya çalışmışlardır. Kilise, Cizvitler'in çabalarıyla çeşitli yollarla güney Almanya, Avusturya, Macaristan, Bohemya ve Polonya'da kaybetmiş olduğu toprakların çoğunu geri alabilmiştir.³⁵³

³⁵² Baykal, a. g. e, s. 159.

³⁵³ Barker, a. g. e, s. 153.

Cizvitler, misyonerlik hedeflerine, heresilerle mücadeleyi ve Hristiyan halkın dinî pratik ve inançlarını sağlamlaştırmayı da eklemişlerdi.³⁵⁴ “Amaç, araçları meşru kılar” ilkesini benimseyen Cizvit tarikatın’da³⁵⁵ disiplin çok titiz ve sıkıydı ve Katolik Kilisesine tam bir itaat, adeta “ölü gibi itaat”³⁵⁶ söz konusuydu. Bu anlamda Karşı Reform’un başını çeken Cizvitlerdi, denilebilir. Konsil’in son dönemlerinde etkileri bir hayli artmıştı. Özellikle eğitime verdikleri önemle dikkat çeken Cizvitler, Avrupa’nın her bölgesinde kaliteli okullar ve kolejler kurmuşlardı. Cizvitler’in Katolik Kilisesi’ne bağlılıkları o denli derindir ki; “Bize bir çocuğu yedi yaşına kadar verirseniz, o ömrünün sonuna dek Katolikliğe bağlı kalır” diyebilmektedirler.³⁵⁷ Kilise de, tarikatın bu özelliğini aktif bir biçimde kullanmıştır.

Cizvitler bu eğitim faaliyetleri yanında halk tabakalarına hitap etmek üzere de zengin bir tiyatro faaliyetine de girişmişlerdir. Bu tiyatrolarda sahneye konan oyunlarda “Katolik Kilisesi Çocukları”nın din düşmanları üzerinde hakimiyet kurmaları ve kafirlerin mağlup olmaları gibi hususlar çok etkili örneklerle gösterilmiştir.³⁵⁸

Karşı Reform konusunda Francesko Xavier (1506-1552) ve diğer Katolik misyonerlerin şahsî gayretleri de göz ardı edilemez. Loyola’nın yakın arkadaşı olan Xavier, yanına aldığı iki arkadaşı ile birlikte Doğu bölgelerine yönelmiş ve uyguladıkları inkültürasyon metoduyla, kiliseye birçok üye kazandırmıştır.³⁵⁹ Xavier, bu yolla Hindistan, Malezya, Endonezya’nın birçok bölgesinde ve özellikle Japonya’daki 10 yıllık süre içinde 700.000 den fazla kişiyi vaftiz ettiğini belirtmiştir. Sonraki yıllarda ise, Cizvitlerin hile ve entrikalarıyla beraber faaliyette bulunduğu bölgelerde siyasî bir güç elde etme isteği, onların birçok Katolik ülkeden çıkarılmalarına neden olmuştur. Silahları; entrika, kara çalma, komplo, öldürme ya

³⁵⁴ Musset, **a. g. e.**, s. 37.

³⁵⁵ Tanilli, **a. g. e.**, s. 130.

³⁵⁶ Ali İsra Güngör, **Cizvitler**, Ankara, Berikan Yayınevi, 2012, s. 63.

³⁵⁷ Barker, **a. g. e.**, s. 153.

³⁵⁸ Kemal Aytaç, **Avrupa Eğitim Tarihi**, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2009, s. 131.

³⁵⁹ Güngör, **a. g. e.**, s. 63.

da zehirleme olan tarikat³⁶⁰, örneğin Amerika, Fransa, İspanya ve Portekiz'den tedricen uzaklaştırılmıştır. Nihayet 1773'de, Papa XIV. Klement, Cizvitler'in sebep olduğu birçok ayaklanma ve skandal sebebiyle tarikatı resmen feshetmiştir. Cizvitler kırk yıl faaliyetlerini gizli yürüttükten sonra 1814'de Papa VII. Pio, selefi Klement'in buyruklarını geçersiz kılarak Cizvitler'e eski ayrıcalıklarını geri vermiştir.³⁶¹

Trent Konsili'yle birlikte başlayan Katolik Reformu'nu bir sonuca götürmek için Katolik tarikat mensupları büyük bir çabayla Avrupa'yı dolaşmışlardır. Hollandalı Cizvit Pierre Canisius (1521-1597) bunların en önemlilerindendir. Prenslerin ve piskoposların danışmanı olan Canisius, din eğitime önem vererek birçok kolej kurmuş ve birçok kateşizm yayınlamıştır. Katolik Reformu taraftarı olan Milanlı piskopos aziz Charles Borromeo (1538-1584) ise, Hristiyan halka yaşantısıyla büyük bir örneklik oluşturmuştur. Kilise'nin öngördüğü biçimde tüm hayatını sadelik içinde yaşamış, birçok eyalet konsilleri ve diyoses sinodları toplamış, kolej ve seminerler açmıştır.³⁶² Bu sinodlar ve seminerlerin, özellikle Bavyera ve Avusturya bölgelerindeki sinodların, Katolisizmin ayakta durmasına büyük katkı sağladığı belirtilmektedir.³⁶³

Loyola'nın, Cizvitleri esasında Protestanlıkla savaşmak için kurmadığı ileri sürülür. Ancak bu 16.yy'da gittikçe neredeyse en temel Cizvit amacı haline gelmiştir. Bazı Cizvitler diğer ülkelerle Roma arasında sıkı bağlar geliştirmek için Papalık delegeesi olarak bazı faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bütün bunların amacı şüphesiz Protestanlara karşı Katolik Kilisesi'ni ve öğretisini dört bir yana yaymaktır. Peter Canisius ve Robert Bellarmine ise yüzyıllar boyu etkin olacak ilmihal kitapları (*catechisme*) ve Protestanlık karşıtı Tanrı bilimsel birçok eser kaleme almışlardır. Cizvitlerin temel felsefesinde şu üç ana esas vardı: Eğitim, Protestanlara karşı

³⁶⁰ Tanilli, **a. g. e.**, s. 131.

³⁶¹ Barker, **a. g. e.**, s. 153-154.

³⁶² Comby, **a. g. e.**, s. 6.

³⁶³ Minnerath, **a. g. e.**, s. 86.

koymak ve yeni alanlara müjdeci yayılış.³⁶⁴ Özellikle XVII. yüzyıla gelindiğinde dinî tarikatlar olağanüstü bir gelişme göstermiş, üstün nitelikli görevli ve idarecilerin yönetimi altında Cizvitlerin sayısı 1600 yılında 10.000'i ve 1650 yılında 15.000'i geçmiştir.³⁶⁵

Görüldüğü gibi 17. yüzyıl boyunca Cizvitler'in en önemli çalışması Karşı Reform olmuştur. Fransa, Güney Almanya ve Doğu Avrupa'da Cizvitler Protestanlara karşı saldırıya önderlik etmişler ve birçok bölgeyi yeniden Roma Kilisesine katmışlardır. Bu özellikleriyle "Karşı Reform'un ürküten ve korkutan fırtına birlikleri" ünvanını almışlardır.³⁶⁶ Cizvitlerin başarılı oldukları diğer bir alan da yeni ülkelere müjdeyi yaymaktı, yani misyon faaliyetleriydi. Çok sayıda Cizvit rahip, Katolik İspanya, Portekiz ve Fransa önderliğinde yeni koloniler ve zenginlikler peşinde Amerika, Asya ve Afrika'ya birçok seyahat yapmışlardır.³⁶⁷ Cizvitler, Brezilya ve Paraguay'ın iman etmesinde rol oynarken Afrika'da ise çeşitli nedenlerle fazla başarılı olamamışlardır.³⁶⁸ Sonuç olarak 17. yüzyıl'ın sonlarına gelindiğinde Amerika'dan Hindistan'a birçok bölge ve Uzakdoğu'nun bir bölümü Katolik Kilisesi'ne bağlanmıştır.

Böylece coğrafi keşifler de bu misyonerlik faaliyetlerine önemli katkı sağlamıştır. Kâşifler gittikleri yerlere aynı zamanda misyonerleri de taşımışlardır. Asya ve Uzak Doğu'da misyonerler ilk kez bu dönemde görülür. Cizvit merkezli Katolik misyonerler en büyük başarıyı ise, Filipinler'de göstermişlerdir. 1595'de ülkenin birçok bölgesinde artık Hristiyan okulları vardır. Tüm bunlarla beraber Katolik-Protestan çatışması, misyonerlik çalışmalarında da ortaya çıkmıştır. Çünkü, Protestan ve Katolik misyonerler, pek çok bölgede karşılaşmak durumunda kalmışlardır.³⁶⁹ Yukarıda belirttiğimiz gibi Cizvitler'in Katolik reforma yönelik en önemli adımlarından bir tanesi de eğitim alanında açtıkları Katolik okullarıdır.

³⁶⁴ Hristiyanlık Tarihi, s. 422-423.

³⁶⁵ Comby, a. g. e, s. 7.

³⁶⁶ Hristiyanlık Tarihi, s. 423-424.

³⁶⁷ Güngör, a. g. e, s. 68.

³⁶⁸ Hristiyanlık Tarihi, s. 423-424.

³⁶⁹ Çoban, a. g. e, s. 162.

1556'lı yıllarda Cizvitler yedi Avrupa ülkesinde otuz üç kolej açmışlardı. 1600'lere gelindiğinde ise İspanya'nın her bölgesinde bir Cizvit koleji vardı ve bunlar erkek çocuklara ücretsiz olarak Latince gramer, felsefe, teoloji ve tarih öğretiyorlardı. Aynı zamanda bu okullarda din adamı olacaklar da eğitim görüyordu. Çünkü Katolik reformcuların önemli hedeflerinden biri ruhban eğitiminin iyileştirilmesiydi.³⁷⁰ 1599'da Cizvit cemaati için bastırılan ünlü "Çalışma planı" uzun yıllar tarikatın eğitiminde resmî kılavuz olmuştur. Bu dönemde Cizvit okullarının sayısı 300 civarındadır.³⁷¹

Bununla birlikte Protestan ve Katolik reformları birçok Avrupa üniversitesini de olumsuz şekilde etkilemiştir. Din savaşları bazı üniversitelerin yıllarca kapanmasına yol açmış, üniversiteler üzerinde söz sahibi olan yetkililer, öğrenci ve hocalara bölgedeki yerleşik inanç konusunda baskı yapmışlardır. Örneğin 1564'de Papa IV. Pius, Katolik ülkelerdeki üniversitelerde çalışmak veya okumak isteyenler için Katolikliğe bağlılık yemini istemiştir. Aynı şekilde Kraliçe I. Elizabeth (1533-1603), 1580'lerde İngiltere'deki üniversite hocalarıyla öğrenciler için de aynı şartı istemişti. Bu yüzden İngiltere'de Katolik eğilimli olduklarından şüphelenilen hocaların işine son verilmiş ve hatta Oxford'da, Katolik inançlarından vazgeçmeyi reddeden birkaç hoca da idam edilmiştir.³⁷²

3.4. Fransız Okulları

Karşı Reform sonrası özellikle Fransa'da tinselliğe vurgu yapan papazlık eğitimiyle ilgili olarak birçok dinî topluluğun kurulduğunu görmekteyiz. Bunların en temel amacı papaz okulları kurmak ve özellikle kaliteli din adamı ve vaiz yetiştirmektir. Örneğin Kardinal Pierre de Berulle (1575-1629), 1611'de İsa'nın

³⁷⁰ Merry E. Wiesner, Hanks, **a. g. e.**, s. 183.

³⁷¹ **Batiya yön veren metinler : rönesans, protestan reformu, erken modern dönem, bilim çağı (1570-1815)**, der. Alev Alatl, Nevşehir, İlke Eğitim ve Sağlık Vakfı Kapadokya Meslek Yüksek Okulu, c. II, 2010, s. 657.

³⁷² Merry E. Wiesner-Hanks, **a. g. e.**, s. 186.

kutsal görevine saygısını belirtmek ve rahiplik durumunu yeniden düzenlemek için bir rahipler topluluğu olan Oratoire'yu kurmuştur. Oratoire mensubu rahipler, bir tarikat veya manastıra bağlı olmayan, yani seküler rahipler olarak, piskoposların hizmetine girmişlerdir. Hepsi de İncil'i yaymaya önem vermişler ve rahiplerin yetişmesi konusu ile ilgilenmişlerdir.³⁷³ Aynı şekilde Jean Jacques Olier de (1608-1657), din adamlarının yetiştirilmesi amacıyla, 1642'de "Saint-Sulpice Rahipleri Topluluğu" adıyla bir topluluk kurmuştur. Aziz Vincent de Paul (1581-1660) ise, bir dönem kilise hizmetleri için bulunduğu Paris'te hristiyan halkının ihtiyaçlarının farkına varır ve özellikle kırsal bölgelerde İsa'ının İncil'ini yaymak ve okullar kurmak için 1625'de "Mission Topluluğu"nu ve yoksullara hizmet vermek için 1633'de "Hayır Sever Kızlar" (fr. Les Filles de la Charité) topluluğunu kurar. Böylece XVIII. yüzyılın sonlarına doğru, Fransa'da bu toplulukların oluşturduğu yaklaşık 150 okul veya kurumun faaliyet gösterdiği bilinmektedir.³⁷⁴

İşte bütün bu şahsiyetler kaliteli ve bilgili rahiplerin yetişmeleri ile ilgilenmişlerdir. Bu konuda yoğun çabaları olan bir diğer isim Fransız din adamı Adrien Bourdoise (1584-1655), Saint-Nicolas du Chardonnet Kilisesi'nde bu amaçla seminerler düzenler ve adayları yoğun bir eğitime tabi tutar. O'na göre, rahip adayı öncelikle bir kiliseyi gerektiği gibi yönetmesini ve eksiksiz bir şekilde ayin yapmasını öğrenmelidir.³⁷⁵ Öte yandan aziz Vincent de Paul, rahip olarak atananlarla ilk olarak, öncelikle teolojinin ve rahiplik görevinin esasını açıklamış ve her salı konferanslarında din adamları için bir tür sürekli eğitim faaliyeti teklif etmiştir. Daha sonra kutsal görev için aday olanların hepsini, daha uzun bir süre kalmak üzere, bir kolejde toplamıştır. Kapsamlı bir şekilde seminerler asrın ortalarına doğru yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunların bütün diyoseslerde yer almaları ise ancak XVII. yüzyılın sonunda ve XVIII. yüzyılın başında mümkün olmuştur.³⁷⁶ Seminerde kalma süresi ise değişmektedir. Bu süre bir kaç aydan, XVII. yüzyılın sonuna doğru yaklaşık bir yıla, XVIII. yüzyılda iki yıla

³⁷³ Duroselle, **a. g. e.**, s. 85.

³⁷⁴ Duroselle, **a. g. e.**, s. 86.

³⁷⁵ Roberts, **a. g. e.**, s. 327.

³⁷⁶ Siemers, **a. g. e.**, s. 366-368.

kadar çıkmıştır. Seminerler günümüze kadar gelmiş olan rahip tipini oluşturmaya önemli katkıda bulunmuştur. Bu rahip tipi, özel giysileri ve hayat tarzı ile dünyadan ayrı, her gün kutsal ayin icra eden, dua kitabını okuyan ve çoban olarak kendisine düşen görevlerin bilincinde olan bir insandır.³⁷⁷

3.5. Engizisyon Mahkemeleri

Reform dönemi sonrası Katolikliğin yayılmasında bir diğer önemli etken de engizisyon mahkemeleri olmuştur. Yukarıda değinildiği gibi özellikle konsil sonrası Cizvitler, Avrupa’da ve yeni keşfedilen denizaşırı topraklarda etkin olmuşlardır. İtalya, İspanya ve Fransa gibi geleneksel Roma Katolikliği olan ülkelerde engizisyon, Katolik Reformu’nun temel aracı haline gelmiştir.

Orta Çağ engizisyonu’nun bir Karşı Reform olarak yenilenmesinde daha çok kardinal Caraffi’nin çabalarından söz edilmektedir. Caraffi, Trent Konsili öncesinde 1542’lerde Protestanlarla birleşmeden yana olanlara karşı çıkarak Protestanlarla baskı, sansür ve propaganda ile mücadele edilmesini teşvik etmişti. Yani yeni Roma engizisyonu’nun onun çabalarıyla kurulduğu kabul edilir. Engizisyon, itiraf ettirmek için genelde şiddet ve işkenceye başvuruyordu. Eğer Papalık sapkın sayılan kişileri kiliseye döndüremezse, onların kiliseden ve Hristiyan toplumdan soyutlanması gerekiyordu.³⁷⁸

Reform sonrası Protestanlık özellikle İtalya’nın kuzeydoğusunda bulunan Vicenza, Padova, Mantova ve Ferrara gibi şehirlerinde etkiliydi. İtalya’da olduğu gibi İspanya’da da yayılan Lutherci öğretiler, birçok kimse tarafından benimsendi. Bunun üzerine Papa IV. Paul (1555-1559) ün emriyle tekrar aktif hale gelen engizisyon mahkemeleri’nin, 1559 ve 1560’da İspanyol Protestan hareketini tamamen yok ettiği belirtilir. Bu dönemde sayısız Protestan korkunç işkencelerle

³⁷⁷ Duroselle, a. g. e, s. 88.

³⁷⁸ Hristiyanlık Tarihi, s. 424.

öldürülmüştür.³⁷⁹ Bu ülkelerde Katolik piskoposların bile Lutherci görüşleri savunmasından endişe ediliyordu. Böylece işkence, hapis ve ölüm, Protestanlığı İspanya ve Portekiz’de tamamen yok etmiş oldu. Engizisyon geleneğinin olmadığı Almanya’da ise fazla kullanılmadı.³⁸⁰ Bununla birlikte İspanya ve Portekiz’de İncil’e bağlı topluluklar, XIX. yüzyıla doğru iyice etkisini kaybeden engizisyonun sonra kendini toparlayıp bugüne kadar varlığını sürdürebilmiştir.³⁸¹

Karşı Reform hareketinin başını çeken Cizvitlerin amaçlarına ulaşmak için başvurmadıkları alan yoktu. Sokakta boş gezen sıradan insanlardan devlet adamlarına kadar herkesle ilişki içindeydiler. Başarılı ve etkili olduğu her bölgede engizisyonun faaliyetleriyle beraber işler yürütülüyordu. Etkisiz oldukları, özellikle Katolik olmayan krallara ve büyük devlet adamlarına karşı sayısız suikast düzenledikleri belirtilmektedir.³⁸² Engizisyon, en fazla nüfusun yoğun biçimde Roma Katoliği olduğu yerlerde etkili olmuştu ve gördüğü kapsamlı destekle engizisyon mahkemeleri, Protestan mezhebinin fazla yayılmasını engelleyen en caydırıcı unsur haline gelmiş oldu.³⁸³

3.6. Bilim ve Kutsal Kitap Geleneği’nin Karşılaştırılması

Trent Konsili’nin bir başka sonucu da Kutsal Kitap geleneği ile bilimin ilişkisi ve karşılaştırılması olmuştur. Bu süreçte Kutsal Kitap geleneği, ilk bilimsel araştırmalarla ve buluşlarla karşılaştırılmaya ve sorgulanmaya başlanmıştır. Gerek Katoliklerde, gerekse Protestanlarda, artık tartışma metodu çokça uygulanmaya başlanır. Bu türün en önemli temsilcisi, Roma’da bulunan Cizvit ve kardinal, Robert Bellarmino’dur (1542-1621). Ballermino, "Kilise’nin askerlerini, karanlıklara karşı savaş için

³⁷⁹ Pirenne, **a. g. e.**, s. 533-534.

³⁸⁰ **Hristiyanlık Tarihi**, s. 426.

³⁸¹ Pirenne, **a. g. e.**, s. 533-534.

³⁸² Barker, **a. g. e.**, s. 153.

³⁸³ **Hristiyanlık Tarihi**, s. 425.

silahlandırmayı" temel gaye edinmiştir.³⁸⁴ Kısacası artık “aydınlanma çağı” denilen bu yeni dönemde kilise dogmaları ve özellikle Kitab-ı Mukaddes, birçok araştırmacı tarafından çeşitli açılardan metin kritiğine tabi tutulmaya ve akıl ve bilimsellik temel alınarak otantikliği sorgulanmaya başlanmıştır.

Bellarmino döneminde kilisenin dogmalarının dokunulmazlığını ve bilime yaklaşımını ortaya koymada özellikle iki olay mühimdir. Bu olaylar Giordano Bruno ile Galileo’nun mahkûm edilmeleridir. Polanya’lı bilim adamı Copernicus, “De Revolutionibus Orbium Coelestium” (1543) isimli eserinde dünya ile ilgili geleneksel Katolik görüşü adeta yıkmıştır. O’na göre Katolik geleneğin aksine güneş dünyanın çevresinde dönmüyor, dünya hem kendi etrafında hem de güneşin çevresinde dönüyordu. Bundan yarım yüz yıl sonra, Copernicus’un bu tezi Giordano Bruno ve daha sonra Galileo tarafından tekrar ele alınınca Roma’da büyük yankı uyandırmıştır.³⁸⁵ Roma’lı ve Protestan ilahiyatçılara göre, Copernicus’un sistemi Kutsal Kitap’ta yazılanlara ters düşmekteydi. Çünkü Kutsal Kitap’ın Yeşu bölümünde: “Ve millet düşmanlarından öç alıncaya kadar güneş durdu ve ay yerinde kaldı.”, denmektedir.³⁸⁶ Kilise’ye göre Copernicus’un takipçisi Bruno da Hristiyan öğretisinden çok uzaklaşmıştı. Uzun süren bir davadan sonra Bruno, 1600 yılında Roma’da yakılmıştır. Bu gelişmeler, Kilise ile bilim arasında gittikçe büyüyecek çatışmanın ilk örnekleridir.

17. yüzyıla doğru eleştirel bakış açısı ve yorumun gittikçe arttığı görülmektedir. Buna paralel olarak Kutsal Kitap’ın yorumları ve çevirileri de çoğalmıştır. Be eleştirel yorumlar içinde en çok göze çarpanlar, şüphesiz Yahudi filozof Spinoza’nın (1632-1677) ve Fransız Richard Simon’un (1638-1712) eleştirileridir.

İlk olarak, ilhamın mahiyeti problemini ele alan Simon’dur. O, Kutsal Kitap’ın çeşitli eski dillerde yazılmış metinlerini birbirleri ile karşılaştırmış ve

³⁸⁴ Comby, a. g. e, s. 24.

³⁸⁵ G. R. Elton, **Reformasyon Avrupası 1517-1559**, İstanbul, İdea Yayınevi, 2012, s. 230-231.

³⁸⁶ Yeşu 10:13.

Kutsal Kitab'ın ilk beş (yun. Pentateukos) kitabının tek yazarının Musa olmasına imkân bulunmadığını iddia etmiştir. Fakat bu iddialar Katolik dünyada fazla taraftar bulamamıştır. Çeşitli çevrelerce o'nun "Eleştirmeli Tarih" (fr. Histoire de Critique) adlı eserinin mahkûm edilmesi, Simon'un da Orotorio'dan çıkarılması ciddi anlamda dile getirilmiş³⁸⁷, kilise ise geleneğe aykırı bu tip görüşleri reddederek inanç hürriyetini dahi kabul etmemiştir. Dahası kilise, toplumun istikrarı için herkesin Katolik olması gerektiğini bile dile getirmiştir.³⁸⁸

Spinoza, batıl itikatları ortadan kaldırmak, serbest düşünce ve araştırma metodunu her alanda uygulamak, bunu yapmak için de hür bir şekilde düşünmeye başlamayı istiyordu. Bu amaçla Spinoza 1670'de "Tractatus Theologico Politicus"u neşretti. Bu eserinde, on emirin Musa tarafından yazılmadığı, Yeşu, Hakim, Ruth, Samuel ve Krallar adlı bölümlerin ise otantik olmadığını ileri sürüyordu. Simon ise, 1678'de çıkardığı "Histoire Critique du Vieux Testament" adlı eserinde tenkit ve filolojiye büyük önem vermişti. Sağlam muhakeme ve bilimsel düşünmeye hiçbir şeyin, fanatiklerin bile hiçbir şekilde karşı duramayacağına inanıyordu.³⁸⁹ Başlangıçta Eski Ahit üzerine çalışan Simon, daha sonra araştırmalarını Yeni Ahit üzerine de yoğunlaştırdı. Simon, çok fazla öğrencisi olmasa da onun "Histoire Critique du Vieux Testament" adlı eserine 40'dan fazla reddiye yazılması onun yarattığı hareketin boyutunu anlamak için yeterlidir.³⁹⁰

Simon'dan yaklaşık bir asır sonra yazar ve tabib Jean Astruc (1684-1766) ise, 1753'de Kitab-ı Mukaddes'le ilgili tenkidî bir çalışma yayınlamış, özellikle Eski Ahit'deki Tanrı isimlerinin farklılığından hareket ederek, bu kitabın iki farklı dökümandan oluştuğunu ileri sürmüştür. O, bu kaynakları A ve B diye ikiye ayırmıştır. A, Yahvist metni; B ise Elohist metni göstermektedir. Böylece Astruc, Tevrat'ın değişik dökümanlardan meydana getirildiği teorisini ortaya atmıştır.³⁹¹

³⁸⁷ Hazard, **a. g. e.**, s. 156-158.

³⁸⁸ Çoban, **a. g. e.**, s. 170.

³⁸⁹ Hazard, **a. g. e.**, s. 155, 211.

³⁹⁰ Hazard, **a. g. e.**, s. 213.

³⁹¹ Hikmet Tanyu, "Yahudiliğin Kutsal Kitapları ve Esasları", **AÜİF Dergisi**, c. XIV, 1966, s. 112-113.

Eski Ahit'in değişik dökümanlardan derlendiği teorisi daha sonra J. Welhausen (1844-1918) tarafından geliştirilmiş ve onun adıyla anılmıştır. Buna göre Welhausen dört kaynak tespit etmiş ve bu kaynaklara sırasıyla J (Yahvist), E (Elohist), D (Deuteronomy), P (Priestly) metinler adını vermiştir.³⁹² Pek tabii ki kutsal metin üzerine geliştirilen tüm bu eleştirel yaklaşımlar kilise tarafından zındıklık ve sapkınlıkla suçlanmıştır. 1633'de dünyanın döndüğünü söyleyen Galile'nin zındık olarak kabul edilmesi Roma Katolik Kilisesi'nin engizisyon mantığını ortaya koymada önemli bir örnektir. Aynı şekilde Kopernik nazariyesine istinaden kâinatta birçok dünyalar bulunduğunu ve bu dünyaların ruhunun da Allah olduğunu ileri süren İtalyan Bruno da engizisyon mahkemesinin kabul edemediği diğer bir bilim adamıdır.³⁹³

3.7. Konsil Sonrası Derin Ayrılık: Otuz Yıl Savaşları (1618-1648)

Trent Konsili ve sonrasındaki gelişmelerin, Katolik ve Protestanları birbirinden iyice ayırdığı görülmektedir. Konsilin amacı da Katolik öğretilerinden ve gelenekten bir takım tavizler vererek reformcularla bir ortak noktada buluşmaktan ziyade, Katolik Kilisesi'nin ve öğretisinin ayakta durması ve sapkın reformcu görüşlerin reddedilmesini sağlamaktır. Bu anlamda kesin bir ayrılık kaçınılmazdır. İşte yalnızca dinsel gibi görünen bu ayrılık, sonraları siyasi bir vecheye de bürünmüş ve Avrupa topraklarında 1618 ile 1648 yılları arasında yapılan ve Avrupa devletlerinin çoğunun katıldığı dini-siyasi temele dayanan savaşlara sebebiyet vermiştir.

Bu dönemde İtalya, İspanya ve Portekiz Katolik; İskandinavya, İngiltere ve İskoçya Protestan idi; ancak Avrupa'nın ortası dini olarak bölünmüştü. Bu dini bölünmeler hanedan kavgaları ve siyasî anlaşmazlıklarla birleşip neredeyse tüm Avrupa ülkelerinin katıldığı Otuz Yıl Savaşlarına yol açtı.³⁹⁴ Katolik İspanya'nın

³⁹² Baki Adam, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat ve Yahudi Hayatındaki Yeri*, s. 30.

³⁹³ Ziya Paşa, **Engizisyon Mahkemeleri**, haz. Cahit Külekçi, İstanbul, İlkhaf Yayınları, 2011, s. 28.

³⁹⁴ Merry E. Wiesner, Hanks, **a. g. e.**, s. 273.

Hollanda'yı işgal edip Batı Avrupa'da yayılcı bir politika izlemesi ve Habsburg kralı Ferdinand'ın Protestanlara inanç özgürlüğü mahiyetinde olan Augsburg anlaşmasını ihlal etmesi, Protestan teologlarını sınır dışı edip Protestan öğretilerini yaktırması ve bunun akabinde Protestanların 1618'de Prag'da Ferdinand'ın danışmanlarını öldürmeleri Otuz Yıl Savaşlarını tetikleyen en önemli sebepler olarak zikredilmektedir.³⁹⁵

Savaş öncesi gelişmelere bakacak olursak; Bohemyalılar, yani Çekler gerek millî ve gerekse dinî sebeplerden dolayı, değişik dönemlerde Kutsal Roma Germen İmparatorluğu'na karşı isyan etmişlerdi. Protestan olan Çekler, İmparator II. Rudolf'a din özgürlüğü hususunda belirli tavizler verdirtmeyi başarmışlardı. Ancak imparatorun Bohemya'daki temsilcileri Protestanlar'a verilen hakları pratikte uygulamaya koymak istemediler. Bunun üzerine Çek Protestanları, diğer bölge Protestanlarıyla işbirliği yaparak yeni bir hükümet kurdular ve isteklerini yeniden imparator Rudolf'a bildirdiler. Çaresiz kalan imparator, 1609'da yayınladığı bir fermanla Çek Protestanları'nın isteklerini kabul etti. Protestanlar'ın, kilise topraklarına kendi ibadethanelerini inşa etmeleri üzerine imparatorluk temsilciler heyeti bu kiliselerin yıkımına karar verdi. Ancak 1617'de bu karara Protestanlar yine itiraz edince, ipler tamamen koptu ve Protestanlar'ın hakları ellerinden alındı.³⁹⁶ Temsilcilerin bu katı tutumu takınmaları üzerine Protestanlar doğrudan yeni imparator Matthias'a başvurmayı uygun gördüler. Ancak imparatorun cevabı da gayet sert oldu. Çekler, aradaki ihtilafın sebebi olarak Prag'da bulunan imparatorun temsilcilerini görüyorlardı. Zaten bu iki temsilci de Protestanlar'ı sapkın olarak görmekteydi. Protestan Çekler, isyan ederek 1618'de krallık sarayını bastılar. İki imparator temsilcisini binadan atarak öldürdüler. Bu durum imparatora ulaşınca, imparator olayı isyan olarak yorumladı ve devamında gelişen Alman prenslerini korkutan siyasetler, çatışmanın yayılmasına yol açtı.³⁹⁷

³⁹⁵ Hristiyanlık Tarihi, s. 429-430.

³⁹⁶ Vallée, "Allemagne", a. g. e, s.77-80.

³⁹⁷ Meydan Larousse : Büyük Lügat ve Ansiklopedi, "Otuz yıl Savaşları", İstanbul, Meydan Yayınevi, c. IX, 1981, s. 709.

İsyancıların da Prag’da yeni bir hükümet kurması neticesinde bu çatışma bütün kıtaya yayılarak, Avrupa’nın genelinde mezhep esaslı bir kamplaşma başlamış oldu. Katolik devletler, Kutsal Roma Germen imparatorunun yanında yer alarak bir birlik oluştururken, Protestanlar ise “Union” adı verilen siyasî birliği meydana getirdiler.³⁹⁸ Neticede savaş, daha çok siyasî nedenler uğruna yapılan milletlerarası bir savaş hâline gelmişti. Belirttiğimiz gibi temelinde bir Katolik-Protestan mücadelesi olsa da, savaşan devletlerin çoğu dinsel sebepler yanında siyasî amaçlar için savaşmıştır.

İspanya’daki Katolik Habsburg Kralları, Doğu ve Orta Avrupa’da Katolikliği tekrar güçlendirmek istiyorlar, Protestan İsveç ve Danimarka Kralları ise “Protestanlığın savunucuları” olarak Roma Germen İmparatorluğu’ndaki nüfuzlarını arttırmak istiyorlardı. Bu gayeyle Kutsal Roma Germen İmparatorluğu’ndaki Protestan Prensler 1608 yılında bir birlik kurdular. 1609’da ise Katolik devletler imparator’un desteğiyle birleştiler. Böylece Almanya parçalanıyor ve din ekseninde iki kampa bölünüyordu.³⁹⁹ Bu arada, her iki birlik de diğer devletlerden destek bulmaya çalıştı. Katolik Birliği, aynı Roma-Cermen İmparatorluğu gibi Habsburg Hanedanı tarafından yönetilen Katolik İspanya’nın desteğine güveniyordu. Protestanlar ise savaş süresince Hollanda, İngiltere ve Fransa gibi Avrupa’da Habsburg egemenliğini istemeyen devletlerden destek aldı.⁴⁰⁰

Savaşlar sonucunda Roma Germen İmparatorluğu’ndan başka İspanya Habsburgları da gerileme sürecine girmişti. Böylece yaklaşık altmış yıldır İspanya egemenliği altında olan Portekiz 1640’ta bağımsız oldu. Ayrıca savaşlarda ve savaşla beraber gelen kıtlık ve salgın hastalıklarda yüzbinlerce insan öldü. Savaşta en çok zararı ise Almanya gördü. XVI. yy’da Avrupa’nın gelişmiş bir bölgesi olan Almanya’da XVII. yy’dan XIX. yy’ın ikinci yarısına kadar sürecek olan bir gerilemenin başladığı kabul edilir.⁴⁰¹ Otuz Yıl Savaşı’nın en önemli siyasal sonucu,

³⁹⁸ Hristiyanlık Tarihi, s. 432.

³⁹⁹ Baykal, a. g. e, s. 11-13.

⁴⁰⁰ Valleé, “Allemagne”, a. g. e, s. 102-105.

⁴⁰¹ Merry E. Wiesner-Hanks, a. g. e, s. 280.

Kutsal Roma Germen İmparatorluğu'nun bir karmaşa ve gerilemeye sürüklenmesiyle Fransa'nın Kıta Avrupa'sında en güçlü devlet olarak ortaya çıkmasıdır. XIX. yy 'da Almanya İmparatorluğu kuruluncaya kadar Avrupa siyaseti Almanya'nın bölünmüşlüğü ve Fransa'nın üstünlüğü çevresinde dönecektir. Kısacası artık Avrupa'da bir Fransız hegemonyası söz konusudur.⁴⁰²

Bu savaşlar dizisi, Kutsal Roma İmparatorluğu'na bağlı birçok prensliğin farklı taraflarda savaşması sebebiyle bir “iç savaş” niteliği taşıdığı söylenmektedir. Bu savaşlar dizisi, 1648 yılında Protestanlar'ın zaferiyle bitmiş ve Vestfalya Antlaşması ile savaş sonucunda Almanya ve Avusturya'dan oluşan Kutsal Roma Germen İmparatorluğu her biri bağımsız birçok küçük devlete ayrılmıştır. İmparatorluk makamının yetkileri ise çok kısıtlanmıştır.⁴⁰³

30 Yıl Savaşları, Avrupa'nın gördüğü son büyük din savaşıdır. Habsburglara karşı Protestanları destekleyen Katolik Fransa örneğinde olduğu gibi artık devletlerin çıkarları, dinsel bağlılıklarının önüne geçmiştir. Bu açıdan Vestfalya ile Avrupa'da uluslararası ilişkilerde bazı temel esaslar belirlenmiştir. Artık Avrupa, her biri kendi yasalarına göre davranan, kendi ekonomik ve siyasal çıkarlarını düşünen, bu doğrultuda istediği tarafta yer alan, ittifaklar kuran ve bozan modern bağımsız devletlerden oluşacaktır. Bu bakımdan günümüz modern devletlerarası ilişkiler Vestfalya ile kurulmuştur, denilebilir.⁴⁰⁴ XVI. yüzyılda Fransa, Katolik-Protestan çekişmesini en fazla yaşayan devlet olmuştur. 1562-1598 yılları arasında Fransa'da mezhep savaşları meydana gelmiş, zamanla bu iç mesele İngiltere, Hollanda ve İspanya gibi ülkelerin de müdahil olduğu milletlerarası bir mesele olmuştur. Katliamların yaşandığı bu iç savaş IV. Henri'nin 1598'de Nantes Fermanı'nı ilan edip, Protestanlar'a dinî özgürlük vermesiyle bir süreliğine sona ermiştir.

⁴⁰² Baykal, **a. g. e.**, s. 13.

⁴⁰³ Vallée, “Allemagne”, **a. g. e.**, s. 102-105.

⁴⁰⁴ Derek McKay, H.M. Scott, **Büyük Devletlerin Yükselişi 1648-1815**, çev. Eşref Bengi Özbilen, İstanbul, Dergah Yayınları, 2001, s. 15.

Ancak XVII. yüzyılda Fransa krallarının dinî özgürlükleri geri almasıyla savaş ve çekişme tekrar başlamıştır.⁴⁰⁵

Konsil sonrasında Fransa'daki din reformcuları 1520'lerde olduğu gibi Lutherci fikirleri tartışıyorlardı, ama Calvin'in fikirleri daha çok geniş yer bulmuştu. Fransız Protestanları ve onların karşısındaki Katolikler birbirlerinin aleyhinde verdikleri vaazların ve eğitimin yanı sıra, birbirlerine karşı şiddete de başvuruyorlardı. Zira her iki taraf ta diğerini toplumda bulunan bir zehir ve sapkın olarak görüyor, birbirlerini korkunç şekilde öldürüyordu. Bu durum 1560 sonrasında açık bir savaşa dönüştü.⁴⁰⁶ 15 yıl kadar süren bu durumdan sonra Fransa Kralı IV. Henry sayesinde Katoliklik Fransa'nın resmî dini oldu ve yapılan ateşkes 1598'de Nantes Fermanı ile onaylandı. Böylece bu ferman 1685'de hükümsüz kalsa da uzun bir müddet belirli ölçüde bir din barışı sağlamış oldu.⁴⁰⁷

Reformcular açısından ise Otuz Yıl Savaşları'nın reformun ortaya çıktığı Almanya için olumlu sonuçları olmuştur. Öncelikle Protestanlık büyük ölçüde yerleşmiş, ülke Roma Kilisesi'nin ve Papa'nın tahakkümünden kurtulmuştur. Vestfalya Barışı, Protestanlara verilen teminat ve başka inançlara gösterilen müsamaha bakımından önemlidir. Augsburg Barışının koyduğu "hükümdar hangi dinden ise tebaa da aynı dinden olacaktır" prensibi bırakılmış ve bunun yerine aynı hükümdarın tebaaları arasında çeşitli mezheplerin yaşayabilmelerine imkân verilmiş, vicdan hürriyeti ve fikri alanda gelişme büyük ölçüde tesis edilmiştir.⁴⁰⁸ Avrupa'da meydana gelen Otuz Yıl Savaşları (1618-1648) sonrasında Katolik Kilisesi ise kaybettiği bazı toprakları geri almış ve Vestfalya Antlaşması ile (1648) din savaşları sona ermiş, Avrupa Hristiyanlığı'nın bugünkü siyasî-dinî coğrafyasını belirleyen sınırlar çizilmiştir. Buna göre daha çok güneyde Katolik, kuzeyde Protestan devletler hâkim olmuştur.

⁴⁰⁵ Vallée, "Allemagne", **a. g. e.**, s. 85.

⁴⁰⁶ Merry E. Wiesner-Hanks, **a. g. e.**, s. 268-269.

⁴⁰⁷ Merry E. Wiesner-Hanks, **a. g. e.**, s. 270.

⁴⁰⁸ Baykal, **a. g. e.**, s. 74.

XVII. yüzyılda, daha önce Constance Konsili sürecinde de gündeme gelmiş olan Konsiliarizm düşüncesi tekrar canlanmış ve Fransa Kilisesi, Papa'nın da üzerinde genel konsilin otoritesini kabul ederek Roma'ya karşı bağımsızlığını ilân etmiştir. Fakat bu hareket I. Vatikan Konsili tarafından (1869-1870) Papa'nın öğretisinin değiştirilemeyeceği, dolayısıyla herhangi bir kurulun onayına sunulamayacağı belirtilerek reddedilmiştir.⁴⁰⁹ Katolik Kilisesi daha sonraları bir yandan reform sebebiyle kaybettiği nüfuz alanlarını yeniden ele geçirmeye çalışmış, öte yandan Amerika ve Doğu'da misyonerlik faaliyetlerine de başlamıştır. Yukarıda değindiğimiz gibi bu alanda başta Cizvitler olmak üzere yeni kurulan diğer tarikatlar çeşitli ülkelerde açtıkları okullar kanalıyla bir hayli etkili olmuştur.

3.8. Vestfalya Barışı (1648)

Otuz Yıl Savaşı'nı bitiren antlaşma Vestfalya Barışı olarak bilinir. Vestfalya Barışı ile Augsburg Barışı hükümleri yenilenmiş ve Kalvinizm, Roma Germen İmparatorluğu'nda kabul edilen resmî mezheplerden biri olmuştur. Vestfalya ile Kutsal Roma Germen İmparatorluğu içindeki prenslikler, bağımsız siyasal güçler olarak ortaya çıkmışlardır. Bu da tabî ki imparatorluğun güç kaybetmesi anlamına gelmektedir. Daha sonra Fransız yazar Voltaire'in de söyleyeceği gibi Kutsal Roma Germen İmparatorluğu'nun artık ne kutsallığı ne de imparatorluğu kalmıştır.

Uzun süren savaşlar neticesinde yapılan bu anlaşma, 1555'de Almanya'da Katolikleri, Lutheryanları ve Kalvinistleri hukuk karşısında eşit hale getiren ve iki taraf arasında her şartta hoşgörüyü ön plana çıkaran⁴¹⁰ Augsburg Anlaşmasına göre, Papalık açısından daha dezavantajlı olmuştur. Zira bu barış ile kilise, Alman topraklarındaki pek çok mülkünü ve piskoposluk bölgesini kaybetmiştir. Genel

⁴⁰⁹ Harman, "Katoliklik", *DİA*, s. 57.

⁴¹⁰ G. R. Elton, *a. g. e.*, s. 207.

kabule göre, bundan sonra milletler arası sorunlarda Papa'nın doğrudan müdahalesi büyük ölçüde azalmıştır.⁴¹¹

Vestfalya Antlaşması'nın kilise ilgili hükümlerine bakarsak; Anlaşmaya göre, Katolikler ve Protestanlar eşit haklara sahip olacaklar ve aralarındaki anlaşmazlıklar, iyi niyete dayanan anlaşmalarla halledilecektir. Bu süreçten sonra mezhep değiştirenlere serbest ibadet, vicdan hürriyeti ve göç etme hakları ile medeni haklarda eşitlik tanınacaktı. Ancak bu tarihlerde Papalık makamında bulunan X. Innocent, mezheplerin hukukî olarak eşit tutulmasını Papalığın otoritesine karşı yapılmış bir hareket telakki ederek bu anlaşmanın yürürlüğe girmesini protesto etmişti. Ancak bu itiraz, anlaşma metnine önceden koyulan bir madde ile hükümsüz bırakılmıştı.⁴¹²

Diğer taraftan bu anlaşmayla İspanya'nın üstün kuvveti ortadan kalkmış ve Katolik reaksiyonu gücünü iyice kaybetmeye başlamıştır. Yine buna bağlı olarak Protestanlığın yok edilmesi için girişilen mücadele amacına ulaşamamış, tam tersine Protestanlığın eşit haklar kazanmasıyla sonuçlanmıştır. Siyasî bakımdan tam bir acizlik içine düşürülen Kutsal Roma Germen İmparatorluğu'nun, askerî hareketlere sahne olması dolayısıyla baştan başa tahrip edildiğinden, ekonomisi de bir çöküntüye girmiştir.⁴¹³ XVI. asırda yaşadığı iktisadî gelişme ve refah sona ermiş ve hatta iktisadî bakımdan yaklaşık iki yüzyıl geriye gittiği söylenmiştir. Kısaca, imparatorluk her bakımdan bağımsızlığını kaybetmiş, yabancıların nüfuzu altına düşmüştür.⁴¹⁴ Görüldüğü gibi barış antlaşması, imparatorluğun dinî çoğulculuğunu teyit edip sınırlarını genişletmekle beraber din savaşları dönemi de böylece büyük oranda sona ermiştir.

Vestfalya Barışı'ndan Fransız Devrimi'ne kadar Papalığın karşısında birtakım güçler durmuştur. Avrupa'daki monarşiler, özellikle de Fransa, Papalığın etki alanını daraltmak için mücadele vermiştir. Bunda, özellikle Fransa, İngiltere ve

⁴¹¹ Çoban, a. g. e, s. 165.

⁴¹² Baykal, a. g. e, s. 72.

⁴¹³ C. Pons, *Histoire de la Guerre de Trente Ans*, Masvert, 1839, s. 142-145.

⁴¹⁴ Baykal, a. g. e, s. 73-74.

İspanya’da monarşilerin, iç sorunlarını çözüp zenginlerle işbirliği yapmaları sonucunda güçlenerek çıkarları uğruna Papalığa kafa tutacak güce erişmeleri etkili olmuştur.⁴¹⁵ Öte yandan Jansenizm ve Gallikanizm gibi Papalık otoritesi karşıtı akımlar, bu devrede ortaya çıkar. Papalığın en önemli savunucuları olan Cizvitlerin baskı altına alınması da, bunda etkili olmuştur.

Görüldüğü gibi Vestfalya’da Protestanlık Katolikliğe denk sayılmış ve Protestanlığın ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmalara son nokta konulmuştur. Artık Protestanlık tüm Avrupa’da resmen tanınmıştır. Vestfalya ile beraber Habsburg hanedanının gücü de zarar görmüş ve Almanya’da yerel yönetimler öne çıkmıştır. Bu açıdan birçok araştırmacı modern Almanya’nın temellerinin Vestfalya’da atıldığını söylemektedir. Antlaşma, dolayısıyla imparatorun prenslikler üzerindeki otoritesini de kısıtlamıştır.

Otuz Yıl Savaşları’nın bir başka neticesi de savaşların getirdiği felaketlerdi. Otuz Yıl Savaşları neticesinde Almanya’nın nüfusu oldukça azalmış, savaşlardan dolayı üretim durmuş, uzun yıllar ülke ekonomik sıkıntıdan kurtulamamıştır. Fransa, çevresindeki Habsburg hakimiyetini kırmayı başarmış, böylece Fransa’nın Hollanda ve Kuzey İtalya üzerindeki nüfuzu da artmıştır. Neticede Fransa’da monarşi Vestfalya’dan sonra iyice kuvvetlenmiştir. İmparatorluk gibi Papalık da Vestfalya’da ağır bir darbe yemiştir. Papa, antlaşmayı geçersiz saydıysa da Vestfalya’yı imzalayan ülkeler de Papa’nın bu hükmünü geçersiz saymışlardır.⁴¹⁶ Şu açıktır ki, Vestfalya, Protestanlığın Papa ve Katolikliğe karşı kazandığı zaferin adeta somut bir ifadesi, bir sembolüydü. Fransa ile savaşmaya devam eden İspanya, Vestfalya’ya davet edilmemişti. İspanyollar, Fransa ile 11 yıl daha savaştılar. Bundan dolayı bazı tarihçiler Otuz Yıl Savaşları’nın esasen otuz yıl değil 41 yıl sürdüğünü iddia ederler ve bu dönemi Otuz Yıl Savaşları yerine “Avrupa Savaşları

⁴¹⁵ Bertrand Russel, **Batı Felsefesi Tarihi**, çev. Muammer Sencer, İstanbul, Say Yayınları, c. II, 2000, s. 14.

⁴¹⁶ C. Pons, **a. g. e.**, s. 142-151.

Devri” diye tanımlarlar. Savaş, Fransa’nın hegemonyasıyla sonuçlanırken, İspanya’yı en az Kutsal Roma Germen İmparatorluğu kadar yıpratmıştı.⁴¹⁷

1648’de imzalanan ve İsveç ile özellikle Fransa lehine sonuçlanan Vestfalya Antlaşmasıyla birlikte Almanya için artık toparlanmak güçleşmiş⁴¹⁸, Almanya yüzlerce ufak beyliğe bölünmüştü. Almanya 1871’e kadar siyasal birliğini tamamlayamayacak, Orta Avrupa’da dominant güç olma şansını yitirecekti. Kısacası XIX. yüzyıl’a kadar Kıta Avrupası’ndaki en güçlü devlet Fransa olacaktı. Savaş sonunda Almanya’nın nüfusu 15 milyondan 11 milyona düşmüş⁴¹⁹, ülke yıllarca geriye gitmiştir. Yani savaşın bedelini en sert ödeyen Alman halkı olmuştur, denilebilir.

Neticede savaşın sonunda imzalanan Vestfalya Antlaşması ile Avrupa halkına mezhep seçme özgürlüğü verilmiş oldu. Kutsal Roma Germen İmparatorluğu savaş sonunda dağılırken İspanya da güç kaybetmiştir. Fransa, Otuz Yıl Savaşları’ndan galip ayrılmış ve Kutsal Roma Germen İmparatorluğu’ndan toprak alarak gücünü artırmıştır. Kazandığı zaferle gücünü iyice artıran Fransa Kralı XIV. Louis “Devlet demek ben demektir,” sözü ile mutlakiyet anlayışını katı bir şekilde uygulayacağını göstermiştir.⁴²⁰ Diğer taraftan görüldüğü üzere Vestfalya Antlaşması sıradan bir anlaşma metninin çok daha ötesindeydi. Bu metin artık devletlerin daha seküler ve siyasî bir düzlemde pozisyon aldığını gösteriyor, Papalık makamının devletlerin hakimiyet sahasına artık daha fazla karışamayacağına, devlet çıkarlarının savaşlarda tetikleyici temel husus olduğuna işaret ediyordu.⁴²¹

Kısacası, kilisenin beklediğinin aksine Protestanlığı mahkûm etmek ve yok etmek için girişilen Karşı Reform atağının istenileni gerçekleştiremediğini

⁴¹⁷ Baykal, a. g. e, s. 13.

⁴¹⁸ Jean Claude Barreau, Guillaume Bigot, **Bütün Dünya Tarihi: Tarih Öncesinden Günümüze**, çev. Ayşen Özışık, İstanbul, Dharma Yayınları, 2006, s. 152.

⁴¹⁹ Roberts, a. g. e, s. 374.

⁴²⁰ Friedrich Von Schiller, **Otuz Yıl Savaşı Tarihi**, çev. Hamdi Dilevurgun, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı, c. I, 1947, s. 263.

⁴²¹ Derek McKay- H.M. Scott, a. g. e, s. 13-15.

söyleyebiliriz. Konsil ve sonrasındaki diğer atılımlar, Katolik Kilisesi'nin tavrını ortaya koyması açısından etkili olduysa da, konsil sonrası yaşanan Katolik-Protestan mücadeleleri kiliseyi oldukça yıpratmıştır. Karşı Reform dolaylı olarak Protestanların varlığını ve gücünü kabul etmek anlamına gelmiş ve onların nüfuz alanını da artırmıştır. Neticede görülmüştür ki, iki taraf arasındaki ayrılık gitgide derinleşmiş, uzlaşma ihtimali ise savaşlarla birlikte ortadan neredeyse kalkmıştır.

SONUÇ

Orta Çağ boyunca Avrupa topraklarında güçlü merkezi bir otoritenin olmayışını kendi lehine değerlendiren Roma Kilisesi, özellikle XI. ve XV. yüzyıllar arasında adeta altın çağını yaşamış, XV. yüzyıla doğru ise Batı'da feodalitenin zayıflaması ve monarşilerin güçlenmesine paralel olarak siyasi gücünü yavaş yavaş kaybetmeye başlamıştır. Bununla birlikte papalık, hem dini hem de siyasi anlamda devletler üzerindeki hakimiyetini korumaya çalışmıştır. Nitekim bu süreçte Kilise, ülkelerin iç ve dış siyasetine müdahale etmeye devam etmiştir. İngiltere ve Fransa papalığın bu iddialarına ve müdahalelerine zaman zaman direnmiş olsa da, örneğin parçalanmış vaziyette olan Almanya ve İtalya, papalık karşısında daha az direnç gösterebilmiştir. Bununla birlikte Roma Katolik Kilisesi, ahlaki çöküntü, dini konulardaki istismarlar, eş, dost, akraba kayırcılığı ve yolsuzluklar sebebiyle halkın gözünde de bir hayli değer kaybetmişti.

Orta Çağ'daki skolastik düşünceye dayalı bu kilise egemenliği, kiliseye aykırı gelen her türlü düşünce ve girişimi güç kullanarak sindirmekten, bastırmaktan ve mahkum etmekten geri durmamıştır. Bu amaçla kurulan engizisyon mahkemeleri bunun en güzel örnekleridir. Ancak kilisenin bu katı ve taviz vermez tutumu Batı toplumunu gittikçe rahatsız etmeye başlamıştır. Neticede bu süreçte batıda bir takım yeni düşünce akımları ile birlikte bir zihniyet değişikliği kaçınılmaz olmuştur.

Kilisenin kendi içindeki yıpranmaların yanında çevre devletlerin güçlenmesiyle bir kat daha artan ve kilisenin geleceğini ve itibarını yakından ilgilendiren bu gibi problemlerin çözülmesi için teklif öne süren akademisyen ve din adamları, bütün kiliseyi temsil eden genel bir konsilin toplanmasını, gerektiğinde papayı yargılayıp görevinden almaya ve reform yapmaya yetkili olmasını istemişlerdi.

Büyük Bölünme dönemi sonrasında Luther'in iman, tevbe ve aklanma gibi doktrinel konulardaki görüşleri ile kilise hiyerarşisi, din adamlarının içinde bulunduğu yozlaşma ve kilisenin endüljans uygulamaları gibi hususlardaki yaklaşım ve eleştirileri gün geçtikçe daha fazla taraftar bulmaya devam etmiş, bu yüzden de her taraftan yeni bir konsil çağrısı gündeme gelmişti. Bizzat Luther, kendisine

verilen aforozu protesto ederek 1518'de ve 1520'de papa'ya başvurmuş ve daha kapsamlı bilgi sahibi olmayı ve bir genel konsil toplamayı arzu ettiğini bildirmişti.

Katolik Kilisesi, Luther'in ve sonrasında gittikçe çoğalan Reform taraftarlarının öne sürdüğü birçok suçlamanın doğruluğu konusunda da ciddi anlamda düşünmeye başlamıştı. Reformcuların eleştirilerini kabul eden ve kilise içindeki bozulmuşluğun derhal son bulması gerektiğini düşünen Katolikler var olmakla beraber, reformcuların, Hristiyan geleneğin bazı temel dinamiklerini yok saydığını düşünen Katolikler de mevcuttu. Neticede bir çok Katolik teolog ve din adamının, kilise içinde hem teolojik hem de disiplin açısından bir revizyon gerektiği yönündeki düşünceleriyle beraber "Karşı Reform" olarak tanımlanan süreç işlemeye başlamıştır.

İşte XVI. asırda başlatılan bu Karşı Reform hareketini en açık şekilde Trent Konsili (1545-1563) ortaya koymaktadır. Papa III. Paul tarafından 1542'de toplanan ve 25 oturumda gerçekleşen Trent Konsilinin ilk sekiz oturumu Trent'de 1545 den 1547'ye kadar devam etmiştir. Konsilin diğer oturumları değişik tarihlerde ve değişik şehirlerde gerçekleşmiştir. Aynı zamanda üç ayrı papanın saltanatında icra edilen bu Karşı Reform konsili, 1562- 1563'de sona ermiştir.

Konsil, bir yandan reformculara karşı geleneksel kilise doktrinlerini bir kez daha yinelerken ve aykırı yaklaşımları makkum ederken; bir yandan da disiplineli konulardaki çeşitli aksaklık ve süistimalleri de kabul ederek bir düzenleme ve ıslah girişiminde bulunmuştur.

Buna göre, Katolik doktrinin temeli olmak üzere Kitab-ı Mukaddes'in İbranice veya Grekçe nüshasını değil, IV. Yüzyılda aziz Jerome'un orijinal İbranice nüshayı esas alarak yaptığı Latince Kitab-ı Mukaddes, yani Vulgate yi kilisenin tek otantik ve resmî nüshası olarak belirlemiştir. Bunun yanında havariler tarafından İsa'nın kendi ağzından aktarılan ve Ruhül Kudüs tarafından yine havarilere dikte ettirilmiş, onlardan da kiliseye geçerek günümüze kadar intikal etmiş, yazılı olmayan gelenekler de Kutsal Kitap ile birlikte dinin ikinci ana kaynağını oluşturmaktadır.

Protestanlarla uzlaşılamayan konuların başında gelen asli günah ve aklanma doktrinleri de konsilde önemli yer tutmaktadır. Konuyla ilgili olarak Luther'in vaftiz

ile asli günahın tamamen temizlenemeyeceği yönündeki ve aktüel günahlarla asli günahı adeta özdeşleştiren görüşleri reddedilmiştir.

Katolik geleneğin, asli günah ile şehvet ve arzu'yu (*concupiscence*), bir başka deyişle vaftiz sonrası kişide bulunan günah eğilimlerini birbirinden ayırmasına karşılık Luther, bunlar arasındaki yakın ilişkiye dikkat çekmektedir. O'na göre vaftiz sonrasındaki şehvet ve arzu gerçek bir günahıdır. Gelenek ise, vaftizle bütün günahların bağışlandığını savunur. Evet şehvet ve arzu, asli günahın bir etkisi ve cezasıdır, ancak asla günahın kendisi değildir. Nitekim bu anlayış, konsilde şehvet ve arzu eğilimlerinin gerçek bir günah (*péché*) olarak isimlendirilemeyeceği şeklinde belirtilmiştir.

Luther, vaftiz ile asli günahın tamamen temizlenemeyeceğini savunur, görünmektedir. İşlenen günahları, ilk günahın meyveleri olarak gören Luther, günaha eğilimi ifade eden şehvet ve arzu duygularının insanın hayatında her zaman var olduğuna dayanarak, vaftiz eylemiyle günahın etkisinin tam olarak ortadan kalkmadığını savunmaktadır. Bir başka deyişle Luther, vaftiz sonrası işlenen günahların da asli günahla ilişkili olduğunu, bunların varlığının asli günahın tamamen yok olmadığının delili olduğunu söylemektedir. Luther'in, konsilde kınanmasının nedeni de budur. Ayrıca Luther'in, özgür iradeyi pasifize ederek dile getirdiği "sadece imanla aklanma" doktrini reddedilmiş ve bireyin vaftiz sonrası da tüm kilise geleneğine ve kurallarına sıkı sıkıya bağlı olması gerektiği özellikle vurgulanmıştır.

Konsil, pişmanlık, itiraf ve kefaret uygulamalarına, iyi ve faydalı işlere, endüljans uygulaması gibi bir takım kişisel çabalara ve eylemlere önemli bir yer vererek bunlar olmadan kurtuluşun mümkün olamayacağını, ayrıca kişinin olumsuz bir takım davranışlarla Tanrı lütfunu kaybederek aklanma hakkından da mahrum kalabileceğini beyan etmiştir. Kiliseye göre, kişinin aklandığına dair kesin bir kanaate sahip olması, Tanrıya saygısızlık anlamına gelmektedir. Böylece konsil, kişinin sonsuz bir mükafat ve lütfu layık olabilmesi için iyi ve faydalı işlerin mutlak gerekliliğini bir kez daha vurgulamıştır. Aklanmadan önce yapılan tüm işlerin günah olduğunu ve aklanmanın yalnızca inançla olduğunu söyleyenler aforoz edilmiş, aynı

zamanda kişinin, kalbinde bağışlanacağına dair kesin bir kanaat olduğu an aklandığını ileri sürenler mahkum edilmiştir.

Konsil, diğer taraftan sakramentler üzerinde de durmuştur. Reformcularla en fazla tartışılan evharistiya sakramenti hakkında, *transsubstantiation* anlayışı çerçevesinde İsa'nın bizzat beden ve kanıyla ekmek ve şarapta var olduğu vurgulanmış, şarap kasesinin rahiplere mahsus olduğu, sakramentlerin etkilerinin bizatihi kendilerinden kaynaklandığı (*ex opera operato*) ve yedi sakramentin tamamının bizzat İsa Mesih tarafından tesis edildiği, bunun delilinin Yeni Ahit'te açıkça var olduğu belirtilmiştir. Ayrıca evharistiyanın çarmıh hadisesi yanında ikinci bir kurbanlık olma özelliği de belirtilmiştir. Evharistiya ile ilgili olarak, cevher değişimi olmaksızın İsa'nın ayinde hazır bulunduğunu savunan Luther ile birlikte, İsa'nın gökte Tanrı'nın sağ yanında bulunması nedeniyle bunun mümkün olamayacağını savunan Zwingli gibi reformcuların görüşleri reddedilmiştir.

Öte yandan sakrament olarak kabul edilen nikah'ın bozulamaz niteliğe sahip olduğu, günah çıkarma ve affa uğramanın meşru olduğu, mihrap ve papaz kıyafetleri, aziz tasvirleri, buhur ve haç gibi şeyleri kullanmanın gerekli olduğu gibi Orta Çağ boyunca yer etmiş bütün doktrin ve eylemler onaylanmış ve muhafaza edilmiştir. Konsil, mecburiyet haline sokmamakla birlikte azizlere ve bunlardan geriye kalan eşyalarına tapınmayı, dini ziyaretler ve geçitler yapmayı, kiliselerde İsa, Meryem Ana ve azizler için, ayrıca ölü ruhların istirahatı için dualar ve ayinler yapmayı da tavsiye etmiştir.

Disiplinel alanda da bir takım iyileştirmeler yapılmıştır. Konsil, din adamlarının, özellikle piskoposların ikameti konusunda, onları kendi yargılama alanları içerisinde oturmaya mecbur tutmakla beraber, onların nasıl giyineceğini ve ne çeşit bir hayat süreceğini de tespit etmiştir. Papazlar her Pazar günü Kutsal Kitap okuyup vaaz edecekler, halka din dersleri vereceklerdir. En önemlisi nitelikli din adamı yetiştirmek için her piskoposa, bir papaz okulu (*seminarium*) kurması emredilmiştir.

Bir diğer kararda ise piskoposların, kendi sorumluluğuna ait olmayan bir piskoposluk'ta (*diocese*), gerekli izinleri almaksızın piskoposla ilgili hiçbir görev ve fonksiyon icra edemeyecekleri, bu buyruğa karşı gelen piskoposların ise,

görevlerinin bir müddet erteleneceği veya askıya alınacağı belirtilmiştir. Rahip ataması takdisi (*ordre*) için başvurmuş olanlar ve vaaz verecek olan görevlilerin de liyakat sahibi olmasına özellikle dikkat edilmiş ve öncelikle piskoposlar tarafından titiz bir incelemeden geçmeleri gerektiği belirtilmiştir.

Üzerinde durulan bir diğer konu, genel itibariyle piskoposluk makamına yükselecek kişilerde bulunması gereken özellikler üzerine olmuştur. Öncelikle yasal ve meşrû bir evlilik sonucu doğmayan, olgun bir yaşta bulunmayan, sağlam bir gelenekten (*Katolik geleneği*) gelmeyen ve gerekli bilgi ve donanıma sahip olmayanların piskoposluk makamına yükselmelerinin söz konusu olmadığı belirtilmiştir. Daha sonra bir katedral (*bir diosesin en temel kilisesi*) kilisesinden veya metropoliten kiliseden fazla kiliseyi yönetmenin yasaklığı üzerinde durulmuştur. Tüm bu uyarılara rağmen belirtilen esaslara aykırı davrananların görevden uzaklaştırılma veya para cezası gibi çeşitli cezalara muhatap olacakları vurgulanmıştır.

Din adamı yetiştirmek üzere özel okulların açılmasıyla ilgili kararda ise genel olarak Kutsal Yazı'yı öğretmek ve nitelikli din adamı yetiştirmek için teoloji eğitimi veren özel okul ve kolejlerin açılması gerektiği gibi düşünceler görüşülmüş, başrahiplerin Kutsal Yazı'yı öğretmek üzere uygun gördüğü kimseleri görevlendirmesi kararlaştırılmıştır. Buna göre papanın temsilcisi olarak piskopos, herhangi bir konuda ihmalkar ve ilgisiz davranan başrahibi cezalandırabilecektir. Bu doğrultuda Hristiyan prensler de, ülkelerinde halk kolejlerinde Kutsal Yazı'yı öğrenmeye yönelik kurslar açmaya ve bu sayede inancın güçlenmesi ve savunulmasına katkıda bulunmaya davet edilmiştir. Bu uygulamaların piskopos tarafından incelenip onaylanması gerektiği belirtilmiştir.

Görüldüğü gibi tüm bu düzenlemelerle reformun esas tetikleyicisi olan kilise içi suistimaller giderilmeye çalışılmıştır.

Trent Konsili, Papa'nın yanılmazlığını yeniden vurgulamış, onu iman konusunda en yüce makam olarak kabul etmiştir. Kilisede hiyerarşi korunmuş, Papa'nın mutlak otoritesine bağlı kılınmıştır. Diğer taraftan konsil, her tür basın-yayına sansür koymaya karar vermiş ve okunması sakıncalı bulunan ve yasaklanan

kitaplar listesini yayınlamıştır. Papa IV. Pius tarafından yayınlanan index'in yanı sıra Katolik ilmihal ve dua kitapları da yayınlanmıştır.

Araştırmamızda görüldüğü gibi konsil sonrası Avrupa'nın gerek dini gerekse siyasi boyutta karmaşık bir süreçten geçtiğini görmekteyiz. Konsil kararları bazı devletler tarafından kolayca kabul görürken, Fransa gibi bazı devletler buna fazlasıyla direnmişlerdir.

Özellikle Fransa'da anlaşmazlığın temelinde Kalvinci Protestanlar ile Roma Katolikleri arasındaki anlaşmazlıklar vardır. *Nantes Fermanı* ile Kalvinistlere din ve ibadet özgürlüğü ve ülkenin belli bölgelerinin kontrolü verilmiş, bununla birlikte Roma Katolikliği imparatorluğun resmi dini olmaya ve halkın büyük bölümünde etkinliğini sürdürmeye devam etmiştir. Sonrasında ferman Cizvitlerin de etkisiyle kral XIV. Louis (1643-1715) tarafından 1685'de feshedilmiş ve Louis'in bildirisiyle yüzlerce Protestan Katolikliğe yeniden dönmüş ve binlercesi de kaçarak Almanya, İngiltere ve Amerika'ya gitmek zorunda kalmıştır. Ülkede kalanlar ise yoğun baskılara maruz kalmışlar, zaman zaman isyana başvuran Kalvinistlerin isyanları çoğu zaman kanlı bir şekilde bastırılmıştır. Diğer taraftan Fransa'nın bu tutumu, diğer Protestan ülkelerin tepkisini çekmiş ve uzun yıllar devam edecek olan savaflara sebebiyet vermiştir.

Karşı Reform'a ve sonrasında özellikle Katolikliğin çeşitli ülkelerde yayılmasında en önemli katkıyı şüphesiz Cizvit tarikatı yapmıştır. Özellikle eğitime verdikleri önemle dikkat çeken Cizvitler, Avrupa'nın hemen her bölgesinde kaliteli okullar ve kolejler kurmuşlardır. Roma Kilisesi, Cizvitlerin çabalarıyla çeşitli yollarla güney Almanya, Avusturya, Macaristan, Bohemya ve Polonya'da kaybetmiş olduğu toprakların çoğunu geri alabilmiştir.

17.yy boyunca Cizvitlerin en önemli çalışması Karşı Reform olmuştur. Fransa, Güney Almanya ve Doğu Avrupa'da Cizvitler Protestanlara karşı yürütülen saldırıya önderlik etmişler ve birçok bölgeyi yeniden Roma Kilisesine katmışlardır. Sonuç olarak 17. yy'ın sonlarına gelindiğinde Amerika'dan Hindistana birçok bölge ve Uzakdoğu'nun bir bölümü Roma Kilisesine bağlanmıştır.

Yukarıda belirttiğimiz gibi Cizvitlerin Katolik reforma yönelik en önemli adımlarından bir tanesi de eğitim alanında açtıkları Katolik okullarıdır. 1556'lı

yıllarda Cizvitler yedi Avrupa ülkesinde otuz üç kolej açmışlardı. 1600'lere gelindiğinde ise İspanya'nın her bölgesinde bir Cizvit koleji vardır ve bunlar erkek çocuklara ücretsiz olarak Latince gramer, felsefe, teoloji ve tarih eğitimi vermişlerdir. Bu kurumlarda aynı zamanda din adamı olacaklar da eğitim görmüşlerdir. Çünkü Katolik reformcuların önemli hedeflerinden biri ruhban eğitiminin iyileştirilmesiydi.

Karşı Reform sonrası özellikle Fransa'da papazlık eğitimiyle ilgili olarak birçok dini topluluk dikkati çekmektedir. Bunlar arasında *Oratoire*, *Saint-Sulpice Rahipleri Topluluğu*, *Mission Topluluğu* gibi toplulukları sayabiliriz. Tüm bunların temel amacı; İncil mesajını yaymak, papaz okulları kurmak ve özellikle kaliteli vaiz yetiştirmektir. Böylece 18. yüzyılın sonlarına doğru, Fransa'da bu toplulukların oluşturduğu yaklaşık 150 okul veya kurum faaliyet göstermiştir.

Reform dönemi sonrası Katolikliğin yayılmasında bir diğer önemli etken de engizisyon mahkemeleri olmuştur. Özellikle kardinal Carrafi'nin çabalarıyla yeniden canlanan engizisyon mahkemeleri 1559 ve 1560'da İspanyol Protestan hareketini tamamen yok etmiştir. Sayısız Protestan korkunç işkencelerle öldürülmüştür. Engizisyon, İtalya'da da uygulanmakla beraber İspanya'da ki kadar katı değildir. Böylece işkence, hapis ve ölüm, Protestanlığı İspanya ve Portekiz'de tamamen yok etmiştir, denilebilir. İtalya'da ise büyük ölçüde engellenmiştir. En fazla, nüfusun yoğun biçimde Roma Katoliği olduğu yerlerde etkili olan engizisyon mahkemeleri, gördüğü kapsamlı destekle Protestan mezhebinin fazla yayılmasını engelleyen en caydırıcı unsur haline gelmiştir.

Otuzyıl savaşları sürecinde, Katolik-Protestan çatışmaları gittikçe bütün kıtaya yayılarak, Avrupa'nın genelinde mezhep esaslı bir kamplaşmaya sahne olmuştur. Katolik devletler, Kutsal Roma Germen imparatorunun yanında yer alarak bir birlik oluştururken, Protestanlar ise "*Union*" adı verilen siyasi birliği meydana getirmişlerdir. Bu savaşlar dizisi, 1648 yılında Protestanların zaferiyle bitmiş ve Vestfalya Antlaşması ile savaş sonucunda Almanya ve Avusturya'dan oluşan Kutsal Roma Germen İmparatorluğu her biri bağımsız birçok küçük devlete ayrılmıştır. İmparatorluk makamının yetkileri ise çok kısıtlanmıştır.

30 Yıl Savaşları, Avrupa'nın gördüğü son büyük din savaşıdır. Habsburglara karşı Protestanları destekleyen Katolik Fransa örneğinde olduğu gibi artık devletlerin çıkarları, dinsel bağlılıklarının önüne geçmiştir.

Dini-siyasi temelli bu savaşlar sonrası reformun ilk ortaya çıktığı Almanya'da protestanlık büyük ölçüde yerleşmiş, ülke Roma Kilisesinin ve Papa'nın tahakkümünden kurtulmuştur. Vestfalya Barışı, Protestanlara verilen teminat ve başka inançlara gösterilen müsamaha bakımından önemli sonuçlar doğurmuştur. Augsburg Barışının koyduğu *"hükümdar hangi dinden ise tebaa da aynı dinden olacaktır"* prensibi bırakılmış ve bunun yerine aynı hükümdarın tebaaları arasında çeşitli mezheplerin yaşayabilmelerine imkan verilmiş, böylece vicdan hürriyeti ve fikri alanda gelişme tesis edilmiştir.

Öte yandan Vestfalya Antlaşması ile (1648) din savaşları sona ermiş, Avrupa Hristiyanlığı'nın bugünkü siyasî-dinî coğrafyasını belirleyen sınırlar çizilmiştir. Buna göre kabaca güneyde Katolik, kuzeyde Protestan devletler hâkim olmuştur. Uzun süren savaşlar neticesinde yapılan bu anlaşma, 1555'de Almanya'da Katolikleri, Lutherileri ve Calvinistleri hukuk karşısında eşit hale getiren Augsburg Anlaşmasına göre, Papalık açısından daha dezavantajlı olmuştur. Zira bu barış ile Kilise, Alman topraklarındaki pek çok mülkünü ve piskoposluk bölgesini kaybetmiştir. Genel kabule göre, bundan sonra Avrupa'da milletler arası sorunlarda papanın doğrudan müdahalesi büyük ölçüde azalmıştır.

Görülmüştür ki, Trent Konsili ve sonrasındaki gelişmeler, Katolik-Protestan ayrılığını iyice derinleştirmiştir. Yalnızca dinsel gibi görünen bu ayrılık, sonraları siyasi bir vecheye de bürünmüş ve Avrupa topraklarında 1618 ile 1648 yılları arasında yapılan ve Avrupa devletlerinin çoğunun katıldığı dini- siyasi temele dayanan savaşlara sebebiyet vermiştir.

Neticede savaşlar sonunda imzalanan Vestfalya Antlaşması ile Avrupa halkına mezhep seçme özgürlüğü verilmiştir. XVI. yüzyıl sonrasında Katolik Kilisesi, Avrupa'nın büyük bölümünü, bütün güney devletlerini Fransa, İrlanda, Avusturya ve Polonya'yı muhafaza ederken, bölünmüş vaziyetteki Almanya ve Hollanda'yı da Protestan kiliseler ile paylaşmıştır.

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, Mehmet Ali-Köker, Levent: **İmparatorluk'tan Tanrı Devleti'ne**, Ankara, İmge Kitabevi, 1996.
- Ağaoğulları, Mehmet Ali-Köker, Levent: **Tanrı Devletin'den Kral Devlet'e**, Ankara, İmge Kitabevi, 2004.
- Andre Avallon, L'Abbé: **Histoire des Conciles de la Chretiente**, Paris, 1855.
- Aydın, Mehmet: **Hristiyan Genel Konsileri ve II. Vatikan Konsili**, Konya, SÜİF Yayınları, 1991.
- Aydın, Mehmet: **"Hristiyanlık", "Kutsal metinler ve dini literatür"**, DİA, İstanbul, TDV Yayınları, c. XVII, 1998.
- Aydın, Mehmet: **Hristiyan Kaynaklarına Göre Hristiyanlık**, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.
- Aydın, Mehmet: "Batı ve Doğu Hristiyanlığına Tarihi Bir Bakış", **AÜİF Dergisi**, c. XXVII, 1985, s. 123-148.
- Augustin Alletz, Pons: **Dictionnaire Theologique Portatif**, Paris, 1761.
- Aytaç, Kemal: **Avrupa Eğitim Tarihi**, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2009.
- B. Duroselle: **Histoire Du Catholicisme**, Presses Universitaires de France, Paris, 1949.
- Bahçekapılı, Nedim: "Kilise Hukuku İlminin Doğuşu", **İslam Araştırmaları**, c. IV, sy. 2, 2011, s. 39-47.
- Barker, G: **O'nun İzinde: Hristiyanlık ve Laiklik Tarihi**, İstanbul, Zafer Matbaası, 1985.

- Baroni, Victor: **La Bible Dans La Vie Catholique: depuis la reforme**, Lausanne, 1955.
- Barreau, Jean Claude–Bigot, Guillaume: **Bütün Dünya Tarihi: Tarih Öncesinden Günümüze**, çev. Ayşen Özışık, İstanbul, Dharma Yayınları, 2006.
- Nevşehir İlke Eğitim ve Sağlık Vakfı Kapadokya Meslek Yüksek Okulu: **Batıya Yön Veren Metinler: rönesans, protestan reformu, erken modern dönem, bilim çağı (1570-1815)**, der. Alev Alatlı, c. II, 2010.
- Batuk, Cengiz: **Mitoloji ve Tarihsellik: Hıristiyanlığın Aslı Günah Mitinin Tarihsel Dönüşümü**, İstanbul, İz Yayıncılık, 2006.
- Baykal, Bekir Sıtkı: **Yeni Zamanda Avrupa Tarihi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, c. II, 1988.
- Bergier, Nicolas - Paul Migne, Jacques: "Tradition", **Dictionnaire de Theologie Dogmatique**, Paris, c. IV, 1851.
- Bergier, Nicolas: **Dictionnaire de Theologie**, Toulouse, c. II, 1823.
- Bergier, Nicolas: **Dictionnaire de Theologie**, Paris, c. III, 1848.
- Bergier, Nicolas-Gousset, Joseph-Doney, Jean Marie: "Tradition", **Dictionnaire de Theologie**, Paris, c. VII, 1852.
- Bertrand, Abbé: **Dictionnaire de Toutes Les Religions du Monde**, Paris, 1848.
- Besnard, Albert M.–Clement, Olivier–Mehl, Roger: **Hıristiyan İlahiyatı**, çev. Mehmet Aydın, Konya, Arı Basımevi, 1983.
- Birkett, Kirsten: **Reform'un Özü**, çev. Onur Yöş, İstanbul, Anka Basım, 2003.

- Chanut, M. L'Abbé:
Ch. Gril, Abbé:
Paris 1869.
- Comby, Jean:
Le Saint Concile de Trente, Paris.
Historique Du Concile De Trente,
Pour Lire L'histoire de L'Eglise,
Paris, c. II, 1986.
- Çoban, Bekir Zakir:
Geçmişten Günümüze Papalık,
İstanbul, İnsan Yayınları, 2009.
- Daley, Brian.E:
"Councils", **The Encyclopedia of Religion**, ed. Mircea Eliade, New York, c. IV, 1986.
- Dante:
İlahi Komedya, Cennet, çev. Rekin Teksoy, İstanbul, Oğlak Yayınları, c. III, 1998.
- D. Linder, Robert:
"Katolik Reformu", **Hristiyanlık Tarihi**, çev. Sibel Sel, Levent Kınran, İstanbul, Yeni Yaşam Yayınları, 2004.
- Dvornik, Francis:
Histoire Des Conciles, çev. Jean Marie, Paris, 1962.
- Ellies Du Pin, Louis:
Bruxelles, 1721.
- Elton, G.R:
Histoire du Concile de Trente,
Reformasyon Avrupası 1517-1559,
İstanbul, İdea Yayınevi, 2012.
- Erbaş, Ali:
Hristiyanlık'ta Reform ve Protestanlık Tarihi, İstanbul, İnsan Yayınları, 2007.
- Erbaş, Ali:
"Protestan Reformu ve Martin Luther", **Dinler Tarihi Araştırmaları III: 2000. yılında Hristiyanlık (Dünü, Bugünü ve Geleceği)**, Ankara, Dinler Tarihi Derneği Yayınları, 2002, s. 197-245.
- Erbaş, Ali:
Hristiyanlık'ta İbadet, İstanbul, Ayışığı Kitapları, 2003.
- Eroğlu, Ahmet Hikmet:
"Hristiyanların Bölünme Sürecine Genel Bir Bakış", **AÜİF Dergisi**, c. XLI, 2000, s. 309-325.

- Eroğlu, Ahmet Hikmet: "Ekmek-Şarap Ayini Konusunda Katolikler ve Protestanlar Arasındaki Anlayış Farklılıkları", **AÜİF Dergisi**, AÜİF Yayınları, c. XXXIX, 1999, s. 439-453.
- E. Wiesner-Hanks, Merry: **Erken Modern Dönemde Avrupa: 1450-1789**, çev. Hamit Çalışkan, İstanbul, Kültür Yayınları, 2009.
- Faruki, R. İsmail: **"Sosyal Örgütlenme Biçimi Olarak Ulus-Devlet", İbrahimi Dinlerin Diyalogu**, İstanbul, Pınar Yayınları, 1993.
- Favier, Jean: **Les Papes d'Avignon**, Fayard, 2006.
- Glaire, Jean Baptiste–Walsh, Joseph: "Justification", **Encyclopedie Catholique**, Paris, c. XIII, 1847.
- Gönenç, Levent: "Orta Çağ Avrupası'nda Anayasacılığın Düşünsel ve Kurumsal Temelleri", **Anayasa Hukuku**, ed. Serap Yazıcı, Kemal Gözler, Ece Göztepe, Ankara, Yetkin Yayınları, c. II, 2008.
- Gündüz, Şinasi: **Pavlus: Hristiyanlığın Mimarı**, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2004.
- Gündüz, Şinasi: "Yahudilik ve Hristiyanlıkta Geleneğin Yeri", **Din ve Gelenek: Tartışmalı İlmi Toplantı**, İstanbul, 2011, s. 59-71.
- Gündüz, Şinasi: **Hristiyanlık**, İstanbul, İsam Yayınları, 2006.
- Gündüz, Şinasi: **Din ve İnanç Sözlüğü**, Ankara, Vadi Yayınları, 1998.
- Güngör, Ali İsmail: **Cizvitler**, Ankara Berikan Yayınevi, 2012.
- Gürkan, Salime Leyla: **Yahudilik**, İstanbul, İsam Yayınları, 2010.
- Harman, Ömer Faruk: **"Konsil"**, DİA, İstanbul, TDV Yayınları, c. XVI, 2002.

- Harman, Ömer Faruk: **"Ahdi Atık"**, DİA, İstanbul, TDV Yayınları, c. I, 1988.
- Harman, Ömer Faruk: **"Katoliklik"**, DİA, Ankara, TDV Yayınları, c. XV, 2002.
- Harman, Ömer Faruk: **"Kitab-ı Mukaddes"**, DİA, Ankara, TDV Yayınları, c. XXVI, 2002.
- Hazard, Paul: **Batı Düşüncesinde Büyük Değişme**, çev. Erol Güngör, Ankara, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı, 1973.
- Hermant, Jean: **Histoire des Conciles**, Rouen, 1695.
- Hristiyanlık Tarihi: çev. Sibel Sel, Levent Kınran, İstanbul, Yeni Yaşam Yayınları, 2004.
- H, Jedin: "Council of Trent", **The Encyclopedia of Religion**, ed. Mircea Eliade, New York, c. IV, 1986.
- H. J. Schroder, Reverend: **The Canons and Decrees of the Council of Trent**, North Carolina, 2011.
- Jacquin, Jules: **Dictionnaire de Theologie**, Paris, 1858.
- Jacob, Xavier-Lannitto, P. Luigi-Hıdıroğlu, Nilay: **Hristiyan İnancı**, İstanbul, Türkiye Katolik Kilisesi Yayınları, 1994.
- J. Lee, Stephen: **Avrupa Tarihinden Kesitler:1494-1789**, çev. Ertürk Demirel, Ankara, Dost Kitabevi, c. I, 2002.
- Katar, Mehmet: "Hristiyanlıkta Temel Akımlar", **Yaşayan Dünya Dinleri**, ed. Şinasi Gündüz, İstanbul, DİB Yayınları, 2007.
- Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri: çev. Dominik Pamir, İstanbul, Yayılcık Matbaası, 2000.
- Kaymaz, Adem: **Genel Tarih II-III**, İstanbul, Ağaoğlu Yayınevi, 1977.

Kuzgun, Şaban:

Louis Valleeé, M. L'Abbé:
Paris.

M. Baguenault de Puchesse:
1870.

McKay, Derek-Scott, H.M:

Michel, Thomas:

Mignot, Etienne:

Minnerath, Roland:

Murphy, F.J: "Councils",

Musset, P. Henri:

Olgun, Hakan:

Olgun, Hakan: "Protestanlık",

Ökten, Kaan. H:

Pallavicini, Sforza:

Kitabı Mukaddes: İstanbul, Kitabı
Mukaddes Şirketi, 2010.

Dört İncil: Farklılıkları ve Çelişkileri,
İstanbul, Fazilet Neşriyat, 2008.

Dictionnaire du Protestantisme, 1858,

Histoire du Concile de Trente, Paris,

Büyük Devletlerin Yükselişi 1648-1815, çev. Eşref Bengi Özbilen,
İstanbul, Dergah Yayınları, 2001.

Meydan Larousse : Büyük Lugat ve
Ansiklopedi: "Otuz Yıl Savaşları",
İstanbul, Meydan Yayınevi, c. IX, 1981.

Hristiyan Tanrı Bilimine Giriş,
İstanbul, Ohan Yayınları, 1992.

**Histoire de la Reception du Concile
de Trente**, Amsterdam, c. I, 1756.

Histoire Des Conciles, Paris, 1996.

New Catholic Encyclopedia, ed.
Bernard L. Marthaler, Washington, c.
IV, 1967.

Histoire du Christianisme :
specialement en Orient, Jerusalem, c.
II, 1948.

**Luther ve Reformu: Katolisizmi
Protesto**, Ankara, Fecr Yayınları, 2001.

Yaşayan Dünya Dinleri, ed. Şinasi
Gündüz, İstanbul, DİB Yayınları, 2007.

Hristiyanlık'ta İnançın Yenilenmesi,
İstanbul, Mavi Ada Yayıncılık, 2000.

Histoire du Concile de Trente,
Montrouge, 1844.

- Paşa, Ziya: **Engizisyon Mahkemeleri**, haz. Cahit Külekçi, İstanbul, İlkharf Yayınları, 2011.
- Paul Migne, Jacques: **Dictionnaire Les Religions Du Monde**, Paris, c. I, 1848.
- Pike, E. Roystan: "Concile", **Dictionnaire Des Religions**, Paris, 1954.
- Pirenne, Jacques,: **Başlangıçtan Bugüne Kadar Büyük Dünya Tarihi**, çev. Nihal Önal, Beslen Cankat, Refik Özbek, İstanbul, Meydan Larousse Yayınları, c. I, t.y.
- Polat, Kemal: **Katolik Hristiyanlık'ta Azizlik ve Azizler**, Ankara, Salkımsöğüt Yayınları, 2008.
- Pons, C: **Histoire de la Guerre de Trente Ans**, Masvert, 1839.
- Rassicod, Etienne: **Notes sur le Concile de Trente**, Bruxelles, 1708.
- Roberts, J. M: **Avrupa Tarihi**, çev. Fethi Aytuna, İstanbul, İnkılab Kitabevi, 2010.
- Russel, Bertrand: **Batı Felsefesi Tarihi**, çev. Muammer Sencer, İstanbul, Say Yayınları, c. II, 2000.
- Schimmel, Annemarie: **Dinler Tarihine Giriş**, Ankara: AÜİF Yayınları, 1955.
- Seignoboss, Charles: **Avrupa Milletlerinin Mukayeseli Tarihi**, çev. Semih Tiryakioğlu, İstanbul, Varlık Yayınları, 1960.
- Siemers, Clement: **Histoire de l'Eglise Chretienne**, Paris, 1857.
- Şarkavi, Cemalettin: **Kilise ve Yedi Sakrament**, İstanbul, Ocak Yayıncılık, 2012.
- Tanilli, Server: **Yüzyılların Gerçeği ve Mirası: İnsanlık Tarihine Giriş**, İstanbul, Say Yayınları, c. III, 1991.

- Tanyu, Hikmet: “Yahudiliğin Kutsal Kitapları ve Esasları”, **AÜİF Dergisi**, c. XIV, 1966, s. 95-124.
- Tarakçı, Muhammet: **Protestanlık’ta Sakramentler**, Bursa, Emin Yayınları, 2012.
- Tournier, Jacques Louis: **Le Baptême**, Geneve, 1859.
- Tümer, Günay-Küçük, Abdurrahman: **Dinler Tarihi**, Ankara, Ocak Yayınları, 2002.
- Tümer, Günay: **"Aslı Günah"**, DİA, İstanbul, TDV Yayınları, c. III, 1991.
- Von Schiller, Friedrich: **Otuz Yıl Savaşı Tarihi**, çev. Hamdi Dilevurgun, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı, c. I, 1947.
- Wiley, Tahta: **Original Sin**, Newyork, 2002.
- Woodhead, Linda: **Hristiyanlık**, çev. Sevda Çalışkan, Ankara, Dost Yayınları, 2006.
- Yalduz, Alparslan: "Konsillerin Hristiyanlık Tarihindeki Yeri ve İznik Konsili", **UÜİF Dergisi**, c. XII, sy. 2, 2003, s. 257-296.
- Yıldırım, Suat: **Mevcut Kaynaklara Göre Hristiyanlık**, İstanbul, Işık Yayınları, 2011.